Pamph.
HMod.
F.

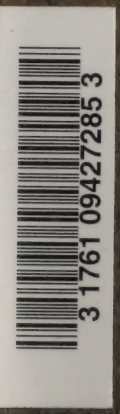

SVERIGE OCH PREUSSEN 1810—1815

AKADEMISK AVHANDLING

som med tillstånd av vittberömda filosofiska fakultetens i Uppsala humanistiska sektion för filosofisk doktorsgrads vinnande till offentlig granskning framställes

AV

EINAR FORSSBERG

Fil. lic. av Norrlands nation

å lärosalen n:o IV onsdagen den 17 maj 1922
kl. 10 f. m.

UPPSALA 1922. WRETMANS BOKTRYCKERI

SVERIGE OCH PREUSSEN 1810—1815

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV VITTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA HUMANISTISKA SEKTION FÖR FILOSOFISK DOKTORSGRADS VINNANDE TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AV

EINAR FORSSBERG

FIL. LIC. AV NORRLANDS NATION

Å LÄROSALEN N:O IV

ONSDAGEN DEN 17 MAJ 1922 KL. 10 F. M.

UPPSALA 1922. WRETMANS BOKTRYCKERI

5522

Innehållsförteckning.

Sid.

Förord VII

Källor och litteratur IX

Inledning 1

De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Preussen från början av 1810—1811 15

Inför kriget mot Napoleon 35

Sverige och Preussen i koalitionen mot Napoleon:

I. Alliansen av den 22 april 1813, dess förutsättningar och tillkomst 53

II. Från Sveriges ingripande i Tyskland till och med slaget vid Leipzig 75

Svensk-preussiska underhandlingar efter slaget vid Leipzig till kongressen i Wien 97

Underhandlingarna om Pommern m. m. 138

Pommerns överlämnande 191

Bilagor 205

Innehållsförteckning

Förord VII
Källor och litteratur IX
Inledning 1
De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och
Preussen från början av 1810—1811 15
Under kriget mot Napoleon 35
Sverige och Preussen i koalitionen mot Napoleon:
I. Alliansen av den 22 april 1813, dess förutsättningar och
tillkomst 53
II. Från Sveriges inträde i Tyskland till och med slaget
vid Leipzig 75
Svensk-preussiska underhandlingar efter slaget vid
Leipzig till kongressen i Wien 97
Underhandlingarna om Pommern m. m. 138
Pommerns överlämnande 191
Bilagor 205

FÖRORD.

Avsikten med föreliggande monografi, som utgör en direkt fortsättning av Grimbergs avhandling, är att lämna ett bidrag till kännedomen om Sveriges yttre politik under tiden 1810—1815. Framställningen har begränsats till att omfatta de diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Preussen under denna tid. Å andra sidan har jag också sökt taga hänsyn till den allmänna europeiska politiken, särskilt de ledande stormakternas, i den mån denna inverkade på de svensk-preussiska relationerna. Tyngdpunkten av mitt arbete har jag av flera skäl låtit omfatta de viktiga åren 1813—1815.

Avhandlingen bygger väsentligen på otryckt källmaterial, som huvudsakligen förvaras i svenska riksarkivet. Materialet för tiden före Sveriges deltagande i kriget mot Napoleon är jämförelsevis lätt tillgängligt och överskådligt, emedan det sedan flera år varit inordnat i riksarkivets stora huvudserier.

Mera svåråtkomligt är källmaterialet för den följande tiden. Ända till helt nyligen förvarades en mängd aktstycken från åren efter 1813 i utrikesdepartementets arkiv, där de voro ordnade i två stora serier: Kriget mot kejsar Napoleon och Danmark-Norge. Dessutom funnos kartonger med handlingar från 1814 och 1815, angående Guadeloupefrågan, Sveriges deltagande i kongressen i Wien m. m. Innehållet i dessa fasciklar är ytterst blandat. Nu ha dessa arkivalier överflyttats till riksarkivet för att där ordnas efter moderna principer. Då detta omordningsarbete ännu är ofullbodat, har citeringen erbjudit stora svårigheter.

Vidare har undersökningen avsevärt försvårats därigenom, att det svenska beskickningsarkivet i Berlin för den period, som här åsyftas, och de närmast följande åren synes vara spårlöst försvunnet. Av envoyén Taubes depescher från 1814 och 1815 finnas t. ex. endast några få i behåll. Även i andra depeschserier påträffas här och var luckor, som dock knappast torde vara av alltför stor betydelse för mitt ämne.

När ingen annan förvaringsort angivits, är denna riksarkivet. Sådana samlingar, som vid genomgången endast lämnat ett negativt resultat, har jag ansett onödigt upptaga i källförteckningen. I litteraturförteckningen har jag principiellt endast upptagit de arbeten, som jag haft anledning citera.

Jag begagnar tillfället att till min lärare, professor Ludvig Stavenow, vars lärjunge jag haft förmånen vara alltifrån början av mina akademiska studier i historia, uttala mitt vördsamma tack för väckande, instruktiv undervisning och personlig välvilja. Till tjänstemännen vid samtliga av mig besökta arkiv och bibliotek står jag i stor tacksamhetsskuld för visat tillmötesgående och värdefull hjälp. Särskilt ber jag i detta sammanhang få nämna arkivrådet Herman Brulin, Stockholm, och arkivarien J. Schultze, Berlin.

Uppsala i april 1922.

Einar Forssberg.

Källor och litteratur.

A. Otryckta källor.

Riksarkivet.

Utrikes statsministerns koncept 1809—1815 (Utr. koncept).
Högkvarterets koncept och skrivelser 1813—1814.

Anglica:

a) Envoyén Rehausens depescher 1810—1815.
b) Skrivelser till Rehausen 1810—1815.

Borussica:

a) Envoyén Taubes depescher 1810—1813 (1814—1815).
b) Preussiska beskickningars memorial och noter.
c) Skrivelser från Fredrik Wilhelm III.
d) Handlingar rörande Pommerns överlämnande 1815.

Danica:

a) Envoyén Oxenstiernas depescher 1810—1813.
b) Envoyén Tawasts depescher 1814—1815.
c) Regeringens skrivelser 1810—1815.

Gallica:

a) Envoyén Lagerbjelkes och chargé d'affaires D'Ohssons depescher 1810—1813.
b) Greve Stedingks och frih. Wetterstedts depescher 1814.
c) Regeringens skrivelser 1810—1815.

Germanica:

a) F. d. envoyén Knut Bildts depescher 1811—1813.
b) Chargé d'affaires Hegardts depescher 1814—1815.
c) Regeringens skrivelser till Hegardt 1814—1815.

Moscovitica:

a) C. Löwenhielms depescher 1812—1813.

Samling av originaltraktater: Preussen.

Utrikes registratur 1810—1815.
Statsrådsprotokoll i utrikes (= pommerska) ärenden.

Skrivelser till Karl Johan 1813—1814.
Engeströms koncept till skrivelser till Karl Johan 1813—1815.
Skrivelser till och från hovkanslern Wetterstedt 1813—1814.
Skrivelser till och från Wetterstedt å särskild beskickning 1813.
C. Löwenhielms beskickningshandlingar 1812—1815.
C. Löwenhielms koncept.
C. Löwenhielms skrivelser till Karl Johan 1812—1815.
C. Löwenhielms depescher från kongressen i Wien 1814—1815.
Skrivelser till C. Löwenhielm å kongressen i Wien 1814—1815.
G. Löwenhielms samling, vol. III och V.

Hartmansdorffs samling.

a) Berättelse om Pommerns och Rügens avträdande 1815.
b) Dagboks- och almanacksanteckningar.

Billbergska samlingen.
Pommerns avträdande. Pommerns överlämnande (en fascikel).
Skrivelser till kansliämbetsmän.
Finanshandlingar, med underrubrikerna Dehn I, Preussen etc.
Diverse handlingar från åren 1813—1815.

Kungliga Biblioteket. (K. B.)

Engeströmska samlingen.

Universitetsbiblioteket, Uppsala. (U. B.)

F. 841 f.
Schinkelska samlingen.
Alinska avskriftssamlingen.

Rigsarkivet, Köpenhamn. (RA. K.)

Sverrig VIII 1, 2.
Freden i Kiel.
Gesandtskabs-Arkivet, Stockholm:
a) Ordres de la cour.
b) Rapports à la cour.
Gesandtskabs-Arkivet. Preussen I. Ordres de la cour.
Gesandtskabs-Arkivet. Østrig III. Akter fra og om Kongressen i Wien 1814—1815.
Departementet for udenrigske Anliggender (Dpt. f. u. A.) Østrig I b. Korrespondence-Sager vedrørende Danmarks Akcession til Wiener-Kongressen.
Geheime-Registraturet. Wien sept. 1814—maj 1815.

Geheimes Staatsarchiv, Berlin. (G. S. B.)

Rep. I.

Depêches du et au S:r de Tarrach 1810—1815.
Die Mission am schwedischen Hofe.
Correspondence particulière avec Mr le Baron de Tarrach.
Acta secreta betreffend die politischen Verhältnisse mit Schweden.
Correspondence avec la mission du Roi.

Rep. III.

Acta betreffend die Akquisition von Schwed. Pommern.
Besitzergreifung von Pommern 1815.
Die Sendung des Generals Krusemarck in das Hauptquartier des Kronpr. v. Schweden.

Rep. VI Wiener-Kongress.

Negociation avec le Danemarc.
Negociation avec la Suède.
Declaration reciproque du Danemarc et de la Suède.
Acta betreffend die Angelegenheiten Dänemarks 1813—1815.
Acta betreffend Schwedisch-Pommern.

Rep. XI.

Affaires relatives à la cession de la Norvège — Discussions entre la Suède et le Danemarc — Schriftwechel zwischen Hardenberg und Goltz — Preussich-schwedisches Bündnis.
Acta betreffend die Vereinigung Norwegens mit Schweden.
Schwedens Antheil an den Friedensverhandlungen 1814.
Acta enthaltend die Relationen des Herrn Staatsministers v. Ingerslebens über die tractatenmässige Übergabe von Schwedisch-Pommern.

Rep. LXXXI.

Notenwechsel zwischen Engeström und Tarrach.
Acta der Gesandtschaft zu Stockholm 1810—1815.
Acta betr. Schwedens Theilnahme am Kriege gegen Frankreich.

Rep. XCII.

Hardenberg. Tagebücher.
Albrecht 31, vol. 1.

Rep. CXIV.

Correspondenz betr. Mecklenburg, Schweden o. s. w.

Ratsarchiv, Stralsund.

Acta deputationis D. IV 1.

Ratsbibliothek. Stralsund.

Bürgermeister Kühls Tagebuch (Lebensgeschichte).

B. Tryckta källor.

Ahnfelt, A., Två krönta rivaler. II. Sthlm 1887.

d'Angeberg, Le congrès de Vienne et les traités de 1815. I—IV. Paris 1864.

Arndt, E. M., Briefe (i Preussische Jahrbücher. Bd. 151). Berlin 1913.

— —, Erinnerungen aus dem äusseren Leben. Leipzig 1842.

Bailleu, P., Briefwechsel König Friedrich Wilhelms III und der Königin Luise mit Kaiser Alexander I. Leipzig 1900.

Castlereagh, Correspondence, despatches and other papers. Third series, vol. II. London 1853.

Correspondance de Napoleon I. XX—XXIV. Paris 1866—1868.

Danske Tractater efter 1800. Udg. paa Udenrigsministeriets foranstaltning. Köpenhamn 1874—1877.

Engeström, L., Minnen och anteckningar utg. af E. Tegnér. II. Sthlm 1876.

Handlingar rörande Karl Johans historia 1813—1814. (Karl Johansförbundets handlingar 1881—1884, 1885—1893.) Upsala 1885, 1894.

Martens, Recueil des traités conclus par la Russie. VII. St. Petersburg 1885.

Martens, G. F., Nouveau recueil de traités ... des puissances et états de l'Europe. I—II. Göttingen 1817—1818.

Meddelelser fra Krigsarkiverne. Udg. af Generalstaben. IX. Köpenhamn 1902.

Modee, Utdrag af — — — alliance-tractater. Sthlm 1761.

Nesselrode, Lettres et papiers du chancelier comte de Nesselrode 1760—1850. III—V. Paris 1904—1907.

Nielsen, Y., Aktstykker vedkommende stormagternes mission til Kjøbenhavn og Christiania 1814. Kristiania 1895—1897.

Ruge, A., Aus früherer Zeit. I. Berlin 1862.

Schinkel, Minnen ur Sveriges nyare historia. Bihang II—III utg. af S. J. Boethius. Upsala 1881.

Scævola (pseud. för K. A. Strömbäck), Utländska diplomaters minnen från svenska hofvet. Sthlm 1885.

Sonnenschmidt, F. H., Sammlung der für Neu-Vorpommern und Rügen ergangenen Gesätze, Königl. Schreiben etc. II. Stralsund 1847.

Sveriges och Norges traktater med främmande magter. I. Sthlm 1896.
Trolle-Wachtmeister, H. G., Anteckningar och minnen. II. Sthlm 1889.
Webster, C. K., British diplomacy 1813—1815. London 1921.
Weil, M. H., Les dessous du congrès de Vienne. I—II. Paris 1917.
Wellington, Supplementary, despatches, correspondence and memoranda, ed. by his son. IX. London 1862.

C. Litteratur och bearbetningar.

Alin, O., Den svensk-norska unionen. I. Sthlm 1889.
——, Fjerde artikeln af fredstraktaten i Kiel d. 14 jan. 1814. Sthlm 1899.
——, Carl Johan och Sveriges yttre politik 1810—1815. H. 1. Sthlm 1899.
——, Förhandlingarna om allianstraktaten mellan Sverige och Ryssland af den 5 april (24 mars) 1812. Upsala 1900.
Almqvist, H., August von Hartmansdorffs personlighet och tidigare politiska bana. I. (Historisk Tidskrift 1916.)
Briefe und Aktenstücke zur Geschichte Preussens unter Friedrich Wilhelm III. Hrsg. von Rühl. I. Leipzig 1899.
Carlson, E., Sverige på kongressen i Wien. (Historisk Tidskrift 1883.)
Clason, S., Sveriges historia 1809—1844. (Sveriges historia intill tjugonde seklet. IX.) Sthlm 1910.
——, Fälttågsplanen från Trachenberg. (Karl Johansförbundets handlingar 1914.)
——, Recension av Feuk, Sverige på kongressen i Wien. (Historisk Tidskrift 1916.)
Dalgren, L., Sverige och Pommern 1792—1806. Ak. avh. Uppsala 1914.
——, Ernst Moritz Arndt och Sverige. Västervik 1920.
——, När vi avträdde vår sista baltiska provins. (Ord och Bild 1915.)
Delbrück, R., Neues über 1813. (Preussische Jahrbücher 1914.)
Debidour, A., Histoire diplomatique de l'Europe. I. Paris 1891.
Duncker, M., Aus der Zeit Friedrich des Grossen u. Friedrich Wilhelm. III. Leipzig 1876.
Feuk, J., Sverige på kongressen i Wien 1814—1815. Ak. avh. Lund 1915.
——, Några tvistepunkter i Wienkongressens litteratur. (Hist. Tidskrift 1914.)
Forssell, H., Minne af statsministern grefve Gustaf af Wetterstedt. (Svenska akademiens Handlingar 1889.)
Friederich, R., Die Befreiungskriege 1813—1815, I—II. Berlin 1912—1913.
Fournier, A., Die Geheimpolizei auf dem Wiener Kongress. Wien u. Leipzig 1913.
Geschichte der Nord-Armée im Jahre 1813. Berlin 1859—1865.

v. d. Goltz, Kriegsgeschichte Deutschlands im neunzehnten Jahrhundert. I. Berlin 1910.

Grade, Sverige och Tilsit-alliansen 1807—1810. Ak. avh. Lund 1913.

Grimberg, C., De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Preussen 1804—1808. Ak. avh. Göteborg 1903.

Heckscher, E., Kontinentalsystemet. Sthlm 1918.

Hintze, O., Die Hohenzollern und ihr Werk. Berlin 1916.

Hoeniger, R., Die Kontinentalsperre in ihrer geschichtlichen Bedeutung. Berlin 1907.

Holm, E., Danmark-Norges historie 1720—1814. VII, 2. Köpenhamn 1912.

Jørgensen, Danmark Riges historie 1814—1864. Köpenhamn 1896—1907.

Klaeber, H., Marskalk Bernadotte. Sv. öfvers. Sthlm 1913.

Lagerhielm, G., Napoleon och Carl Johan under kriget i Tyskland 1813. Sthlm 1891.

Lehmann, M., Gneisenaus Sendung nach Schweden und England im Jahre 1812. (Historische Zeitschrift bd. 62.) München 1889.

——, Scharnhorst. II. Leipzig 1887.

Löfgren, E., Karl Johan i Tyskland t. o. m. slaget vid Leipzig. Några meddelanden ur den nyare litteraturen. (Karl Johansförbundets handlingar 1918.)

Nielsen, Y., Bidrag till Sveriges politiske historie i 1812. Kristiania 1876.

——, Aktmæssige bidrag til de nordiske rigers politiske historie i 1813 og 1814. Kristiania 1877.

——, Bidrag til Norges historie i 1814. II. Kristiania 1886.

Oncken, W., Oesterreich und Preussen im Befreiungskriege. I—II. Berlin 1876—1879.

——, Zeitalter der Revolution etc. II. (Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen. IV, 1.) Berlin 1886.

Pflugk-Harttung, J., 1813—1815. Illustrierte Geschichte der Befreiungskriege. Stuttgart, Berlin, Leipzig.

——, Zur Beurteilung Bernadottes 1813. (Forschungen zur brandenburgischen und preussischen Geschichte Bd. XXV.) München u. Leipzig 1912.

Prutz, H., Preussische Geschichte. III, IV. Stuttgart 1901.

Quistorp, B., Geschichte der Nord-Armee 1813. I—III. Berlin 1894.

Ranke, L., Denkwürdigkeiten des Staatskanzlers Fürsten von Hardenberg. IV. Leipzig 1877.

Rassow, J., Verhandlungen über die Vereinigung des ehem schwedischen Vorpommerns und Rügens mit Preussen. (Pommersche Jahrbücher, Bd. 16.) Greifswald 1915.

Schinkel, B., Minnen ur Sveriges nyare historia. V—IX. Sthlm 1854—1864.

Sorel, A., L'Europe et la revolution française. VIII. Paris 1908.

Stavenow, L., Sveriges historia 1772—1809. (Sveriges historia intill tjugonde seklet. VIII.) Sthlm 1905.

Stern, A., Abhandlungen und Aktenstücke zur Geschichte der preussischen Reformzeit. Leipzig 1885.

Swederus, G., Sveriges krig och politik åren 1808—1815. Sthlm 1864.

Thimme, F., Zur Vorgeschichte der Konvention von Tauroggen. (Forschungen zur Brandenburgischen u. Preussischen-Geschichte, Bd. 13.) 1900.

Thorsander, G., Svenskarna i Tyskland 1813. Sköfde 1912.

Treitschke, H., Deutsche Geschichte im 19. Jahrhundert. I. Berlin 1879.

Ulmann, H., Geschichte der Befreiungskriege 1813 und 1814. I—II. München und Berlin 1914—1915.

Ussel, La défection de la Prusse. Paris 1907.

Vandal, A., Napoléon et Alexandre I:er II—III. 5—6 éd. Paris 1907—1908.

Ward, A. W., The congress of Vienna. (Cambridge Modern History. IX.) Cambridge 1906.

Webster, C. K., The congress of Vienna 1814—1815. London 1920.

Wehrmann, M., Geschichte von Pommern. II. Gotha 1906.

Wiehr, E., Napoleon und Bernadotte im Herbstfeldzuge 1813. Berlin 1893.

Voss, H., Die Konvention von Tauroggen. Diss. Königsberg 1910.

Woynar, K., Österreichs Beziehungen zu Schweden und Dänemark in den Jahren 1813 und 1814. Wien 1891.

Zwiedineck-Südenhorst, Deutsche Geschichte 1806—1871. I. Stuttgart 1897.

Åkerblom, F., Pommerska bref. Sthlm 1892.

INLEDNING.

Förhållandet mellan Sverige och Preussen under Gustaf IV Adolfs regering var ingalunda det bästa. Under den kris, som då skakade Europa, borde de båda grannstaterna, som hade flera gemensamma intressen, lätt nog ha kunnat ena sig om ett gemensamt uppträdande. Preussens politik gick ut på att undvika brytning med de krigförande och framför allt uppehålla neutraliteten. Så länge detta var möjligt utan allt för stora obehag, var det givetvis det lyckligaste. Det berlinska kabinettet måste därför med oblida ögon betrakta allt, som kunde störa freden och därigenom försvåra dess egen ställning. Med växande oro såg det Gustaf Adolfs antifranska politik efter 1804 och följde misstänksamt alla hans underhandlingar. Särskilt befarade den preussiska regeringen, att svenska Pommern skulle tagas till utgångspunkt för krigiska företag. I sådant fall var det knappast sannolikt, att neutraliteten skulle kunna bevaras. Hotelser uttalades att besätta denna provins för att hindra dess användning som operationsbas, men genom ingripande från Ryssland fick denna plan förfalla.[1] Bitterheten mellan de båda hoven ökades ytterligare, tills slutligen en åtgärd av Gustaf Adolf omöjliggjorde all vidare samverkan och medförde en öppen brytning. Det var konungens uppseendeväckande tilltag att våren 1805 återlämna den preussiska svarta örnsorden, emedan Napoleon också mottagit denna dekoration.

[1] Stavenow, sid. 246.

Fredrik Wilhelm III uppfattade detta som en personlig förolämpning, helst som han berövades den svenska serafimerorden.

Den svenska konungen hade tidigare bl. a. genom sin minister i Berlin om än motvilligt föreslagit ett gemensamt uppträdande till försvar för Nordtysklands neutralitet.[1] Nu blev detta naturligtvis alldeles omöjligt. Att en öppen fiendskap undveks får tillskrivas den ryska regeringens påtryckningar. Den hade gjort energiska men resultatlösa ansträngningar att få Preussen med i den under bildning varande tredje koalitionen mot Frankrike. Fredrik Wilhelm nöjde sig med att återkalla sin beskickning i Stockholm. Ungefär samtidigt fick också svenske ministern i Berlin, Brinkman, lämna sin post. Efter de diplomatiska förbindelsernas avbrytande gingo de båda länderna alltmera sina särskilda vägar. Sommaren och hösten 1805 bedrev Gustaf Adolf ivriga underhandlingar, och genom traktaten i Bäckaskog den 3 oktober anslöt han sig till den mot Frankrike riktade tredje koalitionen. Preussen sökte däremot i det längsta hålla fast vid sin neutralitetspolitik. Att denna emellertid slutligen alldeles misslyckades berodde delvis på dess förhållande till Sverige.

Slaget vid Austerlitz medförde koalitionens upplösning. Preussen, som visat en viss benägenhet att närma sig densamma, kastade nu alldeles om och slöt sig i stället till Frankrike. Fredrik Wilhelm lät locka sig att besätta Hannover. Som en demonstration häremot, ty något annat kunde det omöjligt bli, lät Gustaf Adolf i Lauenburg kvarlämna en obetydlig svensk truppstyrka, som sedan ytterligare minskades. Efter några veckors fruktlöst tvistande utmanövrerades denna helt enkelt av en överlägsen preussisk armé. Gustaf Adolf tillgrep då repressalier, lät uppbringa preussiska fartyg samt blockera Danzig, Memel och Pillau.[2]

[1] Grimberg, sid. 51.

[2] Grimberg, sid. 68—74.

Karaktäristiskt för Napoleons statskonst är, att han uppmanade regeringen i Berlin att begagna tillfället till svenska Pommerns förvärv. Den obetydliga tvisten om Lauenburg hotade sålunda att skaffa Sverige ett nytt krig. Från flera håll gjordes ansträngningar att undvika ett dylikt, men alla försök till fredlig uppgörelse syntes stranda mot den svenska konungens envisa fasthållande vid sin fordran att ånyo få besätta Lauenburg. Slutligen kröntes dock hans ståndaktighet med en oväntad framgång. Preussens ställning försämrades hastigt, och dess neutralitetspolitik visade sig alldeles förfelad. Den preussiska regeringen ändrade då kurs och utfärdade sin krigsförklaring mot Frankrike. Därigenom inträdde också förhållandet till Sverige i ett nytt skede. Fredrik Wilhelm, som redan förut visat sig foglig, blev i sin nya vanskliga ställning mer än någonsin angelägen om en förlikning. På hösten 1806 gav han därför alldeles efter för Gustaf Adolfs fordringar i hopp att därigenom vinna hans bistånd för det kommande kriget.

Händelserna utvecklade sig emellertid hastigt. I slagen vid Jena och Auerstädt krossades Fredrik den stores monarki fullständigt. Även svenska Pommern var direkt hotat, ehuru det ännu dröjde någon tid, innan det ockuperades av fransmännen. Av sin betryckte granne anropades Gustaf Adolf om understöd. Underhandlingar bedrevos också, vilka den 20 april 1807 ledde till konventionen i Bartenstein mellan konungarna av Preussen och Sverige.[1] I denna åtog sig den sistnämnde att företaga en diversion mot fransmännen. Närmaste syftemålet var att utdriva dessa ur preussiska Pommern för att sedan söka åstadkomma en vändning i krigslyckan. Någon kraftigare svensk hjälp kom dock aldrig att lämnas. Kort därefter återställdes de sedan två år avbrutna diplomatiska förbindelserna.

Ett resultat hade åtminstone den långvariga tvisten mellan Sverige och Preussen medfört. Gustaf Adolfs anseende

[1] Grimberg, sid. 116.

som fältherre och statsman hade ingalunda ökats trots den skenbara framgången. Tvärtom hade hans bundsförvanter kommit fullt på det klara med hans oduglighet i dessa avseenden. Genom sin hållning försvårade, kanske omöjliggjorde, han Preussens anslutning till koalitionen. Hans uppträdande torde snarare ha skadat denna makt än Frankrike. Sitt eget lands krafter hade han spillt på en sak, som var absolut främmande för dess verkliga intressen. Överhuvud taget var Pommerns förlust det enda resultatet av hans tyska fälttåg.

Intresset för den närmast följande tiden koncentrerar sig huvudsakligen omkring freden i Tilsit. Liksom Napoleons militära framgångar kulminerat i Austerlitz, så betecknar Tilsit höjdpunkten av hans politiska makt. Tsar Alexander ändrade alldeles hållning och slöt förbund med Frankrike. Om också systemskiftet skedde av hänsyn till hans eget land och på grund av insikten om det omöjliga i att längre fortsätta striden, är det ändå tillräckligt upprörande att se, hur samvetslöst han övergav sina bundsförvanter. Preussen miste ungefär hälften av sitt område, ehuru Alexander, som insåg, att dess bevarande var ett ryskt intresse, gjorde vad han kunde härvidlag.[1] För Sverige medförde Tilsitalliansen Finlands förlust, ehuru den nyare forskningen visat, att Napoleon aldrig direkt uppmanat Alexander att göra denna erövring utan endast att öva påtryckning för anslutning till kontinentalsystemet. Av de politiska förhållandena hindrades Napoleon sedan att ingripa till Sveriges fördel, även om han annars varit beredd därtill. Fastän övergiven av sina bundsförvanter, vågade Gustaf Adolf likväl fortsätta sin hopplösa kamp mot fransmännens kejsare. Efter Tilsit var emellertid Sveriges neutralitet i varje fall omöjlig.[2]

Förhållandet mellan Sverige och Preussen var fortfarande gott. Sin vana trogen sökte Napoleon hänsynslöst efter

---

[1] Grade, sid. 19 ff.

[2] Grade, sid. 49.

bästa förmåga åstadkomma splittring bland sina fiender. Vid sina underhandlingar med generalen greve Kalckreuth framkastade han det förslaget, att Preussen som ersättning för en del av sina förluster skulle få svenska Pommern.[1] Kalckreuth tog anbudet ad referendum och meddelade det i en särskild promemoria till Fredrik Wilhelm, som emellertid genomskådade planen. Han gav därför sin underhandlare ett tämligen skarpt svar. Tillvägagångssättet med Hannover stod som ett varnande exempel. Ryktet om det franska förslaget hade dock nått fram till den svenska regeringen, vars gamla misstroende åter väcktes till liv. Men den preussiska utrikesministern lyckades utan svårighet klargöra rätta sammanhanget. Även senare upprepades samma sak. På våren 1808 fick envoyén Brinkman, som efter de diplomatiska förbindelsernas återställande återvänt till Berlin, kännedom om ett nytt franskt anbud till Fredrik Wilhelm att utbyta en del av Schlesien mot svenska Pommern.

Napoleon nöjde sig inte med att beröva Preussen hälften av dess område utan sökte genom olika påtryckningsmedel såsom bestämmelserna om de erövrade områdenas utrymning, utskrivande av dryga kontributioner m. m., fortfarande hålla det i beroende. Preussen tvingades både att avbryta all förbindelse med England till skada främst för sin handel och att uppfordra de makter, som inte biträtt kontinentalsystemet, att göra detta.[2] Trots detta drevo svenska fartyg fortfarande handel på preussiska hamnar även med engelska varor utan hinder från myndigheternas sida. Denna varutillförsel var också synnerligen behövlig för det utarmade landet. I det längsta sökte därför Fredrik Wilhelm bevara ett gott samförstånd med det svenska hovet.

I Berlin förutsåg man emellertid, att den franska regeringen inte skulle låta nöja sig därmed utan sannolikt ämnade fordra avbrytande av varje förbindelse med Sverige.

---

[1] Grimberg, sid. 125.

[2] Grimberg, sid. 127.

För att så vitt möjligt söka förekomma de repressalier, som från svensk sida möjligen skulle bli följden, blev Brinkman förberedd på vad som var i görningen. Då han förklarade, att han inte ämnade lämna sin post utan att formligen återkallas av sin konung, fick han löfte att i god tid bli underrättad om den franska regeringens ytterligare åtgärder. Dessa läto inte heller länge vänta på sig. I en not till det preussiska sändebudet i Paris fordrade den stängning av hamnarna för svenska fartyg, emedan dessa tjänade som mellanhand för handel med England, varigenom Tilsitfredens bestämmelser kränktes. Fredrik Wilhelm svarade, att han skulle tillmötesgå denna begäran, sedan det blivit bekant, att Ryssland vidtagit liknande åtgärder. Brinkman fick meddelande både om innehållet i den franska noten och om svaret därpå, innan det lämnades. Orsaken till att den preussiska regeringen på allt sätt sökte draga ut på tiden låg däri, att den ville skydda sina undersåtar mot förluster. Flera dem tillhöriga fartyg lågo i svenska hamnar och kunde beläggas med sekvester, om brytningen kom oförberett.

Sedan Ryssland börjat fientligheterna genom att låta trupper inrycka i Finland, måste även Preussen vidtaga strängare åtgärder mot Sverige. När den franska utrikesministern ånyo påyrkat hamnspärrningens genomförande, var det omöjligt att längre uppskjuta saken. Brinkman fick i en not underrättelse därom. Med anledning därav förklarade han sig finna det mera lämpat efter sin nuvarande ställning att undvika alla ministeriella diskussioner över detta ämne liksom över de nuvarande förhållandena mellan Sverige och Preussen, till dess han erhållit nya instruktioner.[1] Han hade således på eget bevåg nedlagt sina diplomatiska funktioner. Den preussiska regeringen betonade uttryckligen, att det aldrig kunde bli fråga om embargo på svenska fartyg. Ingen anledning finns heller att betvivla, att den

[1] Grimberg, sid. 132.

verkligen menade uppriktigt härvidlag. Om en sådan kraftåtgärd verkligen tillgreps, måste den ovillkorligen ha till följd, att alla preussiska fartyg, som lågo i svenska hamnar, beslagtogos. Slutligen måste den preussiska regeringen likväl på franska generalkonsulns bestämda fordran med sekvester belägga två i Königsbergs hamn befintliga svenska fartyg, de enda, som ännu voro kvar.

Ehuru Brinkman undvek varje beröring med det hov, där han var ackrediterad, var detta inte nog för den myndiga franska generalkonsuln i Königsberg. Han fordrade avbrytande av de diplomatiska och konsulära förbindelserna med Sverige samt utvisande av dess beskickning. Den preussiska regeringen böjde sig utan vidare ödmjukt och undfallande för det övermodiga maktspråket. Utan att bekymra sig om de direkta eller indirekta påtryckningar, som från olika håll gjordes att få honom avlägsnad, stannade Brinkman lugnt kvar i Königsberg. Först när han fått en officiell skrivelse, gav han vika och begärde sitt pass, varefter han i april 1808 under vänskaps- och artighetsbetygelser från Fredrik Wilhelm och hans utrikesminister anträdde hemresan. Vid underrättelsen att Fredrik Wilhelm avbrutit de diplomatiska förbindelserna lät Gustaf Adolf lägga embargo på de i svenska hamnar befintliga preussiska fartygen. Men för övrigt visade han sig helt och hållet förstå Preussens svåra belägenhet. Han hoppades, att handeln med detta land skulle kunna fortgå i smyg. Därför befallde han också snart nog, att beslaget skulle upphävas och de preussiska fartygen få fritt avsegla.

För andra gången under en helt kort tid hade således de diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Preussen blivit avbrutna, denna gång dock mot respektive regeringars vilja. När de sedan efter nära två år återupptogos, var det av den svenska utrikespolitikens nya ledning och delvis under andra omständigheter. Det är emellertid anmärkningsvärt, att åtminstone tvenne av Gustaf Adolfs politiska principer, fasthållandet vid förbundet med England och pla-

nerna på Norge, så småningom upptogos av de män, som då ledde Sveriges öden.

Vad speciellt vårt lands förhållande till Preussen angår, så kom detta även under den nya regimen att delvis betingas av samma faktorer som förut, i främsta rummet de ledande stormakternas politik.

* *
*

Gustaf IV Adolf hade misslyckats i sin utrikespolitik, som medfört Finlands förlust. Det var därför helt naturligt, att statsvälvningen den 13 mars 1809 skulle medföra en förändring i den yttre politiken. Gustaf Adolfs envisa fasthållande vid förbundet med England, hans brist på smidighet och anpassningsförmåga hade lett till en hotande katastrof. Ett närmande till Frankrike var därför absolut nödvändigt. Den nya regeringen sökte framför allt kejsar Napoleons vänskap för att därigenom vinna ett stöd mot Ryssland, den farligaste fienden. Men Napoleon, upptagen som han var av sina egna angelägenheter, visade ingen benägenhet att hos kejsar Alexander intervenera till Sveriges förmån. Den dyrköpta Fredrikshamnsfreden blev alltså en bitter nödvändighet. Utan större svårighet följde så freden med Danmark, men den med Frankrike lät ännu vänta på sig.

Sedan den 27 september 1809 befunno sig generalguvernören H. H. von Essen och statsrådet Lagerbjelke i Paris i och för fredsunderhandlingar.[1] Till en början tog den franska regeringen föga notis om den svenska ambassaden, som måste tillbringa en hel månad i overksamhet. Äntligen kunde negociationerna börja i slutet av oktober, sedan kejsaren återkommit från Österrike. Kontinentalsystemet, mot vars fullständiga antagande de svenska sändebuden hyste be-

[1] Grade, sid. 447.

tänkligheter, och vars tillämpning de på allt sätt sökte mildra, utgjorde här den egentliga svårigheten. Men även nu måste Sverige ge vika för maktspråk och acceptera kontinentalsystemet i hela dess vidd.

I en annan fråga visade sig fransmännen däremot mera medgörliga, nämligen angående svenska Pommerns återställande. Redan i januari 1807 hade franska trupper inryckt i provinsen för att endast efter några månader åter utrymma den.[1] En ny ockupation följde emellertid snart nog, i det att marskalk Brune i juli samma år tog landet i besittning. I september utrymdes även Rügen av de svenska trupperna. Från denna tid innehade alltså fransmännen Sveriges tyska besittningar. Snart nog fingo Essen och Lagerbjelke veta, att Pommerns återlämnande inte skulle möta några svårigheter. Uppmuntrade härav vågade de t. o. m. anhålla om »arrondissering» av nämnda provins på bekostnad av Preussen eller Mecklenburg.[2] Denna framställning ledde visserligen inte till någon påföljd, men Napoleons beredvillighet att till Sverige återlämna Pommern är i alla fall anmärkningsvärd. Besittningen därav kunde ha ett visst värde, i all synnerhet vid kontinentalsystemets tillämpande. Ingenting hindrade honom heller från att behålla sin erövring, ty under dåvarande omständigheter hade Sverige i sin isolerade ställning ändå måst anropa hans bistånd. Förklaringen till hans skonsamhet mot sin besegrade motståndare bör därför sökas i den politiska situationen. Alliansen med Ryssland hade visat betänkliga upplösningstendenser, då de oförenliga motsatserna mellan de båda bundsförvanterna börjat framträda. Med all säkerhet ville han nu återupptaga Frankrikes traditionella nordiska politik, vars syftemål var att begagna Sverige som ett stöd gentemot Ryssland och Preussen. Han beräknade kanske också, att denna sistnämnda makt och Sverige för Pommerns skull möjligen kunde råka i konflikt

---

[1] Dalgren, Sverige och Pommern, sid. 183.

[2] Grade, a. a. sid. 472.

med varandra, varigenom Preussens svårigheter skulle ökas. I varje fall kunde ett vänskapligt Sverige alltid vara till nytta.

Så betraktades också saken av samtiden. Hartmansdorff framhåller, att Napoleon hellre återgav Sverige, som därigenom inte blev mäktigare, ett område, som låg för avlägset för att han själv skulle kunna begagna sig därav, än att han med denna provins förstärkte sina hemliga fiender Preussen och Mecklenburg. Återföreningen mottogs ock med glädje av pomrarna själva, vilkas tillgivenhet för Sverige ökats genom fransmännens förtryck under den långvariga ockupationen.[1]

Freden med Frankrike betecknar den fullständiga övergången till det Napoleonska systemet. De män, som nu närmast ledde Sveriges utrikespolitik, voro utrikes statsministern von Engeström och hovkanslern af Wetterstedt. När den förre 1809 kallades till konungens rådgivare, hade han en lång och hedrande verksamhet som diplomat bakom sig. Han ägde omfattande litterära intressen, var en redbar och fosterlandsälskande man men däremot ingen större statsmannaförmåga. Hans skrivsätt var kraftigt och gående rakt på sak men tungt och ovigt. För övrigt kunde han ibland visa sig något kärv och lättretlig, antingen det gällde egna ämbetsbröder och underordnade eller främmande ministrar.

Wetterstedt var ännu tämligen ung men hade redan under den föregående regimen framträtt inom utrikespolitiken. Även efter sin utnämning till hovkansler hade han fortfarande stort inflytande på denna samt var på samma gång utrikesministerns underordnade, biträde och kollega, hans »alter ego».[2] Som diplomat var Wetterstedt otvivelaktigt sin äldre ämbetsbroder och förman överlägsen. Han ägde nämligen större smidighet och anpassningsförmåga än denne. Likaså var han en glänsande stilist och överträffade som sådan utrikesministern betydligt. På grund av dessa egenskaper lyckades Wetterstedt kanske ibland göra sig

---

[1] Hartmansdorffs berättelse om Pommerns afträdande.

[2] Forssell, sid. 102.

mera gällande, men å andra sidan förefaller det, som om Engeström någon gång intagit en mera självständig hållning.

Trots alla olikheter i lynne och läggning tycks samarbetet mellan de båda statsmännen hela tiden ha varit det bästa. Till en del berodde detta nog på hovkanslerns personlighet. Deras brevväxling av mera privat natur har också en alltigenom vänskaplig prägel. Engeström berättar i sina memoarer, att han varit utsatt för intriger, men att kronprinsen, som omtalat detta för honom, därvid tillagt: »Je n'en excepte que Wetterstedt, il n'a jamais parlé contre vous.»[1]

Efter sin ankomst blev det Karl Johan, som bestämde den svenska utrikespolitikens riktning och inledde den på helt andra banor än förut. Grundtankarna i denna nya politik voro ett definitivt uppgivande av Finland och i stället förening med Norge. Denna tanke fullföljde han konsekvent, fastän den allmänna opinionen åtminstone i början genom honom väntade på motsatsen, nämligen Finlands återförvärv. Den preussiska ministern i Stockholm fann t. o. m., att den allmänna opinionen alltid varit emot Karl Johans politik, men att den tillgivenhet och fruktan, kronprinsen ingav svenskarna, var mer än tillräcklig att hålla missnöjet inom tillbörliga gränser.[2] Trots alla svårigheter, till stor del förorsakade av stormakternas intriger, lyckades han genomföra sina planer. Därvid kunde han egentligen endast påräkna ett uppriktigt stöd av Ryssland, i vars intresse det låg, att den svenska utrikespolitiken inriktades på ett annat mål än Finlands återerövring. Förbund med Ryssland blev därför ett viktigt moment i Karl Johans politik. För sina planer lyckades han ganska snart vinna de båda bröderna Carl och Gustaf Löwenhielm, vilka med tiden kommo att tillhöra hans närmaste förtrogna och mest anlitade rådgivare. Av dessa visade sig särskilt Carl Löwen-

---

[1] Engeström, Minnen och anteckningar II, sid. 253.

[2] Tarrach t. Fredr. Wilhelm d. 13 aug. 1813. Dep. du et au T. G. S. B.

hielm vara en smidig diplomat, som i synnerhet i egenskap av Sveriges minister vid kongressen i Wien väl förstod att tillvarataga sitt lands intressen. Till Engeström stod han i ett mindre gott förhållande, något som ibland framgår av deras brevväxling. Denna ovänskap mellan de båda statsmännen var kanske delvis rent personlig, men i viss mån betingades den nog av olika politisk uppfattning. Engeström visade i allmänhet ganska stark misstro mot Ryssland, under det att Löwenhielm arbetade för anslutning till denna makt.

I och med det definitiva uppgivandet av Finland mot Norge som ersättning övergick också Sverige från att ha varit en östersjöstat till en halvöstat. Men ännu hade det i Pommern kvar den sista återstoden av sitt forna baltiska stormaktsvälde. Visserligen hade tanken på Pommerns avhändande på ett eller annat sätt varit uppe, redan innan Karl Johan övertog ledningen av vårt lands öden. Men ända torde hans planer att låta denna transmarina besittning övergå till någon av Sveriges grannar, närmast Danmark eller Preussen, möjligen kunna uppfattas som ett led i eller kanske rättare som en konsekvens av 1812 års politik. Det vill också synas, som om denna först så småningom blivit utformad i sina detaljer, fastän dess grundprincip redan från början stått klar för den svenska kronprinsen.

Det återstår att i största korthet karaktärisera den allmänna politiska situationen och de ledande staternas mål.

Frankrike tycktes ännu 1810 vara Europas mäktigaste stat. Dess inflytande sträckte sig över större delen av kontinenten, över vilken kejsar Napoleon, delvis med fullföljande av traditioner från Ludvig XIV:s tid, ville ha obetingad supremati. Mot dessa planer satte sig efter hand de flesta övriga stater till motvärn. Ihärdigast fullföljdes denna kamp av England, som var Frankrikes mest principiella fiende. Den långvariga strid mellan England och Frankrike, som upphörde i och med Napoleons definitiva fall 1815, var endast slutakten av en mer än hundraårig fiendskap

mellan dessa stater. Englands strid gällde försvaret av dess handels- och kolonialvälde. På grund av unionen med Hanover var den brittiska politiken ofta engagerad för rena hannoveranska särintressen, varför ibland en viss motsättning mellan London- och Berlinkabinetten gjorde sig märkbar.

Om de tre återstående kontinentala stormakternas politik gäller, att den i allmänhet gick ut på återställandet av maktförhållandena före franska revolutionen. Ryssland ville således återfå Polen som vasallstat men önskade också Preussens och såvitt möjligt även övriga tyska staters restauration. Österrike önskade likaledes återfå, vad det förut innehaft. Preussen slutligen ville ha igen sina förlorade landområden men måste också söka försvara sin allt sedan Tilsitfreden hotade statliga existens.

Den preussiska utrikespolitiken leddes i sista hand av konung Fredrik Wilhelm III. Utan att äga några mera framstående regentegenskaper var han en personligen högst aktningsvärd karaktär. I åtskilliga avseenden företer han en viss likhet med sin yngre son, kejsar Wilhelm I. När det gällde att träffa viktiga utrikespolitiska avgöranden, visade han sig mången gång obeslutsam. Men då den politiska situationen ofta var oklar och ett avgörande vare sig i den ena eller andra riktningen hade sina risker, är det lätt förklarligt, att han ryggade tillbaka för ansvaret.

Fredrik Wilhelms främsta rådgivare efter 1810 var statskanslern Hardenberg, en utan tvivel ganska betydande statsman. Som diplomat ägde han en storartad anpassningsförmåga och förstod mästerligt att utnyttja det rätta ögonblicket. Hans statskonst hade till mål Preussens inre och yttre storhet. Vid ledningen av utrikesärendena biträddes han till 1814, då han helt och hållet tog dem på sin lott, av greve von der Goltz, som vid sin avgång hugnades med ett högt hovämbete.[1]

---

[1] T. Tarrach d. 18 juni 1814. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B.

Vidare bör man vid bedömandet av det ofta nog rätt komplicerade utrikespolitiska läget alltid komma ihåg, att diplomatien under 1800-talets första decennier arbetade under helt andra förutsättningar än nu. Då fanns ännu ingen självständig politisk press, genom vilken regeringarna såsom under senare tider kunde komma i kontakt med den allmänna opinionen. Nationalitetsprincipen, som sedan skulle få så stor betydelse, hade visserligen framträtt här och var men långt ifrån med sådan styrka, att furstar, regeringar och diplomater ansågo sig böra taga någon hänsyn till den. Dess negligerande vid Wienkongressen är ett bevis härför. Kommunikationerna voro ännu tämligen ofullkomliga. Ofta vållades just därigenom diplomatiska förvecklingar eller andra obehag. En regeringsorder till en diplomat kunde på grund av den ändrade politiska situationen vara föråldrad vid framkomsten. Ibland förkommo depescher på ett eller annat sätt.

Under krigsåren dirigerades den svenska utrikespolitiken från kronprinsens högkvarter. Denna omständighet i förening med de ofta ganska komplicerade underhandlingarna med bundsförvanterna nödvändiggjorde extra ambassader och beskickningar till dessa. Företrädesvis anlitades därvid Wetterstedt och bröderna Löwenhielm. Den svenska diplomatien vande sig också under krigsåren vid villkor, som i viss mån motsvarade jämlikheten med stormakterna, och kom därför att från denna tid bevara tämligen dyrbara traditioner. För de svenska statsmännen med deras begränsade resurser kom detta att senare medföra både bekymmer och obehag.

De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Preussen från början av 1810—1811.

Genom Tilsitfreden hade Preussen från att ha varit en stormakt reducerats till en relativt obetydlig stat av andra ordningen. Även Sverige var genom krigsårens lidanden, Finlands förlust samt inre söndring utmattat och svagt. Varken vårt land eller Preussen kunde följaktligen tänka på att driva en fullt självständig utrikespolitik utan måste finna sig i kejsar Napoleons ingripande däri. Vid redogörelsen för deras förhållande till varandra måste därför hänsyn tagas till deras ställning till den allmänna europeiska politiken och i all synnerhet till den franska.

För den regering, som efter statsvälvningen 1809 tog styrelsen om hand, gällde det att söka återställa det goda förhållandet till främmande makter för att därigenom komma ur den isolering, i vilken man befann sig. Redan i september 1809 gjordes ett försök till närmande till det preussiska hovet, som då befann sig i Königsberg. Till denna stad avsändes översten och generaladjutanten von Engelbrechten för att tillkännage Karl XIII:s tronbestigning. Innan han anträdde sin beskickning, gjordes i en not till Frankrikes minister i Berlin, greve de St. Marsan, en förfrågan, om under närvarande omständigheter en sådan skulle kunna ske. Den 15 september fick Engelbrechten det beskedet, att på grund av den mellan franska och preussiska hoven nu rådande vänskapen en sådan beskickning inte skulle möta

något hinder. Enligt sin instruktion skulle han förutom sitt egentliga ärende att notificera tronbestigningen också söka åstadkomma återknytandet av de diplomatiska och kommersiella förbindelserna mellan Sverige och Preussen.[1] Emedan någon formlig krigsförklaring aldrig utfärdats, ansågs ett särskilt fredsslut onödigt. Dessutom medförde Engelbrechten en skrivelse från Karl XIII till Fredrik Wilhelm.[2] Ändamålet var, hette det, att återställa det goda samförståndet mellan de båda länderna, vilket den svenske konungen för sin del aldrig betraktat som helt och hållet brutet. Skulden till splittringen mellan de båda rikena, som hade kommersiella intressen grundade på gemensamma fördelar, vore att tillskriva den föregående regimen. Men då nu denna inte längre existerade, uttalades den förmodan, att den preussiska regeringen skulle vara benägen att lätta på de restriktioner, av vilka den svenska handeln i dessa hamnar dittills varit bunden. Ömsesidiga deklarationer angående återställandet av de kommersiella förbindelserna mellan de båda konungadömena skulle troligen vara tillräckliga. Underhandlingar hade inletts att påskynda freden i Norden. Freden med Frankrike och Ryssland borde förmodligen i dessa dagar vara undertecknad, och underhandlingar med Danmark skulle snart öppnas. I detta avseende fanns ingenting, som kunde hindra konungen av Preussen att med det snaraste göra slut på det rådande osäkerhetstillståndet.

Fredrik Wilhelms svar, daterat Königsberg den 21 oktober, var undvikande.[3] Han försäkrade, att han själv var lika smärtsamt berörd av handelsförbindelsernas avbrytande och att han ingenting hellre önskade än att se dem återställda. Restriktionerna kunde dock inte lättas, förrän de omständigheter, som förorsakat dem, upphört, varför man borde avvakta denna tidpunkt. Genom freden med Ryssland var visserligen ett hinder undanröjt, men den med

[1] Instruktion för Engelbrechten d. 23 sept. 1809. Utr. koncept.
[2] Karl XIII till Fredrik Wilhelm d. 19 sept. 1809. Utr. koncept.
[3] Fredrik Wilhelm till Karl XIII d. 21 okt. 1809. Borussica.

Frankrike återstod ännu. Ingenting kunde förmå honom att svika sina förpliktelser mot kejsar Napoleon. Återupprättandet av de gamla förbindelserna mellan Sverige och Preussen berodde helt och hållet på återställandet av det goda förhållandet mellan Sverige och Frankrike.

Den svenska regeringens försök till närmande hade sålunda misslyckats, då den preussiska inte vågade ett dylikt steg. Med Parisfredens avslutande försvann det egentliga hindret för återupplivandet av förbindelserna mellan de båda grannstaterna. Ett yttre tecken på vänskapens återställande var Karl XIII:s anmodan till Fredrik Wilhelm att återtaga serafimerordens dekorationer. I början av januari 1810 uttalade också Brinkman sin önskan att återfå sin plats som svenskt sändebud i Berlin. Men därav blev ingenting, emedan Fredrik Wilhelm rent ut undanbad sig hans återkomst. Utrikesministern von der Goltz hade honom i alltför dålig hågkomst för att önska honom tillbaka.[1]

Till Sveriges minister vid det preussiska hovet utnämndes i stället kammarherren frih. Carl Wilhelm Taube, som den 8 februari avreste för att tillträda sin nya befattning. Förut hade han bl. a. varit legationssekreterare i Köpenhamn. Han var en plikttrogen och samvetsgrann ämbetsman, hovsam och försiktig, men kunde som diplomat näppeligen mäta sig med exempelvis envoyén Rehausen i London, långt mindre med en sådan som Carl Löwenhielm. Någon mera framstående roll inom den svenska diplomatien kom han heller aldrig att spela. Emellertid verkade han efter förmåga för ett gott samförstånd mellan de båda hoven och sökte utjämna de små missförstånd, som ibland yppade sig. Enligt sin instruktion skulle han söka göra sig underrättad om det preussiska hovets förhållande till kejsar Napoleon, kejsaren av Ryssland och Österrike, ävensom preussiska krigsmaktens och finansernas tillstånd. Pommerns intressen borde noga tillvaratagas, varjämte han uppmärksamt

[1] Rühl, inl., sid. XXXXVI.

borde följa de frågor, som stodo i samband med denna provins och angränsande preussiska länder.[1]

Legationssekreterare i Berlin blev frih. Nils Palmstjerna, en ännu helt ung och skäligen obeprövad man.

Preussens sändebud i Stockholm blev ånyo Tarrach, som innehade denna post ända till sin död 1834. Känd i den svenska huvudstaden sedan sin föregående vistelse där synes han ha haft goda förbindelser inom olika kretsar men var för övrigt lika litet som Taube någon diplomat av första rangen. Som en intresserad åskådare följde han också från sin plats de viktigaste händelserna 1810 och inrapporterade ganska flitigt sina intryck till Berlin. Till Stockholm anlände han redan i december 1809 och skyndade sig att uppsöka Engeström. Bl. a. skulle han framföra Fredrik Wilhelms lyckönskningar till Karl XIII. På den svenska utrikesministerns fråga, om han skulle stanna i Sverige, svarade Tarrach, att hans beskickning för tillfället endast var avsedd som en motsvarighet till Engelbrechtens besök vid det preussiska hovet, således en ren artighetsbetygelse. Han tillade emellertid, att han vid de diplomatiska förbindelsernas återupptagande efter freden mellan Sverige och Frankrike troligen skulle bli utsedd till preussisk minister i Stockholm.[2] Före avresan till Stockholm hade han fått tillstånd att bosätta sig i Sverige som privatman. Detta skulle han på grund av sina svenska relationer kunna göra, även om det franska sändebudet i Berlin motsatte sig hans vistelse i Sverige i officiellt uppdrag.[3]

Officiellt ackrediterad vid det svenska hovet blev Tarrach dock först i maj 1810.[4] Av sin regering tillråddes han att söka vinna Engeströms och den franska ministerns förtroende, varjämte han borde söka åstadkomma ett gott för-

---

[1] Instruktion för Taube d. 26 mars 1810. Utr. koncept.

[2] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 20 dec. 1809. Dep. du et au Tarrach. G. S. B.

[3] Goltz t. Tarrach d. 20 okt. 1809. Acta betr. die Mission etc. G. S. B.

[4] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 25 maj 1810. Dep. du et au T. G. S. B.

hållande mellan Sverige och Preussen.[1] Däremot borde han undvika de kretsar i Stockholm, där man endast väntade på en brytning mellan Ryssland och Frankrike och hoppades att under ett nytt krig kunna återerövra Finland.[2]

Bland de första angelägenheter, som nu gjordes till föremål för notväxling, voro några handels- och sjöfartsfrågor, som hade sitt upphov under den föregående brytningstiden, varunder preussiska fartyg och varor blivit sekvestrerade av svenska myndigheter. Största delen därav hade visserligen redan frigivits, men ännu återstodo några skepp, vilka reklamerades. Likaså anhölls om restitution av sekvestrerade varor.[3] Engeström svarade, att den 27 mars befallning utfärdats enligt Tarrachs önskan angående preussiska fartyg, som lågo under embargo i svenska hamnar. Ehuru han alldeles delade dennes åsikt om lämpligheten av ett generellt förfarande för upphävande av sekvestern å nämnda fartyg, varigenom partiella reklamationer skulle undvikas, ville han likväl påpeka, att ifrågavarande skepp voro till antalet inga eller åtminstone så få, att en sådan åtgärd vore obehövlig. Av de reklamerade fartygen hade två, Der Friede och Dorothea Elisabeth, blivit införda till Karlskrona och sålda med last. Någon ändring häri syntes ej kunna äga rum. Två andra, Die Geschwindigkeit och Der Junge August, hade redan för en tid sedan frigivits. Det femte, Die Erwartung, med last av styckegods, hade av en engelsk kapare blivit infört till Ystad och i januari 1810 kondemnerats av amiralitetsdomstolen i London.[4]

En händelse, som tilldrog sig åtskillig uppmärksamhet, var f. d. konung Gustaf Adolfs besök i Berlin sommaren 1810.

---

[1] T. Tarrach d. 30 april 1810. Acta d. Gesandtschaft zu Stockholm. G. S. B.

[2] T. Tarrach d. 6 april 1810. Dep. du et au T. G. S. B.

[3] Tarrach t. Engeström d. 30 maj 1810. Borussica.

[4] von Engeström till Tarrach d. 29 juni 1810. Utr. koncept. Förhållandet med Die Erwartung var ännu i aug. 1811 inte utrett. Trots efterforskningar har jag inte lyckats utröna dess slutliga öde.

Han anlände dit den 2 augusti och avreste följande dag. Ändamålet med hans resa var visserligen blott ekonomiska och andra enskilda angelägenheter, men den svenska regeringen, som ändå var tillräckligt upptagen med tronföljarvalet och riksdagen, kände det oaktat en viss lättnad vid underrättelsen om hans avresa. Avsikten med hans besök troddes också allmänt vara en helt annan. Med kännedom om hans besynnerligheter kände sig även det preussiska kabinettet besvärat av hans närvaro, i främsta rummet naturligtvis av hänsyn till Sverige. Man fruktade, att han ämnade sig till Ryssland, vilket hade varit betänkligt och på mer än ett sätt kunnat kompromettera det preussiska hovet, om det inte hindrat ett sådant steg. Gustaf Adolf hade redan på förhand skriftligen meddelat Taube sin önskan om ett sammanträffande, varom denne underrättade den preussiska utrikesministern, som anmodade Taube att göra allt för att förekomma det oväntade besöket. Men då exkonungens vistelse inte borde ignoreras och ett sammanträffande med den svenska ministern knappast ginge att undvika, trodde von Goltz, att denne utan minsta risk kunde resa till någon liten stad i närheten och mötet ägde rum där.[1] Taube ansåg sig dock inte utan särskilt tillstånd böra lämna Berlin, emedan detta lätt nog skulle kunna ådraga honom de största ledsamheter. Vidare trodde han, att hans bortresa skulle väcka mera uppmärksamhet än om Gustaf Adolf, som ägde rättighet att uppehålla sig var som helst, uppsökte honom i Berlin. Så skedde också, ehuru Taube gjort allt vad han förmådde att undvika det. För honom medförde det ovälkomna besöket personliga obehag från det preussiska hovet, som tillskrev honom skulden för detsamma, emedan man ansåg, att han antingen bort resa konungen till mötes eller också inte alls öppna hans brev utan sända det obrutet till sin regering. En mängd rykten voro i omlopp. Bland annat påstods det,

[1] Taube t. Engeström d. 31 juli och 3 aug. 1810. Borussica. T. Tarrach d. 4 aug. 1810. Dep. du et au Tarrach. G. S. B.

att exkonungen ämnade över Pommern återvända till Sverige och att Taube var invigd i denna plan.[1]

Själv var den preussiska regeringen, som framför allt ville undvika att på minsta sätt synas kompromettérad, synnerligen angelägen att i denna sak direkt meddela sig med den svenska.[2] Tarrach infann sig den 20 augusti hos statssekreteraren Rosenhane samt uppläste för honom de instruktioner, han erhållit såväl från Fredrik Wilhelm som från greve Goltz angående exkonungens oförmodade ankomst till Berlin.[3] Fredrik Wilhelms skrivelse var helt kort och innehöll blott en befallning till Tarrach att försäkra hans glädje över att Gustaf Adolf, vars ankomst var honom alldeles oväntad, lämnat hans stater, innan han mot honom behövde vidtaga några mindre behagliga åtgärder. Greve Goltz redogjorde något utförligare för den avsatte konungens vistelse i Berlin och Potsdam samt huru han i godo förmåtts att avresa. Rosenhane sade sig delvis känna till såväl denna sak som ett rykte, att f. d. konungen blivit hotad med arrest. Tarrach medgav, att detta var möjligt och även troligt, ehuru han inte blivit underrättad därom.

Vid ett tillfälligt sammanträffande med Tarrach en vecka senare bad honom Rosenhane å sin konungs vägnar till det preussiska hovet frambära dennes erkänsla för dess under Gustaf Adolfs resa yttrade vänskap och beklagande, om dess värdighet därigenom blivit kompromettérad. Tarrach upplyste då, att det kommit till preussiska kabinettets kännedom, att Gustaf Adolf, som inte trodde sig säker nog i Wittenberg, tänkte bege sig till någon ort inom dess område, men att det, om så olyckligt vore, med tjänliga medel ämnade avfärda honom därifrån.[4] Också följdes hans förehavanden med största misstroende. En ämbetsman fick order att

---

[1] Taube till Engeström den 7 och 11 aug. 1810. Borussica.
[2] Lagerbjelke t. Karl XIII d. 20 sept. 1810. Gallica.
[3] Rosenhane till Engeström d. 20 aug. 1810. Utr. koncept.
[4] Rosenhane till Engeström d. 30 aug. 1810. Utr. koncept.

obemärkt bevaka honom och, om han gjorde något försök att embarkera i en preussisk hamn, väl närmast Colberg, där han en kortare tid uppehållit sig, förhindra detta. Någon annan avsikt än att komma ombord på ett engelskt fartyg troddes han knappt ha med sin resa till Colberg. Man fruktade, att obehagliga uppträden skulle kunna förefalla, om han tilläts embarkera. Utan att därtill vara bemyndigad vågade inte Taube officiellt begära, att den preussiska regeringen skulle lägga hinder i vägen för den avsatte konungens rörelsefrihet. Dock trodde han sig böra uttala en önskan, att den på grund av de vänskapliga relationerna de båda hoven emellan av sig själv måtte vidtaga några tjänliga åtgärder.[1] Kejsar Alexander skall också i ett brev till Fredrik Wilhelm ha uttryckt sin förvåning över att Gustaf Adolf, som inte borde behandlas strängare än Ludvig XVIII, icke blott varit bevakad under sin resa genom landet utan också hindrats embarkera för att bege sig till England.[2]

Av större betydelse för förhållandet mellan Sverige och Preussen under denna tid var deras ställning till Frankrike. Ingen av de båda staterna vågade öppet trotsa den kejserliga myndigheten i Paris. Tvärtom måste de i känslan av sin vanmakt finna sig i oupphörliga franska ingrepp i sina egna angelägenheter, särskilt ifråga om den yttre politiken. Naturligtvis återverkade detta på deras förhållande till varandra. Orsaken till de små konflikterna dem emellan låg innerst i hänsyn till eller påtryckningar från Frankrike, som därvid visste att skickligt utnyttja deras stundom motsatta intressen. Kabinettet i Berlin skickades ofta fram att öva påtryckning på det svenska.

Under de första veckorna av 1810 rådde en ganska stark spänning mellan Preussen och det mäktiga kejsarriket, där

---

[1] Taube till Engeström d. 11 sept. Borussica.

[2] Taube till Engeström d. 6 okt. 1810. Borussica. Schinkel V, sid. 329—340.

man med misstroende övervakade dess politik. De underhandlingar, som vid denna tid bedrevos, synas väsentligen ha rört sig om kontributionerna.[1] Fältmarskalken Kalckreuth hade under sin vistelse i Paris i uppdrag att utverka uppskov med deras erläggande och att återstoden av dem måtte fördelas på flera betalningsterminer. Om inte dessa pekuniära förpliktelser fullgjordes, fordrade St. Marsan i stället nya landavträdelser till Frankrike.[2] Napoleon troddes bl. a. komma att fordra Schlesien, vilket land skulle lämnas till Österrike, dels som ersättning för lidna förluster, dels som belöning för ett framtida välförhållande.[3] Preussen ansågs emellertid ha undgått en hotande katastrof tack vare händelserna i Spanien.[4]

Till allt detta kom en ministeriell kris, som slutade med att Hardenberg åter blev Preussens ledande statsman. Taube skrev till Stockholm, att det dittills varit honom omöjligt att inhämta tillförlitliga underrättelser om den finansiella ställningen men tillade, att av dess bedrövliga tillstånd gjordes ej den minsta hemlighet.[5]

Avgörande för Sveriges ställning till Frankrike var kontinentalsystemet, vars antagande och noggranna tillämpning var priset för Pommerns återlämnande. Genom en kungörelse av den 27 oktober 1809 hade engelska krigs- och handelsfartyg förbjudits inlöpa i svenska hamnar. I en senare kungörelse av den 28 mars 1810 utsträcktes detta förbud därhän, att engelska varor efter den 24 april ej fingo införas i svenska hamnar. Beträffande Pommern och Rügen utfärdades införselförbud för dylika varor, varjämte alla misstänkta fartyg skulle avvisas. Vederbörande ämbetsmän och myndigheter ålades att efterse detta samt att omsorgsfullt granska de pass, certifikater och övriga bevis för an-

[1] Stern, sid. 305.
[2] Prutz III, sid. 474.
[3] Lagerbjelkes apostille d. 3 mars 1810. Gallica.
[4] Nesselrode III, sid. 259.
[5] Taube t. Engeström d. 5 maj 1810. Borussica.

kommande skepp och laddningar, som voro behövliga efter redan gällande lagar eller framdeles kunde erfordras.[1]

Preussen hade naturligtvis också måst antaga kontinentalsystemet. Napoleon påstod själv, att han endast när det gällde detta system brydde sig om denna sin besegrade fiende. Han medgav också, att han var mycket nöjd i detta avseende. På samma gång varnade han ryssarna att anförtro sina hemligheter åt hovet i Potsdam, som av fruktan berättade allt för honom.[2] Hans avsikt med denna varning var givetvis endast att avskräcka det ryska hovet från en alltför förtrolig kommunikation med det preussiska. Om hans belåtenhet med det preussiska kabinettet var något mer än en tom fras, berodde den väl helt enkelt därpå, att han hade denna regering säkrare i sin hand än t. ex. den ryska eller svenska. Preussen hade endast av nödtvång antagit kontinentalsystemet, som verkade förlamande på dess råvaru- och livsmedelsexport. Liksom annorstädes visade det sig även här omöjligt att fullt effektivt genomföra blockaden, ty i vissa hamnar, såsom Swinemünde, Rügenwalde och Colberg, florerade handeln med engelska varor tämligen ogenerat, ibland t. o. m. under medverkan av de franska konsulerna. Alldeles utan den preussiska regeringens vetskap kunde detta naturligtvis omöjligt ske. Dock iakttogs den största försiktighet för att undgå misstankar i Paris.[3]

Sedan Sverige återfått Pommern, blev frågan om blockadens tillämpande på detta håll aktuell. För att hindra förbjudna varor att därifrån inkomma inom sitt eget område, fann därför den preussiska regeringen nödvändigt, att inloppet av Peenemünde liksom övriga preussisk-pommerska hamnar med undantag av Swinemünde alldeles tillslöts för kolonial- och andra utomeuropeiska varor. Då även Sverige biträtt kontinentalsystemet, uttalades en förhoppning, att det å sin sida skulle understödja denna åtgärd. Alla med nämn-

[1] Kungörelse d. 29 mars 1810. Utr. koncept.

[2] Vandal II, sid. 500—501.

[3] Heckscher, sid. 224; Hoeniger, sid. 233 ff.

da varor ankommande fartyg skulle således bli hejdade i Peenemünde, varjämte deras skeppspapper skulle insändas till franska konsuln i Stettin. Sverige inbjöds nu att medverka till Peenes stängning för den engelska handeln.[1] Därtill var man också å svensk sida villig. Generalguvernören von Essen hade nämligen fått order att i samråd med vederbörande preussiska ämbetsmän föranstalta om Peenes tillslutande från Wolgast till Anklam för förbjudna varor.[2]

I sak voro således båda regeringarna eniga, men beträffande tillvägagångssättet vid Peenes spärrning delade sig meningarna.

Den svenska regeringen ansåg de av Preussen vidtagna anstalterna som ett ingrepp i 1720 års traktat, som ännu ägde gällande kraft. I dess tredje artikel, där Sveriges landavträdelser uppräknades, stipulerades också, att Peene skulle bli gränsen emellan och vara gemensam för båda rikena. Artikel 12 i samma traktat innehöll en överenskommelse, att för handelns befordrande mellan de båda ländernas undersåtar skulle varken i svenska eller preussiska Pommern nya tullar eller pålagor få fastställas eller de förra ökas på någondera sidan av Peene. Allt skulle i stället lämnas oförändrat som det var före kriget. Preussiska undersåtar tillerkändes nyttjanderätt till hamnen i Grünschwade utan skyldighet att där eller i Ruden erlägga någon avgift, sedan de i Wolgast betalat de pålagor, som före kriget voro vanliga. Samma frihet medgavs också undersåtarna i svenska Pommern.[3]

Med åberopande av denna traktat hävdade alltså den svenska regeringen, att sjöfarten och handeln på Peene, som var gemensam för båda länderna, varken å den ena eller andra sidan borde på något sätt hämmas. Men den var också angelägen att framhålla, att den insåg nödvändigheten

[1] Registratur i utrikes ärenden d. 27 juni 1810; Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 8 maj 1810. Dep. du et au T. G. S. B.

[2] Utrikesregistratur d. 15 maj 1810.

[3] Modee, Utdrag — — — af alliancetractater, sid. 60 ff.

av en vaksam kontroll på alla i Peene inkommande handelsskepp i och för kontinentalsystemets iakttagande. För att på bästa möjliga sätt ordna saken anbefalldes von Essen att träda i underhandling med vederbörande preussiska myndigheter.[1]

Genom Taube förhandlades också direkt med kabinettet i Berlin. Denne förklarade i en not, att Sverige ingenting högre önskade än att samvetsgrant uppfylla Parisfredens bestämmelser om fastlandsspärrningen. Sveriges och Preussens politik vore i detta avseende densamma. Enligt 1720 års avtal skulle sjöfarten på Peene vara fri och handeln fortgå obehindrat från båda hållen, liksom också flodens mynning var inbegripen i denna uppgörelse. Därför blev det också absolut nödvändigt att uppnå enighet om sättet för ernående av det mål, man genom flodspärrningen ville vinna. Den svenska regeringen föreslog, att alla i Peene inlöpande skepp måtte hejdas vid den svensk-pommerska hamnen Grünschwade, där deras papper skulle undersökas, men att endast de, som voro destinerade till svensk-pommerska städer, där visiterades, under det att till preussiska orter bestämda fingo fortsätta resan för att vid Peenemünde undergå behörig visitation. Grünschwade vore så mycket mer att föredraga, som det var den första hamn, fartygen skulle passera, och ett där förlagt militärkommando kunde lämna biträde, om så vore behövligt. Naturligtvis borde å båda sidor men i synnerhet från Grünschwade anstalter vidtagas med avseende på de fartyg, som vid detta ställe kunde söka undvika visitation genom uppgiven destination till någon preussisk hamn, så att de icke mellan Grünschwade och Peenemünde kunde upplägga några varor.[2]

Ungefär samtidigt hade von Essen utsett kammarrådet Schubert att i samråd med en därtill förordnad preussisk kommissarie överenskomma om medel att tillsluta passagen

[1] Registratur i utrikesärenden d. 27 juni 1810.

[2] Engeström till Taube d. 25 maj 1810. Utr. koncept. Taube till von der Goltz d. 10 juni 1810. Borussica.

längs svenska Pommerns kust från Wolgast till Anklam för i Preussen förbjudna varor. Goltz trodde sig kunna konstatera, att de båda hovens önskningar voro överensstämmande och att båda numera voro eniga om de lämpligaste åtgärderna att hindra införsel av kolonialvaror i andra preussiska hamnar än Swinemünde. Han ansåg det därför överflödigt att å ömse sidor utnämna några fullmäktige för underhandlingar i denna fråga. Av samma åsikt var också St. Marsan, som från båda hållen hölls underrättad om notväxlingen i detta ämne.[1]

Snart nog ändrade emellertid Berlinregeringen mening, ty regeringsrådet Boehlendorff i Stettin fick i uppdrag att tillsammans med Schubert söka åstadkomma en lösning av frågan om Peenes tillslutande för kolonialvaror.[2] Det förefaller, som om rent praktiska svårigheter att utan medverkan från svenskt håll på tillfredsställande sätt ordna saken varit bestämmande för den preussiska regeringens hållning. Möjligt är ju också, att den påverkats av Taubes föreställningar till von der Goltz om det nyttiga för båda rikena att inhämta yttranden av dem, som varit på platsen och således lättast kunde avgöra, vilka åtgärder bäst passade för de lokala omständigheterna.[3] För att påskynda avgörandet besökte Taube i slutet av juli Goltz och bragte därvid frågan på tal, varjämte han överlämnade en not från sin regering i samma ämne. Saken var emellertid då redan avgjord, ity att enighet uppnåtts emellan vederbörande myndigheter. Vid detta tillfälle bad von der Goltz den svenska diplomaten till det bästa uttyda hans regerings handlingssätt i flodspärrningsaffären, vilket framtvingats av det yttersta nödtvång och mot dess egen vilja. »Man har satt kniven på strupen på oss», sade Goltz, därmed givetvis åsyftande Frankrike. Rykten cirkulerade i Berlin, att fransmännen ånyo skulle besätta svenska Pommern. Taube genmälde, att den svenska regeringen

[1] Taube till Engeström d. 16 juni 1810. Apostille. Borussica.
[2] von der Goltz till Taube d. 17 juni 1810. Avskrift i Borussica.
[3] Taube till Engeström d. 23 juni 1810. Borussica.

aldrig skulle ha tillåtit verkställigheten av ett beslut, som i så hög grad stred mot en ännu gällande traktat.[1]

Efter några dagars överläggning voro Schubert och Boehlendorff färdiga med avtal om sättet för spärrningen av Peene. Överenskommelsen, som har formen av ett protokoll, där de båda kommissarierna framlägga var sina synpunkter, är daterad Wolgast den 16 juli. Till grund för densamma lades den svenska regeringens förslag. Så skulle till preussiska hamnar destinerade fartyg varken besättas eller visiteras av svenska posteringar eller tulltjänstemän. Skepp, som måste söka nödhamn i Grünschwade, skulle icke besättas av svensk militär. Boehlendorff förklarade, att Preussens mål med Peenes spärrning var att så fullkomligt som möjligt uppnå kontinentalsystemets mål mot den engelska handeln, under det att Schubert förbehöll sig, att avtalet på intet sätt skulle vara prejudicerande för hans regering och att, då trycket av de omständigheter, som gjort det nödvändigt, upphört, allt skulle återgå till sitt gamla skick. En fördel inte minst för svenska Pommern och staden Wolgast var obestridligen, att sjöfarten på svensk-pommerska hamnar inte så fullständigt underkastats de preussiska myndigheternas godtycke, som blivit fallet om alla fartyg skulle ha visiterats vid Peenemünde. Konventionen gillades i statsråd den 13 september, och den 24 fick von Essen befallning att utfärda ratifikation därå.[2]

Trots denna överenskommelse var kontinentalsystemets tillämpning orsak till obehag både för Sverige och Preussen i deras ställning till Frankrike. Sveriges minster i Paris, Lagerbjelke, misstänkte också, att svenska Pommerns närmaste grannar, Mecklenburg och Preussen, i förhoppning att själva komma i besittning av denna provins uppträdde mindre lojalt. Dessutom trodde han, att preussarna för att rättfärdiga sig i Napoleons ögon anklagade svenskarna för

[1] Taube till Engeström d. 31 juli 1810. Apostille n:o 2 s. d. Borussica.

[2] Statsrådsprotokoll i utrikes ärenden d. 13 sept. 1810 m. konventionen i avskrift som bilaga. Utrikes registratur 1810.

överträdelser mot kontinentalsystemet.[1] Napoleon blev särskilt retad av en uppgift, att kolonialvaror av ett stort antal skepp under olika flaggor överförts från Sverige till Pommern, vars styrelse gynnade denna trafik, som gick ut på att systematiskt förse Tyskland med sådana varor.[2] Han befallde därför sin utrikesminister, hertigen av Cadore, att under hot om brytning fordra bl. a. sekvester å kolonialvaror. När Frankrikes chargé d'affaires Desaugiers i Stockholm meddelade dessa fordringar, väckte de naturligtvis förskräckelse hos den svenska regeringen, som dock såg sig tvungen att bifalla dem.[3] Order i antydd riktning utfärdades den 4 juni till von Essen, om vars underhandlingar med preussiska myndigheter rörande spärrningen av Peene den franska regeringen underrättades.[4] Sedan följde under sommaren upprepade anmaningar om noggrannare efterlevnad av Parisfreden.[5] Den 25 juli utfärdades en order, att hamnarna i Preussen, Mecklenburg, Sverige och Danmark skulle stängas för amerikanska och neutrala fartyg, som förde kolonialvaror. Vad särskilt Sverige vidkom, gjordes i augusti en liknande framställning till dess regering.[6] Oaktat den svenska regeringens föreställningar avlät hertigen av Cadore den 12 oktober en not, där han påpekade, att alla kolonialvaror i realiteten voro engelska och att neutrala skepp endast voro det till namnet. Amerikanska och neutrala skepp voro därför utestängda i Ryssland, Preussen och Danmark. Endast Sverige mottog dem fortfarande.[7] Hamnstängning för alla kolonialvaror och konfiskation påyrkades ovillkorligen. Slutligen gick det ända därhän, att Sverige i november på Napoleons befallning måste förklara England krig.

---

[1] Lagerbjelke t. Karl XIII d. 18 juni 1810. Gallica.
[2] Wrede t. Karl XIII d. 9 juni 1810. Gallica.
[3] Corr. de Napoleon XX, s. 324. Alin, Carl Johan etc., sid. 11.
[4] Utrikes registratur d. 4 juni 1810.
[5] Corr. de Napoleon XX, sid. 535.
[6] Schinkel, Bihang II, sid. 266.
[7] Schinkel, Bihang II, sid. 314.

Även på Preussen gjordes kraftiga påtryckningar för en effektivare tillämpning av kontinentalsystemet. I en not av den 19 oktober fordrades, att Fredrik Wilhelm skulle förbjuda den engelska handeln inom sitt rike, att mynningarna till Weichsel, Oder, Elbe skulle spärras m. m. Inför hotet om krig måste han utan betänkande ge vika.

Både Sverige och Preussen befunno sig således i slutet av 1810 i ungefär samma svårigheter. Mot sina egna intressen måste de foga sig efter Frankrikes önskningar. Av lätt insedda skäl kunde Napoleon, icke minst beträffande kontinentalsystemet, bättre göra sin vilja gällande mot den preussiska än mot den svenska regeringen. 1810 var också det år, då kontinentalsystemet drevs till sin höjdpunkt.

Det är med dessa omständigheter som bakgrund man har att se de åtgärder, som i början av 1811 vidtogos i Preussen. Efter flera långvariga diskussioner beslöts nämligen, att alla i dess hamnar sekvestrerade engelska varor och kolonialvaror utan undantag och utan något som helst avseende på med vilket skepp de ditkommit, skulle anses för fransk egendom. Beloppet skulle likväl efter än en gång gjord värdering beräknas som avbetalning på resterande kontributioner.[1] Beträffande värderingssättet dröjde det någon tid, innan enighet uppnåddes. Slutligen träffades den överenskommelsen, att varorna på preussiska regeringens bekostnad skulle transporteras till Magdeburg, där värderingen skulle ske, och beloppet sedan avräknas på resterande kontributioner. Av de konfiskationer, som sålunda företogos, drabbades också svenska undersåtar. Vid ett tillfälle föreställde Taube von der Goltz de förluster, som dessa fått vidkännas genom kondemnerandet av deras laster i preussiska hamnar och hur olika man i detta avseende gått tillväga i Sverige. Taube sade sig hoppas, att åtminstone själva fartygen, som varken voro engelsk egendom eller kolonialvaror, inte skulle komma att inbegripas under samma rubrik som laddningarna.[2]

[1] Taube till Engeström d. 5 febr. 1811. Borussica.

[2] Taube till Engeström d. 26 febr. 1811. Borussica.

Greve Goltz förklarade, att han redan hade händerna bundna i detta avseende, men att beträffande fartygen ännu ingenting vore avgjort med den franska regeringen och att han för sin del alltid hävdat den principen, att de måtte frigivas. Taube fruktade emellertid, att ingenting skulle kunna utverkas annat än genom direkt hänvändelse till Paris, då både last och fartyg voro omhändertagna av fransmännen. Ehuru han försäkrade sig icke ha någon anledning att tvivla på den preussiska regeringens goda vilja, trodde han likväl inte, att förmågan svarade däremot. Hans farhågor visade sig också riktiga, ty Goltz meddelade honom i en not, att inte ens fartygen komme att frigivas.[1] Som repressalier gav då den svenska regeringen befallning, att alla i svenska hamnar liggande preussiska skepp skulle läggas under embargo. Som motiv för denna åtgärd anfördes nödvändigheten att hålla svenska undersåtar skadeslösa för deras förluster. Ingen fientlighet mot Preussen åsyftades.[2]

Å preussisk sida var man synnerligen angelägen att betona, att allt skett av nödtvång och att regeringen inte kunnat gå till väga annorlunda, än den gjort, då den endast handlat i enlighet med ett system, som antagits av nästan hela Europa och till vilket även Sverige anslutit sig.[3]

Liknande synpunkter hade Tarrach strax förut framfört i Stockholm. Han framhöll, att då handeln med kolonialvaror och med föremål av engelskt ursprung var så strängt förbjuden i hans land, skulle han aldrig tillåta sig reklamationer till förmån för preussiska fartyg med olovliga varor. Helt annorlunda var däremot förhållandet med skepp med tillåtna varor, såsom fallet var med de preussiska fartyg, som i Karlshamn blivit beslagtagna och ställda under militärbevakning. Mot detta måste han protestera. Förlängningen av ett beslag, som endast drabbade oskyldiga laddningar, skulle sannolikt sluta med att förkväva alla grenar av handel.

[1] Taube t. Engeström d. 9 mars 1811. Borussica.

[2] Engeström t. Taube d. 22 mars 1811. Utr. koncept.

[3] Goltz t. Taube d. 2 maj 1811. Borussica.

De förluster, som träffade svenska köpmän i Preussen, voro att tillskriva prohibitiva dispositioner, som antagits överallt på Europas kontinent, under det preussiska köpmäns förluster i Sverige berodde på åtgöranden av dess regering.[1]

Å preussisk sida uppfattades alltså den svenska åtgärden som vidtagen blott och bart i repressaliesyfte. Tarrach lyckades emellertid av Engeström utverka, att den svenska sekvestern varken skulle utsträckas till andra hamnar än Karlshamn eller drabba andra fartyg än de redan tagna.[2]

Han ansåg också, att Engeström på grund av Taubes rapporter fått den uppfattningen, att alla svenska fartyg, även de med svenska produkter, blivit konfiskerade i de preussiska hamnarna. Denna uppfattning hade han sökt tillbakavisa och framhållit, att sekvestern endast gällde kolonialvaror och engelska fabrikat. Han hade också försökt lugna Engeström beträffande den regeringsorder, som föreskrev konfiskation även av fartygen, om de voro lastade med förbjudna varor, och som var den närmaste anledningen till den svenska regeringens beslut. Angående detta trodde han sig veta, att det i hemlighet fattats i statsråd, som hållits under kronprinsens ordförandeskap. Om de svenska fartygen voro oåterkalleligen konfiskerade, höll han det för omöjligt att få de med kolnialvaror lastade preussiska fartygen frigivna. För att få med tillåtna varor lastade skepp lössläppta skulle han göra allt vad han kunde. Om han ej rönte tillmötesgående härutinnan, rådde han sin regering att eventuellt kvarhålla alla svenska fartyg i preussiska hamnar.[3]

Engeström godtog dock icke utan vidare de preussiska synpunkterna. Den omständigheten, att konfiskationen av svenska fartyg blivit Preussen påtvingad, ansåg han ej utgöra giltig anledning att upphäva sekvestern. Sverige hade

---

[1] Tarrach t. Engeström d. 19 april 1811. Borussica.

[2] Tarrachs depesch d. 17 april 1811. Dep. du et au T. G. S. B.

[3] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 19 april 1811. G. S. B.

vid sin påtvungna krigsförklaring ingenting otalt med England. Intet fartyg, som under vilken som helst flagga inkom i svensk hamn, undgick kondemnering, om det befanns överträda kejsar Napoleons system.[1]

För egen del avrådde Taube sin regering att gå för långt i tillgripandet av repressalier, emedan det preussiska kabinettet då kunde vända sig med klagomål till det franska under förmenande, att det endast följde Napoleons order.[2]

Svaret därpå blev en tämligen skarp skrivelse från Engeström, vilken fann dessa reflexioner till den preussiska handelns förmån något för ömsinta. Konungens värdighet fordrade, att andra behandlades på samma sätt som svenska undersåtar av dem. Ministären, som kände landets förhållanden, kunde för övrigt bättre bedöma saken än Taube, som anbefalldes att något lita på dess försiktighet.[3]

Nästan samtidigt hade emellertid handeln med Preussen åter blivit fri och hela tvistefrågan bragt ur världen. Snart nog frigåvos nämligen de i Karlshamn kvarhållna preussiska fartygen, som inte medförde engelska eller kolonialvaror.[4] Sedan underrättelse kommit, att de svenska ägarna fått återköpa sina fartyg, medgavs detsamma de preussiska. Visserligen var det, som Taube anmärkte, ingen fördel att köpa sitt fartyg två gånger, men de preussiska undersåtarna själva hade blivit behandlade på samma sätt i sitt eget land. Återlösningssumman var i allmänhet måttligt tilltagen.[5]

I en not underrättades Tarrach, att befallning utfärdats om restitution av de med kolonialvaror lastade preussiska fartygen, vilkas laddningar till följd av kontinentalsystemet blivit konfiskerade.[6] Taube skyndade sig nu att återkalla sina den 9 april gjorda föreställningar mot tillgripandet av

---

[1] Engeström t. Taube d. 23 april 1811. Utr. koncept.
[2] Taube t. Engeström d. 9 april 1811. Borussica.
[3] Engeström t. Taube d. 1 maj 1811. Utr. koncept.
[4] Engeström t. Tarrach d. 23 april 1811. Dep. du et au T. G. S. B.
[5] Taube t. Engeström d. 30 april 1811. Borussica.
[6] Engeström t. Tarrach d. 7 maj 1811. Utr. koncept.

repressalier mot Preussen, varvid han till sin ursäkt anförde, att han vid underrättelsen om sekvestern på fartyg i svenska hamnar föreställt sig, att även skepp med andra än kolonialvaror voro inbegripna däri. Han fann det väl hårt, att preussiska fartyg med tillåtna varor skulle beläggas med sekvester, därför att svenska skepp med förbjudna varor blivit tagna men insåg nu sitt misstag.[1] Landshövdingen af Håkansson fick order att genast frigiva de i Karlshamn sekvestrerade med tillåtna varor lastade preussiska fartygen och låta dem fritt avsegla efter motsvarande medgivande åt svenska fartyg.[2] En liknande befallning avgick också till landshövding Rosen i Göteborg.

Hela denna affär påminner utan att i och för sig vara av så stor betydelse om brytningen våren 1808. Då liksom nu sökte den preussiska regeringen, som saknade varje anledning till konflikt med den svenska men ändå fick tjäna som ett viljelöst redskap åt mäktigare intressen, rädda sina undersåtar från förluster, vilka kunde uppstå genom svenska repressalier. Men sekvestern i Karlshamn hade så när också medfört förvecklingar med England. De beslagtagna preussiska fartygen voro nämligen försäkrade hos engelska assuradörer. I London påstod man, att den svenska åtgärden var riktad mot dessa, varemot preussarna i själva verket ingenting förlorade. Dessutom tillhörde en stor del av de beslagtagna laddningarna engelsmän. Engelska regeringen yrkade, att assuradörerna skulle få gottgörelse. Först genom svenska regeringens beslut att lämna de brittiska köpmännen ersättning för deras förluster i samband med de sekvestrerade fartygen var denna tvistefråga fullkomligt bragt ur världen.[3]

---

[1] Taube t. Engeström d. 4 maj 1811. Apostille. Goltz t. Taube d. 2 maj. Borussica.

[2] Engeström t. af Håkansson d. 24 maj 1811. Utr. koncept.

[3] Rehausen t. Engeström d. 5 aug. och 6 sept. 1811. Engeström t. Rehausen d. 19 aug. 1811. Anglica.

Inför kriget mot Napoleon.

Under år 1811 blev motsatsen mellan Frankrike och Ryssland allt skarpare. Tvistepunkterna voro dels ekonomiska, dels politiska, bl. a. Oldenburgs införlivande med det franska väldet, det polska spörsmålet och frågan om Preussens ställning. Hur stor betydelse de ryska statsmännen tillmätte detta lands öde framgår av en rapport från greve Nesselrode till tsaren. I denna pointerades först vikten av att Preussen fortfarande ägde politisk existens, emedan det antingen kunde tjäna som ett bålverk för Ryssland eller också i vidrigt fall förr eller senare bli utgångspunkt för en fransk invasion. Den franska förklaringen, att varje ryskt anfall mot storhertigdömet Warschau vore casus belli, borde av Ryssland besvaras med en annan dylik, att varje angrepp mot Preussen skulle efterföljas av en krigsförklaring. Särskilt betänklig fann Nesselrode de franska truppernas anhopning på vissa platser i Preussen, i synnerhet vid Oder.[1] När kriget mellan Frankrike och Ryssland sedan utbrutit, troddes tsaren som oeftergivligt fredsvillkor fordra Rysslands och Preussens fullständiga utrymmande av fransmännen.[2]

Både Frankrike och Ryssland sökte på var sina håll skaffa sig bundsförvanter i det förestående kriget. Redan på nyåret 1811 var Hardenberg beredd att inträda i en allians med Frankrike, vartill furst Hatzfelds beskickning skulle ge första impulsen. Men Napoleon visade sig då föga

[1] Nesselrodes rapport till tsaren (okt. 1811) tr. hos Vandal III, sid. 589 ff.

[2] Wetterstedt t. Engeström d. 27 aug. 1812. K. B.

angelägen och började strängare än förut bevaka Preussens militära förberedelser.[1] Ännu i mars skrev St. Marsan, att Hardenberg och följaktligen hela preussiska ministären var böjd för förbund med Frankrike. Napoleons misstroende mot Preussen ökades däremot trots allt, vilket framgår av hans skrivelser till sin utrikesminister den 27 och 30 april.[2] I den förra beklagade han sig över att St. Marsan, som ej var skarpsynt nog, icke sände tillräckliga underrättelser om vad som tilldrog sig, varför han ansåg det nyttigt att skicka en duktig legationssekreterare till Berlin. I den andra befallde han hertigen av Bassano att varna St. Marsan för att låta dupera sig. Denne visade sig emellertid vara lika dåligt underrättad om den preussiska politikens verkliga karaktär. Han anade varken att Hardenberg, som gått över till Scharnhorsts och det patriotiska partiets sida, numera var benägen för ett förbund med Ryssland eller att Fredrik Wilhelm själv, vilken han ansåg det franska systemet uppriktigt tillgiven, vände sig till Alexander i samma avsikt.[3] Denna Fredrik Wilhelms direkta vädjan om rysk hjälp berördes i en skrivelse från tsaren, som däri uttryckte sitt missnöje med den franska politiken. Napoleon hade, skrev Alexander, bestämt sig för krig med Ryssland och gjorde allt för att framkalla detta.[4] Fredrik Wilhelm, vars svar lät vänta på sig, påpekade Preussens svåra ställning under ett franskt-ryskt krig. I händelse av ett sådant tillrådde han tsaren att söka anslutning till Österrike och Sverige. Till denna skrivelse fogade han några dagar senare tvenne tillägg. Han ville veta, om Preussen kunde påräkna rysk hjälp, därest det anfölls av Frankrike eller dess bundsförvanter. I det andra tillägget fäste han uppmärksamheten på att Österrike vid en utbrytande konflikt enligt de underrättelser

---

[1] Zwiedineck-Südenhorst, sid. 271—272.

[2] Correspondance de Napoleon XXII, sid. 114, 125.

[3] Stern, sid. 328 ff.

[4] Alexander t. Fredrik Wilhelm d. 19 febr. (7 febr.) 1811. Tr. hos Bailleu, sid. 206 ff.

han fått, komme att hålla sig neutralt, och underströk nödvändigheten av noggranna diplomatiska förberedelser för ett eventuellt krig.[1]

En av Berlinhovets svårigheter var dess ovisshet om Napoleons planer. På den preussiska regeringens förfrågningar lämnades lugnande förklaringar jämte anbud om inledande av underhandlingar i och för en allians. Med hänsyn till sitt lands svåra läge ansåg sig Fredrik Wilhelm böra acceptera detta anbud. Men han sökte på samma gång trösta tsaren med att de blivande fördragsbestämmelserna inte skulle vara riktade mot Ryssland.

Starkt framträder Fredrik Wilhelms önskan, att freden mellan Frankrike och Ryssland måtte bevaras så länge som möjligt. Han framhöll, att Preussen omöjligt kunde upprätthålla neutraliteten och att ett krig kunde få de mest vittgående och oberäkneliga konsekvenser. En något utsträckt tillämpning av kontinentalsystemet var kanske tillräcklig att hindra kriget, trodde han.[2]

Även Alexander var mycket angelägen att upprepade gånger framhäva sin vilja att bevara freden. Likaså skrev han, att varje anfall mot Preussen skulle anses som riktat mot Ryssland och besvaras med en krigsförklaring. Dessutom framlade han riktlinjerna för en blivande gemensam fälttågsplan. Mot de i Berlin pågående fransk-preussiska underhandlingarna uttalade han vissa betänkligheter under förmenande, att de skulle påskynda kriget.[3]

Fredrik Wilhelm uppgav emellertid, att hans avsikt med förhandlingarna var att utröna den franska politikens inten-

---

[1] Fredrik Wilhelm t. Alexander d. 7 april (26 mars) 1811 m. 2 P. S. d. 12 april (31 mars). Tr. hos Bailleu, sid. 210 ff.

[2] Fredrik Wilhelms båda skrivelser t. Alexander d. 12 maj (30 april) 1811. Då den sista av dessa var ostensibel för Frankrike, kan den antingen vara inspirerad från franskt håll eller också ett försök av Berlinkabinettet att bevara freden. Bailleu, sid. 214 ff.

[3] Alexander t. Fredrik Wilhelm d. 26 och 28 maj (14 och 16 maj) 1811. Tr. hos Bailleu, sid. 219 ff.

tioner och att han åtminstone till det yttre måste hålla fast vid Frankrike. Han förutsåg faran av ett krig med denna makt både för Rysslands och Preussens vidkommande och misströstade om en framgångsrik strid mot Napoleon. Därav kom sig hans tvekan att öppet sluta sig till Alexander, som han tvärtom sökte hålla tillbaka.[1]

Napoleon visade sig emellertid lika misstrogen. Till slut förlorade han tålamodet och fordrade i september, att Preussen alldeles skulle upphöra med sina rustningar, annars skulle hans minister lämna Berlin och marskalk Davout marschera mot staden.[2] För övrigt hindrades han i hög grad i sina planer mot Ryssland av de franska vapnens motgångar i Spanien.[3]

För närmare underhandlingar med Ryssland avreste i slutet av september generalmajor Scharnhorst, den preussiska härens reorganisatör, i djupaste hemlighet till Petersburg. Kejsar Alexander, hos vilken Scharnhorst första gången den 4 oktober fick företräde, ville enligt sitt eget påstående så länge som möjligt undgå kriget och vänta, till dess han blev anfallen. Just därför var han också tämligen ohågad att tillmötesgå de preussiska önskemålen om militärt understöd. Öppet sade han också några dagar senare till det österrikiska sändebudet, att han ingenting gjort för att försäkra sig om Preussen, emedan det vore detsamma som att börja kriget.[4] Scharnhorst hänvisades till vidare underhandlingar med general Barclay de Tolly. Dessa blevo både svåra och långvariga men ledde slutligen till en militärkonvention, utfärdad i Petersburg den 17 oktober (5 oktober) 1811. Först utvecklades vad som verkligen skulle anses vara fientlig handling av Frankrike, sedan kommo detaljerade bestämmelser angående sättet för den hjälp, som skulle lämnas, villkoren därför och

---

[1] Jfr Bailleu 225 ff.

[2] Correspondance de Napoleon XXII, sid. 485.

[3] Lagerbjelke t. Karl XIII d. 11 febr. 1811. Gallica.

[4] Duncker, sid. 406. För Scharnhorsts beskickning till Petersburg se Lehmann, Scharnhorst II, sid. 402—415.

regler för samverkan mellan trupperna. Huvudsakligen blott till skydd för Königsberg — eventuellt förutsattes Berlins utrymning — skulle en mindre rysk truppstyrka komma till hjälp.[1] Detta var allt vad Scharnhorst kunde utverka och har betecknats som ett knappt förtäckt avböjande av hans önskemål.[2] Alexander hade dock gjort utkast till en offensiv och defensiv allians mellan Ryssland och Preussen, fastän det stannade därvid.[3]

Scharnhorst var för egen del övertygad om att Alexander menade fullt allvar och att Preussen med lugn kunde träda på Rysslands sida. Detta förordade även Hardenberg i ett särskilt betänkande. Fredrik Wilhelm, som nu råkade i den största förlägenhet, var dock av en annan mening. Avgörandets stund hade kommit. Han hade att välja mellan Frankrike och Ryssland. Hur mycket han än avskydde den franska alliansen, var ändå hans tro på Napoleons oövervinnelighet starkare. Till stor del därför bestämde han sig för Frankrike, som han ansåg omöjligt att besegra utan hjälp av Österrike och Ryssland, mot vilket sistnämnda land han för övrigt hyste en viss misstro.[4]

När den kungliga ratifikationen från Berlin å traktaten av den 17 oktober uteblev, förstod Alexander, att Fredrik Wilhelm ej vågade gripa till vapen och intog samma avvaktande defensiva hållning som förut.[5]

På samma gång Hardenberg sökte anslutning till Ryssland, låtsades han fortfarande vara angelägen om förbundet med Frankrike. Napoleon själv visade sig längre fram på hösten mera villig att upptaga förhandlingar om en allians. Orsaken därtill var kanske den, att han börjat komma till insikt om omöjligheten att få Sverige till bundsförvant mot Ryssland. Preussens hållning blev därför så mycket vik-

---

[1] Martens, Traités conclus par la Russie VII, sid. 25—37.
[2] Duncker, sid. 406.
[3] Martens, a. a. sid. 23—24.
[4] Duncker, s. 413 ff.; Zwiedineck-Südenhorst, sid. 272.
[5] Vandal III, sid. 288.

tigare för honom. Den allians, han ämnade påtvinga Fredrik Wilhelm, skulle likväl vara av ett särskilt slag. Napoleon fordrade icke, att en stor armé skulle ställas till hans förfogande. Han tänkte nöja sig med en mindre truppstyrka men ville framför allt taga den preussiska monarkien i anspråk för sina militära dispositioner.[1]

Underhandlingarna, som åtminstone från Preussens sida näppeligen voro allvarligt menade, blevo ganska vidlyftiga. Dess politik får över sig något av ovisshet och trevande genom sina försök att ständigt draga ut på tiden för att därunder kunna känna sig för hos andra makter och sedan med deras hjälp börja befrielsekriget mot Frankrike. Så hoppades åtminstone patrioterna. Gång på gång avgav Taube rapport till Stockholm om de pågående underhandlingarna. Han ansåg det möjligt, att Preussen tills vidare fick nöja sig med löftet om en allians och att det definitiva avslutandet skulle få anstå, till dess kriget mellan Frankrike och Ryssland utbrutit.[2]

I varje fall befann sig Preussen i en ganska prekär situation. En anslutning till Frankrike kunde därför onekligen ha vissa skäl för sig som ett slags garanti, varjämte man synes ha hoppats, att framtiden skulle te sig mindre oviss.[3]

Sedan försöket att få hjälp av Ryssland slagit fel, riktade man i Berlin uppmärksamheten åt andra håll. Hovet i Wien, där Scharnhorst uppehöll sig i slutet av året, var ingalunda sinnat att inlåta sig på krigiska förvecklingar.[4] I själva verket var hans mission redan från början misslyckad, ty de preussiska patrioternas tankegång var alltför främmande för Metternich, ledaren av Österrikes politik. Metternich förklarade, att Österrike för ögonblicket var urståndsatt att lämna någon hjälp men varnade på samma

[1] Vandal III, sid. 255.

[2] Taube t. Engeström d. 5 nov. 1811. Borussica.

[3] D'Ohssons apostille d. 20 sept. 1811. Gallica.

[4] Om Scharnhorsts beskickning till Wien se Lehmann, Scharnhorst II, sid. 427—435.

gång för ett förbund med Frankrike. En bidragande orsak till Österrikes ovillighet var nog, att man i Wien räknade på att vinna fördelar på Preussens bekostnad, eventuellt få vara med om dess delning, genom att hålla sig väl med Frankrike. Båda dessa Tysklands huvudmakter konkurrerade i själva verket med varandra om den franska alliansen. Den som först blev färdig med denna ansåg sig också kunna påräkna de bästa villkoren. Om Preussen redan hade slutit sitt förbund med Frankrike, kunde Österrike lätt få sämre villkor, emedan dess bistånd då blev av mindre värde för Napoleon.[1]

Från England var heller ingen hjälp att vänta. Under sådana omständigheter blev de preussiska patrioternas sak alldeles utsiktslös. Det återstod ingenting annat än att underkasta sig Napoleons villkor, då ju Preussen svårligen kunde tänka få behålla sin neutralitet under den förestående tvekampen. I början av 1812 var den preussiska regeringen särskilt angelägen om att låta påskina, att den aldrig stått på bättre fot med Frankrike än just då.[2] Men med det goda förhållandet var det nog hur som helst. Den 24 februari 1812 måste nämligen Krusemarck, det preussiska sändebudet i Paris, med några smärre förändringar underteckna det honom förelagda utkastet till traktat. Samtidiga med denna voro två specialkonventioner.[3]

Preussen skulle lämna en hjälpkår på 20,000 man mot Ryssland. Huvudsaken var dock, att Napoleon fick helt förfoga över landet för sina militära dispositioner. Dessutom betingade han sig väldiga leveranser till den franska armén m. fl. fördelar. Detta förbund var en kapitulation av Preussen före kriget, en underkastelse på nåd och onåd. När Fredrik Wilhelm accepterade det, gjorde han det utan någon som helst baktanke att endast invagga Napoleon i säkerhet, emedan han tvivlade på möjligheten att besegra

[1] Vandal III, sid. 286.

[2] Taube t. Engeström d. 24 jan. 1812. Borussica.

[3] Martens, Nouveau Recueil de Traités I, sid. 414.

världshärskaren och misströstade om sitt eget folks motståndskraft.[1] Napoleon hyste likväl föga förtroende för sin bundsförvant.

På Alexander gjorde traktaten helt naturligt ett nedslående intryck. Han föreställde Fredrik Wilhelm faran för Preussen, sedan Ryssland besegrats. Men denne, som redan förut skickat överste Knesebeck till Petersburg för att där framföra hans synpunkter, motiverade sitt handlingssätt med det tvångsläge, i vilket han befann sig. Berlin var ju t. o. m. i fredstid inneslutet av franska trupper.[2]

Enligt Löwenhielm, som tycks ha varit tämligen väl underrättad om det diplomatiska spelet i Petersburg, skulle Knesebeck först på Napoleons begäran ha erbjudit Fredrik Wilhelms medling i tvisten mellan Frankrike och Ryssland. Men då tsaren visade sig ovillig till underhandlingar, framlade Knesebeck, som mottogs tämligen kyligt, ett förslag till en offensiv rysk-preussisk samverkan. Då Alexander även tvekade härutinnan, förklarade Knesebeck, att Preussen under sådana förhållanden måste ansluta sig till Frankrike.[3] Därmed hade han fullgjort sitt egentliga uppdrag att klargöra för Alexander, att Fredrik Wilhelm måste ge efter för Napoleons fordringar.[4]

Även nu syntes Sverige och Preussen komma att tillhöra rakt motsatta politiska läger. I Stockholm insåg man mycket väl, att Preussen på grund av omständigheternas makt måste ställa sig på Frankrikes sida, vilket Karl Johan också sade Tarrach.[5] De preussiska statsmännen betraktade för övrigt den svenska kronprinsens förehavanden med en viss misstro och funno det önskvärt, om han i någon mån kunde moderera sin naturliga livlighet.[6]

---

[1] Zwiedineck-Südenhorst, sid. 275.

[2] Bailleu, sid. 236 ff.

[3] Löwenhielms depesch d. 7 febr. (19 febr.) 1812. Moscovitica.

[4] Oncken, Zeitalter d. Revolution, sid. 486.

[5] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 27 febr. 1812. Dep. du et au T. G. S. B.

[6] T. Tarrach d. 21 mars 1812. Dep. du et au T. G. S. B.

De förhandlingar, som under 1811 bedrevos mellan Sverige och Frankrike visade blott oförenligheten i deras standpunkter, i främsta rummet beträffande kontinentalsystemet. Även om Napoleon aldrig hade väntat sig en obetingad lydnad från svensk sida, förlorade han till slut tålamodet. Karl Johan började mer och mer närma sig kejsar Alexander. Napoleon märkte detta men trodde, att det svenska folket aldrig skulle kunna glömma förlusten av Finland och därför vid den avgörande striden fordra uppslutning vid Frankrikes sida.[1] Å andra sidan hade Nesselrode redan 1810 framhållit fördelen för Ryssland av att söka vinna Sverige och därigenom ha ryggen fri vid ett krig med Frankrike.[2] Om således redan Sveriges relativt stora självständighet i förhållande till Frankrike, trots krigsförklaringen mot England, ingav Napoleon föga förtroende för regeringen i Stockholm, så kom därtill, att Sveriges och Rysslands merkantila intressen voro identiska. De preussiska statsmännen insågo också, att detta så småningom måste leda till ett närmande mellan dessa båda stater gentemot Frankrike. Tarrach, som för sin del trodde, att Sverige ämnade troget fasthålla vid kontinentalsystemet, fick därför order att i synnerhet övervaka den svenska kronprinsens åtgöranden.[3] Folkstämningen i Sverige föreföll honom också gynnsam för en anslutning till Frankrike, liksom de danska och franska ministrarna tycktes känna sig lugna för den svenska utrikespolitiken. Förhållandet mellan kronprinsen och det franska sändebudet Alquier syntes vara det allra bästa. Ännu på sommaren 1811 avlade denne täta visiter på Drottningholm, där hovet då vistades.[4] Samtidigt förklarade också Engeström, att Sverige ämnade hålla sig

---

[1] Vandal III, sid. 243 ff.

[2] Nesselrode III, sid. 234.

[3] T. Tarrach d. 9 febr., 30 mars, 30 april 1811. Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 5 febr., 19 mars 1811. Dep. du et au T. G. S. B.

[4] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 30 april och 5 juli 1811. Dep. du et au T. G. S. B.

till Frankrike.[1] I Berlin ansåg man, att Frankrike betraktade Sverige som sin naturliga bundsförvant, varjämte man betvivlade, att Ryssland skulle tillåta Norges förening med Sverige.[2]

Spänningen mellan Sverige och Frankrike ökades genom det övermodiga sätt, på vilket Alquier i Stockholm framförde Napoleons fordringar och klagomål över negligerandet av kontinentalsystemet m. m. Efter en förbittrad notväxling med Engeström avreste Alquier slutligen från Stockholm, överlämnande åt en legationssekreterare Cabre att som chargé d'affaires tills vidare förestå beskickningen. Denne uppmanades i december 1812 av den svenska regeringen att ofördröjligen lämna Stockholm men tilläts tack vare Tarrachs ingripande att kvarstanna några dagar för att hinna ordna en del personliga angelägenheter.[3] Därmed hade Sverige avbrutit de diplomatiska förbindelserna med Frankrike.

I januari 1812 ockuperades svenska Pommern av franska trupper. Napoleon fruktade nämligen, att landet liksom 1807 kunde tjäna som bas för fientliga operationer mot honom. I besittning av Pommern kunde han dessutom lättare öva påtryckning på Preussen. Alliansen av den 24 februari slöts ju endast några veckor efter denna ockupation. Taube förmodade, att Napoleon ville komma över några preussiska hamnar och i synnerhet Colbergs befästningar.[4] Tänkbart är också, att kejsaren velat skrämma den svenska regeringen. Men den våldsamma åtgärden visade sig i varje fall alldeles förfelad, ty den underlättade i hög grad Karl Johans utrikespolitiska nyorientering.

Utan att behöva befara något allvarligare motstånd från den svenska opinionen kunde Karl Johan och hans rådgi-

---

[1] Engeström t. D'Ohsson d. 6 aug. 1811. Gallica.

[2] T. Tarrach d. 21 sept. 1811. Dep. du et au T. G. S. B.

[3] Engeström t. Tarrach d. 25 dec. 1812. Acta de Gesandtschaft zu Sthlm. G. S. B.

[4] Taube t. Engeström d. 8 febr. 1812. Borussica.

vare tänka på att frigöra sig från det övermäktiga franska inflytandet. Så utformades efterhand 1812 års politik.[1]

Då Napoleon energiskt vägrade att ge sitt samtycke till den svenska politikens framtidsmål, föreningen med Norge, måste Sverige vända sig till Frankrikes fiender, England och Ryssland. Till Petersburg avsände kronprinsen Carl Löwenhielm för att underhandla om ett hemligt förbund, varigenom Sverige med rysk hjälp skulle få Norge och sedan deltaga i kriget mot Frankrike. Därvid skulle den svenska armén bl. a. också kunna imponera på det preussiska hovet.[2]

Grunden till den svenska utrikespolitikens nyorientering lades genom fördragen med Ryssland i april 1812, varigenom Sverige mot löfte om rysk hjälp till Norges erövring förband sig att aktivt uppträda mot Frankrike. Fredsslutet med England i juli var ett steg i samma riktning.[3] Omdömena om denna 1812 års politik ha utfallit olika, men det är ovisst, om en annan politik lämnat bättre resultat.

Som ett led i Karl Johans planer att bilda en koalition mot Frankrike torde man få betrakta hans uttalande i januari 1812 inför Rysslands chargé d'affaires i Stockholm Nicolai om betydelsen av den preussiska monarkiens integritet.[4] Kejsar Alexander, som fått del av detta uttalande, lät genom Nicolai förklara, att han var av samma mening och att Preussens bevarande var en europeisk nödvändighet. På kronprinsens befallning meddelade Engeström Tarrach detta, varjämte Preussen inbjöds att ansluta sig till Sverige och Ryssland.[5]

---

[1] Jfr sid. 11.

[2] Instruktion för Löwenhielm d. 4 febr. 1812. Alin, Förhandl. om en allians mellan Sverige och Ryssland, sid. 11.

[3] Aprilföredraget m. Ryssland tr. i Alin, Fjerde artikeln af fredstraktaten i Kiel, sid. 37 ff.; fredstraktaten med England tr. i Martens, Nouveau Recueil; Åbotraktaten hos Ahnfelt II, sid. 167 ff.

[4] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 21 jan. 1812. Dep. du et au T. S. G. B.

[5] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 21 febr. 1812. Dep. du et au T. S. G. B.

Denna uppmaning upprepades några dagar senare, och Preussen varnades för att alltför mycket lita på Frankrike. Karl Johan lät vid samma tillfälle råda Fredrik Wilhelm att bege sig till Ostpreussen för att undkomma Napoleons anslag. Vid samma tillfälle passade Tarrach också på att höra sig för angående Sveriges ställning till Ryssland. Engeström svarade, att Sverige förbundit sig att ingenting företa mot sin östra granne och att det i händelse av krig snarare skulle ställa sig på Rysslands än på Frankrikes sida.[1]

Svårare blev det däremot för den svenska politiken att vinna Englands bifall till föreningen med Norge. Redan på sommaren 1811 lät dåvarande utrikesministern Wellesley Rehausen förstå, att detta stred mot Englands intressen.[2] Samma ståndpunkt intog också Wellesleys efterträdare, lord Castlereagh, som Rehausen förgäves sökte bibringa en annan uppfattning. Rehausen trodde sig också märka den engelska statsmannens fruktan att se Sverige i besittning av Själland.[3] Castlereagh syntes dock — med hur stort allvar må lämnas därhän — tro på möjligheten att övertala Danmark att ansluta sig till Ryssland och Sverige, som i så fall skulle få Norge. Som ersättning åt Danmark tänkte sig Castlereagh svenska Pommern och någon eller några av hansestäderna.[4] Beträffande Englands accession till traktaten mellan Sverige och Ryssland framhöll han, att England ingenting hade att invända däremot, så snart Sveriges militära operationer riktades mera direkt mot Frankrike. Regeringen skulle då kunna rättfärdiga sig inför parlamentet och nationen.[5]

Rehausen gjorde sedermera upprepade framställningar om denna garanti av Norge men utan resultat, vilket han

---

[1] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 25 febr. 1812. Dep. du et au T. G. S. B.

[2] Rehausen t. Engeström d. 18 juni 1811. Anglica.

[3] Rehausen t. Engeström d. 3 och 13 mars 1812. Anglica.

[4] Rehausen t. Engeström d. 14 april 1812. Anglica.

[5] Rehausen t. Engeström d. 10 okt. 1812. Anglica.

ansåg bero på den engelska regeringens fruktan för den allmänna opinionen.[1]

Kejsar Alexander, som framförallt önskade en effektiv krigföring mot Napoleon, blev synbarligen oroad av den engelska regeringens hållning.[2]

Han sökte få Danmark att frivilligt avträda Norge till Sverige mot kompensationer i Tyskland. Han sökte också övertyga lord Cathcart, att det även borde ligga i Englands intresse, att Danmark anslöt sig till de allierade. Vid samma tillfälle motiverade han föreningen med Norge med Sveriges berättigade anspråk på ersättning för Finland och rätt till naturliga gränser. Löwenhielm, för vilken tsaren omtalade detta samtal med Cathcart, svarade, att Sverige ingenting hellre skulle se, än att Danmark anslöt sig till de allierade och att Pommern kunde lämnas som kompensation.[3]

Den engelska ambassadören uppsökte själv den svenska ministern för att göra sig närmare underrättad om förhandlingarna med Danmark och höra sig för i vad mån Pommern kunde komma ifråga som kompensationsobjekt. Löwenhielm sade sig sakna instruktioner beträffande Pommern men trodde icke, att dess avstående till Danmark skulle möta något hinder från svensk sida.[4]

Som en given följd av alliansen med Frankrike måste Preussen avbryta förbindelserna med Ryssland. Redan dessförinnan synes förhållandet mellan hoven i Berlin och Petersburg ha varit en smula kyligt. Vid ett samtal med Löwenhielm under dennes beskickning i Petersburg yttrade kejsaren, som för övrigt visade sig tämligen förbehållsam angående sina relationer till Preussen, att det ingenting var att hoppas av detta land, som var inneslutet av tre franska armékårer. Tsaren gav emellertid sitt erkännande åt Fredrik Wilhelms goda uppsåt. Löwenhielm fick också vid samma

---

[1] Rehausen t. Engeström d. 20 nov. 1812. Anglica.

[2] Löwenhielm t. Karl Johan d. 5 aug. (17 aug.) 1812. Moscovitica.

[3] Löwenhielm t. Karl XIII d. 11 okt. (23 okt.) 1812. Moscovitica.

[4] Löwenhielm t. Karl XIII d. 3 nov. (15 nov.) 1812. Apostille. Moscovitica.

tillfälle veta, att Alexander ingenting hade emot Norges förening med Sverige.[1]

Den preussiska regeringen sökte emellertid trots allt undvika isolering genom att i hemlighet anknyta förbindelser åt olika håll. Särskilt var Hardenberg mån om att upprehålla kontakten med Frankrikes principiella motståndare. För detta ändamål fann han en lämplig man i dåvarande översten, sedermera fältmarskalken Gneisenau, en av de ivrigaste patrioterna. Om Gneisenaus hemliga beskickning till Österrike, Ryssland, Sverige och England är man ganska knapphändigt underrättad. Hans brev från denna resa, skrivna med chiffer och med tyska, engelska, franska och latinska meningar om varandra, synas ha varit svåra att dechiffera och ha därför länge varit okända. Han skall blott ha fått muntliga anvisningar, således inga skriftliga instruktioner, emedan några sådana från detta år ej påträffats. Icke ens hans muntliga uppdrag torde ha innehållit något löfte, att Preussen skulle gripa till vapen mot Frankrike.[2] Gneisenau iakttog själv den största hemlighetsfullhet, inte minst i Sverige. Han säger sig t. o. m. ha mystifierat Tarrach rörande sina avsikter. Av Karl Johan, till vilken han från Stockholm skrivit ett brev, inbjöds han att begiva sig till Örebro. Där hade han flera samtal med den svenska kronprinsen, av vilken han mottog politiska uppdrag till England.[3] Vilka dessa uppdrag voro, är obekant, men de torde knappast ha haft alltför stor betydelse.

Om sin vistelse i Sverige är Gneisenau tämligen fåordig. I tvenne depescher till Hardenberg uppger han sig av fruktan för kronprinsens talträngdhet inte ha vågat anförtro honom sitt ärende utan inskränkt sig till tacksamhetsbetygelser för hans välvilliga intentioner. Ännu mera förbehållsam var han i England.

---

[1] C. Löwenhielm dep. d. 21 febr. (9 febr.) 1812, Moscovitica, avskr. i U. B., tr. hos Ahnfelt II, sid. 30 ff. och 3 mars tr. hos Scævola, sid. 237.

[2] Lehmann i Historische Zeitschrift bd. 62, sid. 466 ff.

[3] Schinkel VI, sid. 202, 220.

Redan strax efter alliansen med Frankrike befarade man i Berlin en brytning med Sverige, emedan Napoleon troddes komma att fordra, att Pommern skulle ockuperas av preussiska trupper. Goltz föreslog också, att Tarrach skulle beordras att lämna Stockholm på samma gång som den franska beskickningen, vilket Fredrik Wilhelm fann lämpligt.[1] I början av juni fick Tarrach befallning att, så snart den franska legationen var beredd att avresa, följa dess exempel.[2]

Tarrach trodde sig emellertid med en till visshet gränsande sannolikhet kunna konstatera, att den svenska regeringens politik helt och hållet gick ut på neutralitetens bevarande, vilket realiter skulle innebära, att de svenska hamnarna öppnades för alla fartyg, alltså även engelska.[3] Även om en sådan neutralitetspolitik verkligen ingått i Karl Johans och hans rådgivares planer, är det knappast troligt, att Napoleon utan vidare skulle ha funnit sig i ett sådant överträdande av kontinentalsystemet. Fredsslutet med England i juli kunde dock ge ett visst berättigande åt denna Tarrachs förmodan.

Fastän en på franskt initiativ framkallad brytning mellan Sverige och Preussen var förutsedd, skulle det likväl ännu dröja någon tid, innan saken drevs till sin spets. Detta skedde, när Tarrach den 13 september infann sig hos Engeström för att delgiva honom en deklaration från sin regering.[4] Tarrach skall ha visat sig högst bekymrad, när han framförde sitt ärende under bedyrande, att notens innehåll alldeles icke överensstämde med hans regerings verkliga intentioner. Denna försäkran var utan tvivel uppriktigt menad. Den

---

[1] Goltz t. Fredrik Wilhelm d. 20 april 1812. I kanten av denna skrivelse har konungen själv tillfogat »sans doute». Acta betr. die Mission am schwed. Hofe G. S. B.

[2] Goltz t. Tarrach d. 6 juni 1812. Dep. du et au T. G. S. B.

[3] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 7 aug. 1812. Dep. du et au T. G. S. B.

[4] Schinkel VII, sid. 8—9, Lagerhielm, sid. 41. Samma deklaration hade ett par veckor tidigare delgivits Taube i Berlin.

preussiska regeringen sökte nämligen bl. a. genom ett samtal, som den tillförordnade utrikesministern Le Coq hade med Taube, mildra den fräna ton, i vilken deklarationen var avfattad.[1] Notens innehåll var följande.[2]

Konungen av Preussen, som önskade ett gott samförstånd med Sverige, ansåg sig genom en öppen förklaring böra hindra företag, inför vilka hans politiska system förbjöd honom att ställa sig indifferent. Som Frankrikes bundsförvant hade han så mycket större skäl att motsätta sig alla angrepp, som, riktade mot norra Tyskland, kunde störa Preussens lugn. Slutklämmen innehöll en hotelse, att vid minsta företag mot kontinenten, antingen Pommern, Preussen, Mecklenburg eller trettioandra militärdistriktet, skulle 30,000 preussare marschera från Schlesien och andra delar av riket, beredda att vända sig emot den angripande.

Upphovsmannen till denna hotfulla deklaration var naturligtvis kejsar Napoleon, vid denna tidpunkt som bäst upptagen av fälttåget mot Ryssland. En svensk landstigning i norra Tyskland måste ju alltid utgöra ett hot mot honom. För att avvända detta och förekomma samma eventualitet, som han velat hindra genom ockupationen av Pommern, skickade han på detta sätt fram Preussen. Själva kärnpunkten i den preussiska deklarationen överensstämmer också ordagrant med den skrivelse, han den 11 augusti avlät till sin utrikesminister, med befallning att genom St. Marsan befordra den vidare till kabinettet i Berlin för att sedan genom dess försorg frambäras i Stockholm. Napoleon trodde, att en notifikation av detta slag skulle avlägsna varje tanke att oroa Tyskland.[3]

Vid mottagandet av noten sade Engeström rent ut, att den endast var ett nytt bevis på Preussens vasallskap under

---

[1] Le Coq t. Tarrach d. 5 sept. 1812. Acta secreta etc. G. S. B.

[2] Tarrach t. Engeström d. 13 sept. 1812. Borussica.

[3] Correspondance de Napoleon XXIV, sid. 149; St. Marsan t. Hardenberg d. 21 aug. 1812. Die polit. Verhältnisse m. Schweden G. S. B.

Frankrike och att den svenska regeringen nog visste, varifrån noten hade sitt ursprung. Till Taube skrev han samma dag, att man inte skulle låta avskräcka sig av de 30,000 preussarna.[1]

I svaret till Tarrach hette det, att konungen av Sverige förstod vad som låg bakom den ifrågavarande noten. Tillika uttalades en förhoppning att Fredrik den stores monarki åter måtte bliva, vad den en gång varit.[2] Den preussiska regeringen kunde också konstatera, att man i Stockholm hade förståelse för dess svåra ställning.[3] Karl Johan var kanske ännu mer än Engeström medveten om deklarationens franska ursprung och yttrade till Tarrach, att enligt hans övertygelse skulle de 30,000 preussarna snarare ansluta sig till svenskarna än bekämpa dem. Den preussiska ministern var för övrigt just vid denna tid oviss om den svenska politikens slutliga mål.[4]

Carl Löwenhielm, för vilken Napoleons skrivelse sannolikt var obekant, tänkte sig den möjligheten, att den preussiska noten endast överlämnats för att komma ifrån skyldigheten att utrusta trupper, till vilkas underhåll medel saknades.[5]

Deklarationen blev heller aldrig mer än en tom gest utan all betydelse.

En jämförelse mellan den svenska och den preussiska politiken under dessa år visar, att den förra var betydligt mera självständig, i viss mån också mer aggressiv. Den förlorade aldrig ur sikte sitt slutliga mål, Norges förvärv. Då Frankrike motsatte sig detta, slöt sig därför Sverige till dess motståndare. Preussen åter var fortfarande Frankrike lika undergivet och fick vanligen, ofta i strid mot sina egna intressen, gå dess ärenden, t. ex. för att öva påtryckning på Sverige.

---

[1] Engeström t. Taube d. 13 sept. 1812. Borussica.

[2] Engeström t. Tarrach d. 16 sept. 1812. Utr. koncept.

[3] Le Coq t. Tarrach d. 3 okt. 1812. Dep. du et au T. G. S. B.

[4] Tarrach t. Goltz d. 15 sept. 1812. Acta secreta etc. G. S. B.

[5] Löwenhielm t. Karl Johan d. 17 sept. (29 sept.) 1812.

En självständig preussisk politik hade också varit omöjlig, så länge Frankrikes övermakt var obruten. Men varken den genom den stora arméns olyckor under återtåget från Ryssland framkallade nya situationen eller befolkningens växande förbittring mot det franska herraväldet kunde omedelbart åstadkomma en omsvängning i den preussiska politiken.

Ett förebud till vad som skulle komma var dock den av general Yorck, chef för den till Napoleons förfogande ställda preussiska hjälpkåren, med den ryska befälhavaren avslutna konventionen vid Tauroggen den 30 december 1812.[1]

Enligt denna skulle hans armé i avvakten på konungens beslut hålla sig neutral mellan Memel, Tilsit och Kurisches Haff och i intet fall tjäna mot ryssarna under en tid av två månader, d. v. s. före den 1 mars 1813. Om konventionen ogillades av tsaren eller Fredrik Wilhelm, skulle preussarna obehindrat få marschera till den ort, som den sistnämnde kunde komma att bestämma.

Det har länge varit en tvistefråga, om Yorck handlat på eget bevåg eller efter order av Fredrik Wilhelm. Skälen för den sistnämnda åsikten, representerad av bl. a. *Friedrich Thimme,* verka dock mindre övertygade.[2] Numera torde man också vara ense om att Yorck själv är den egentliga upphovsmannen till konventionen.[3]

När underrättelsen om dess avslutande nådde Berlin, fann Fredrik Wilhelm tiden ännu olämplig för en brytning med Napoleon. Han förkastade därför konventionen och lät avsätta Yorck från kommandot. Men denna åtgärd blev faktiskt aldrig vidtagen, och Yorcks handlingssätt rättfärdigades genom de följande händelserna.

---

[1] Konventionen tryckt i Martens, Traités conclus par la Russie VII, sid. 40 ff.

[2] Thimme i Forschungen zur brandenb. u. preuss. Geschichte bd. 18, sid. 1—59.

[3] Voss, sid. 75. Samma uppfattning har bl. a. Martens.

Sverige och Preussen i koalitionen mot Napoleon.

I. Alliansen av den 22 april 1813, dess förutsättningar och tillkomst.

Redan i januari 1813 gjorde Karl Johan ett försök till närmande till Preussen. Han hade då ett längre samtal med Tarrach, som i en depesch återgivit huvudpunkterna däri. Kronprinsen började med att varna för Österrikes politik, som ännu ej glömt rivaliteten mot Fredrik den stores monarki. Fredrik Wilhelm borde rikta blicken åt annat håll, där likheten i intressen kunde tillförsäkra honom en pålitligare och verksammare hjälp. Själv sade sig Karl Johan under loppet av maj ämna uppträda i norra Tyskland med 100,000 ryssar och svenskar, vilket vore fullt tillräckligt att medföra ett alldeles nytt sakernas läge. Han påstod sig vara beredd att föra kriget två år längre än annars kanske skulle vara behövligt för att skaffa Preussen de kompensationer, som voro nödvändiga för att återge det dess forna inflytande. Sedan övergick han till en uppräkning av de landförvärv, som kunde tillfalla Preussen. Men Tarrach, som fann dessa erbjudanden omöjliga att förverkliga, inledde då konversationen på den franska arméns läge. Till sist uttryckte kronprinsen den förhoppningen, att de tyska staterna skulle begagna det gynnsamma ögonblicket att avskaka det napoleonska oket eller åtminstone bestämt vägra att lämna vidare understöd i soldater, vapen och fästningar. Colberg finge

under inga förhållanden komma i händerna på främmande trupper.[1]

Frånsett några rent påtagliga överdrifter tycks samtalet ha gjort ett visst intryck på Tarrach. Han skrev några veckor senare, att allt vad kronprinsen yttrade visserligen kom från hjärtat, men att denne alltför lätt lät hänföra sig av sin livliga inbillningskraft.[2]

Ännu så länge fann dock den preussiska regeringen tiden mindre lämplig för en svensk allians. I stället för att lyssna till den svenska kronprinsens inviter syntes den tvärtom lika troget vilja stå fast vid förbundet med Frankrike. Den ansåg så mycket mindre kunna ändra ståndpunkt, som det österrikiska kabinettet av allt att döma ingalunda ämnade frångå den franska alliansen. Tarrach skulle konfidentiellt meddela Engeström detta.[3]

I slutet av januari lät Napoleon genom St. Marsan i Berlin framställa den fordran, att Tarrach skulle rappelleras och de diplomatiska förbindelserna mellan svenska och preussiska hoven avbrytas.[4] Muntligen begärde han detsamma av furst Hatzfeld, som då jämte general Krusemarck befann sig på beskickning i Paris.[5]

Så snart Napoleons önskan blivit känd, var man beredd att återkalla Tarrach.[6]

Detta var ju endast vad man kunde vänta, sedan Cabre fått respass från Stockholm. En annan besvärlig konsekvens därav var, såsom Goltz också mycket riktigt påpekade, att

---

[1] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 8 jan. 1813. Dep. du et au T. G. S. B. Tr. i översättn. hos Quistorp I, s. 2—3. Gesch. de Nordarmée, s. 2—4.

[2] Tarrachs dep. d. 22 jan. 1813. Dep. du et au T. G. S. B.

[3] Goltz t. Tarrach d. 5 jan. 1813. Acta d. Gesandtschaft zu Sthlm. G. S. B.

[4] St. Marsan t. Goltz d. 19 jan. 1813. De Mission am schwed. Hofe. G. S. B. Se bilaga I. Quistorp, sid. 5.

[5] Hardenbergs Denkwürdigkeiten IV, sid. 350, Oncken, Oesterreich u. Preussen I, sid. 94.

[6] Goltz t. Tarrach d. 9 febr. 1813. Acta d. Gesandtschaft zu Sthlm. G. S. B.

man måste ge Taube consilium abeundi. Åtgärden kunde dock förmildras genom muntliga förklaringar. Taube skulle dessutom få god tid på sig för att i lugn och ro kunna vidtaga sina förberedelser, blott han upphörde med de officiella diplomatiska förbindelserna. Även Tarrach borde officiellt upphöra med sina diplomatiska funktioner men under förevändning av hälsoskäl uppskjuta sin avresa. Goltz ansåg det lämpligt att ta sådan hänsyn till en stat, som kunde vara både till skada och till nytta för Preussen och vars politik kunde ha nog så betydelsefulla konsekvenser.[1]

Tarrach hade för övrigt i god tid fått veta, att han skulle komma att hemkallas och på samma gång anmodats underrätta den svenska regeringen, att det endast skedde av nödtvång.[2]

Officiellt fick han således order att vidtaga anordningar för hemfärden, men samtidigt mottog han hemliga föreskrifter att uppskjuta denna och draga sig tillbaka till någon nära Stockholm belägen provinsstad, där han under förevändning att sköta sina egna angelägenheter kunde fortsätta redan påbörjade negociationer. Vidare borde han fortfarande få tillfälle att lämna upplysningar, isynnerhet om den tillämnade expeditionen till norra Tyskland. Han borde hålla sig beredd att återtaga sin post, om det kom till en förändring, vare sig genom ett lyckligt fredsslut eller genom omständigheter omöjliga att förutse.[3] Den omständigheten, att den depesch, i vilken Goltz lämnade dessa befallningar, blev uppsnappad, bidrog väl svårligen att öka Napoleons förtroende för den preussiska regeringen.

Goltz lät emellertid inte på länge Taube höra av sig, vilken sistnämnde därav drog den slutsatsen, att man i Berlin önskade, att den svenska legationen skulle kvarstanna

---

[1] Goltz t. Fredrik Wilhelm d. 22 jan. 1813. Die Mission am schwed. Hofe. G. S. B. I marginalen en anteckning av Hardenberg, att Fredrik Wilhelm godkände förslaget. Se bilaga II.

[2] Goltz t. Tarrach d. 26 jan. 1813. Dep. du et au. T. G. S. B.

[3] Ussel, sid. 253.

så länge som möjligt, varför inte heller Tarrach gjorde sig någon brådska att lämna Stockholm. När Goltz äntligen måste underrätta den svenska ministern om Tarrachs rappellerande, begagnade han tillfället att på samma gång meddela, varför han inte kunnat inbjuda honom att som de andra främmande ministrarna följa konungen till Breslau. Han hade måst underlåta detta för att tillfredsställa St. Marsan.[1] Taube gissade nog alldeles riktigt, när han förklarade sig vara ur stånd att tyda detta på annat sätt än att det franska sändebudet borde hållas i okunnighet om att han ännu stod i officiell förbindelse med den preussiska regeringen. Han fick order att så snart Goltz tillkännagivit Tarrachs rappell och han därför ej kunde betraktas som diplomatiskt ombud vid hovet i Berlin begära skriftligt meddelande för att kunna ge sitt hov officiell underrättelse därom.[2]

Den 9 februari överlämnade Goltz en not med innehåll, att Tarrach fått befallning att återvända till Berlin, varför också Taubes ministeriella funktioner måste anses ha upphört. Genom denna not hade alltså den svenska diplomaten fått, vad han väntade på, nämligen en skriftlig bekräftelse av den preussiska regeringen om brytningen. Emedan han förut genom konfidentiella upplysningar fått veta, vad som förestod, nöjde han sig med att svara, att han underrättat sin regering, och anhöll om de för avresan nödiga passen. Vid notens överlämnande bad Goltz honom mer än en gång att åtminstone avlägsna sig från Berlin och föreslog honom att begiva sig till Potsdam. Utrikesministern omtalade även, att orsaken, varför Napoleon så energiskt yrkade på den svenska ministerns avresa, var det sätt, på vilket chargé d'affaires Cabre förra året tvingats lämna Stockholm.[3]

Några dagar senare bad Goltz Taube om ett nytt samman-

[1] Taube till Engeström d. 26 jan. 1813. Borussica.

[2] Engeström till Taube d. 5 febr. 1813. Utr. koncept.

[3] Taube till Engeström d. 9 febr. 1813 med Goltz' not som bilaga. Borussica.

träffande och sade då, att marskalk Augereau och särskilt Frankrikes chargé d'affaires Lefevbre oupphörligt lågo över honom med uppmaningar att påskynda den svenska legationens avresa. Förgäves hade han flera gånger upprepat för Lefevbre, att konungen redan uppfyllt sina förpliktelser mot Napoleon, då han avbrutit förbindelserna med hovet i Stockholm. Till slut måste Goltz förklara, att han ingenting kunde göra utan order från konungen. Dessa innehöllo icke blott ett gillande av vad han redan sagt utan även en anmodan att meddela Taube att ej resa, förrän hans hustrus hälsa blivit återställd, ja, att han inte ens behövde lämna Berlin. Likväl borde han fortsätta sina förberedelser för avresan, så att Lefevbre skulle tro, att han endast väntade på befallning därtill.[1]

Hela detta försök att åstadkomma brytning mellan två stater, som ingenting otalt hade med varandra, var sålunda innerst framkallat av Napoleons önskan att öva repressalier mot Sverige. Tveksam som vanligt vågade den preussiska regeringen ännu ingenting annat än att rätta sig efter kejsarens direktiv men menade i själva verket lika litet allvar som Sverige i sin 1810 framtvungna krigsförklaring mot England och inskränkte sig till rena spegelfäkterier. Snart nog började Taube ana, att något var i görningen inom den preussiska politiken, vilken han fann börja te sig något problematisk. Ett systemskifte, vilket Tarrachs hemkallande endast tjänade till att maskera, var enligt hans åsikt förestående.[2]

Fastän nyheten att Tarrach skulle lämna sin post vid svenska hovet redan i början av februari var känd i Berlin, där den väckte stor sensation, påstod han sig ingenting veta därom. Han dröjde ända till den 22 februari med att tillkännagiva sin rappell och de diplomatiska förbindelsernas avbrytande. Men samtidigt meddelade han i en konfidentiell skrivelse till von Engeström, att det inte var så allvarligt

[1] Taube till Engeström d. 20 febr. 1813. Borussica.

[2] Taube till Engeström d. 13 febr. 1813. Borussica. Bildt till Engeström d. 9 febr. 1813. Germanica.

menat utan att Preussen fortfarande ville stå i ett gott förhållande till Sverige.[1] Innan relationerna mellan de båda rikena avbrötos, begärde Engeström av den preussiska regeringen en närmare förklaring angående noten från september föregående år, att vid minsta företag mot kontinenten 30,000 preussare stodo beredda att vid första tecken anfalla den som vågade angripa.[2] Svaret på denna fråga skulle avgöra, om Sveriges flotta och trupper skulle behandla de preussiska kusterna och provinserna som vän eller fiende.[3] På samma gång fick Tarrach också sina pass sig tillsända. Tillika underrättades han dock i en konfidentiell skrivelse, att emedan i passet ingen tid var fixerad för hans avresa, så kunde han efter behag förlänga sin vistelse i Sverige, om hans hälsotillstånd förbjöd honom att resa vid denna årstid. Trots att förbindelserna mellan Stockholm och Berlin sålunda officiellt hettes vara avbrutna, vände sig den svenska regeringen ändå till Tarrach med sina framställningar. På något sätt hade det nämligen kommit till dess kännedom, att fartyg, som kommit till Rügenwalde för att avhämta spannmål, inköpt för svenska kronans räkning, blivit lagda under embargo, vars upphävande begärdes.[4] Även Taube gjorde den 5 april en liknande framställning i Berlin. Efter verkställd undersökning underrättades denne av Goltz, att ingenting befann sig under embargo. Tvärtom hade förut anlända svenska fartyg lastade med kolonialvaror inte mera mött något hinder och flera pass givits för export av ansenliga kvantiteter spannmål till Sverige. För övrigt utlovades noggrann undersökning och att svenska fartyg skulle mottagas på ett sätt motsvarande förhållandet mellan de båda länderna.[5] Det ser också ut, som om något beslag aldrig skulle

---

[1] Tarrach t. Engeström d. 22 febr. 1813. Borussica.

[2] Jfr sid. 49—50.

[3] Engeström till Tarrach d. 25 febr. 1813. Utr. koncept.

[4] Engeström till Tarrach d. 23 mars 1813. Utr. koncept.

[5] von der Goltz till Taube d. 28 april 1813. Bl. T:s depescher. Borussica.

ha ägt rum utan som om alltsammans berott på ett missförstånd från svenska regeringens sida, antagligen därför att den blivit oriktigt underrättad.

Sverige och Preussen uppehöllo således i själva verket hela tiden kontakten med varandra. Ganska snart återställdes också förbindelserna officiellt. En uppgift att Tarrach redan den 25 mars åter skulle ha blivit ackrediterad vid svenska hovet förefaller något egendomlig och torde knappast vara riktig, då Engeström ännu den 5 april beklagar sig över Preussens tvetydiga hållning och först i en skrivelse till Goltz av den 2 maj omtalar, att Tarrach till konungen överlämnat sina nya kreditivbrev samt att Taube snart skulle presentera sina.[1] Goltz underrättade för övrigt först den 17 april Engeström om att de diplomatiska förbindelserna även officiellt skulle återupptagas.[2]

I slutet av januari hade Fredrik Wilhelm lämnat Berlin, som ännu hölls besatt av franska trupper och begivit sig till Breslau. Under påverkan av Scharnhorst beslötos viktiga militära åtgärder och rustningar. Konventionen i Tauroggen, som i hela Tyskland gjort ett mäktigt intryck, var en första yttring av den starka patriotiska rörelse, som hos alla samhällsklasser grep omkring sig och direkt föranledde det stora befrielsekriget mot Napoleon. Taube, som hade tillfälle att följa händelserna på nära håll, berättar, att alla grepo till vapen under förhoppning, att fienden endast kunde vara Frankrike, vilket ännu syntes osäkert. För sin del ansåg han ett dylikt osäkerhetstillstånd omöjligt i längden och tänkte sig två eventualiteter: antingen öppen krigsförklaring mot Frankrike eller också fredsmäkling i samförstånd med Österrike, i mån av behov understödd med vapenmakt.[3] Närmast berodde utgången på den preussiska rege-

---

[1] Geschichte d. Nordarmée, sid. 5; Quistorp, sid. 5. Engeström till Goltz d. 2 maj och till Taube den 1 maj 1813. Utr. koncept.

[2] Goltz till Engeström d. 17 april 1813. K. B.

[3] Taube till Engeström d. 16 febr. 1813. Borussica.

ringens ställning, som givetvis måste inverka på det österrikiska kabinettet. Detta smickrade sig med att åtminstone dittills ha haft ett visst inflytande i Berlin.[1]

Fredrik Wilhelm var som så många gånger förut vacklande. Oriktigt vore emellertid, att endast härleda detta ur hans svaga, obeslutsamma karaktär. Det fanns nämligen andra hänsyn, som borde komma i betraktande, låt vara, att han till slut rycktes med av den allmänna folkstämningen. Han var långt ifrån någon vän av Napoleon. Men han hyste ocksa en viss misstro mot Ryssland. Särskilt oroade honom Alexanders polska planer. Hans misstänksamhet mot Ryssland ägde ett visst berättigande på grund av dess uppträdande vid Tilsitfreden. En vändning i krigslyckan till Napoleons förmån var ingalunda otänkbar. I det längsta hoppades han på eftergifter från Frankrikes sida. Därigenom skulle hans land befrias från de mest tryckande bördorna och ett systemskifte kunna undvikas. Hans rådgivare voro dessutom av olika meningar. Så voro Hatzfeld och Kalckreuth anhängare av förbundet med Frankrike, under det att Knesebeck tillrådde anslutning till Ryssland endast under den förutsättningen, att man kunde räkna på Österrike.[2] Härtill kom från konungens sida en viss misstänksamhet mot den patriotiska rörelsen, vars allmäntyska synpunkter han hade svårt att förena med sina rent preussiska. Hans dynastiska intressen stodo däremot i närmare sammanhang med denna hans nationellt preussiska ståndpunkt. Någon förbindelse hade han dock med patrioterna, och denna uppehölls genom Hardenberg.[3]

Av stor betydelse var även Österrikes hållning. Metternich, vars mål var att åstadkomma ett europeiskt jämnviktS-

---

[1] Gentz till Nesselrode d. 16 jan. 1813. Nesselrode V, sid. 12 ff.

[2] v. d. Goltz I, sid. 229.

[3] Jfr den olika uppfattningen hos Treitschke, Oncken m. fl., som tillskriva Fredrik Wilhelm förtjänsten av att Preussens brytning med Frankrike icke skedde tidigare, när utsikterna till framgång voro mindre.

läge och en väpnad fredsmedling, hade låtit förstå, att Österrike, om Preussen genom omständigheterna skulle se sig tvungget att taga Rysslands parti, ingenting hade emot detta och varken komme att vända sig mot den ena eller andra av dessa stater.[1] För övrigt synes han ha undvikit att lämna ett bestämt besked om den österrikiska politikens mål.[2] Det österrikiska hovet torde dock helst ha önskat vinna Preussen för sina egna syften och synes med en viss oro ha motsett ett ryskt-preussiskt förbund.[3]

Emedan Knesebeck var den av de preussiska diplomaterna, som bäst kände till Österrikes ställning, skickades han, huvudsakligen för att därom lämna upplysning, till Alexanders högkvarter. Han medförde också utkast till en allians. I sin instruktion ålades han bl. a. att bidraga till återställande av förtroende mellan hoven i Wien och Petersburg samt undvika allt, som kunde väcka ovilja dem emellan, varigenom huvudsyftet, åstadkommandet av en koalition, kunde riskeras. Sveriges strävan att få Norge borde han motarbeta hos kejsaren, emedan denna måste driva Danmark över på Frankrikes sida. Riktigare syntes då att göra Sveriges utvidgning beroende av dess insatser mot Frankrike.[4]

På denna punkt skilde sig alltså Sveriges och Preussens intressen avgjort från varandra, för övrigt varken första eller sista gången under denna tid.

Medan underhandlingarna med Ryssland pågingo, gällde det att i det längsta insöva det franska sändebudet i säkerhet och förekomma, att brytningen med Frankrike skedde för tidigt, innan rustningarna voro färdiga. St. Marsan började visserligen ana oråd men ville aldrig riktigt uppge hoppet. Vidare undgick det honom, att Hardenberg bestämt sig för ett systemskifte och att det endast var konungen, som tve-

---

[1] Hardenbergs Denkwürdigkeiten IV, sid. 364 ff.; Oncken Oesterreich u. Preussen I, sid. 147—156.

[2] Rehausen t. Engeström d. 9 april 1813. Anglica.

[3] Rosenkrantz t. Eyben d. 5 jan. 1813. Preussen I. RA. K.

[4] Hardenbergs Denkwürdigkeiten IV, s. 365; Oncken, a. a. s. 183—185.

kade. När han äntligen kom till insikt om sanningen, var det blott ofullständigt, och han var ur stånd att lämna sin regering exakta upplysningar.[1]

Fördraget med Ryssland i Breslau och Kalisch den 27 och 28 februari (15 och 16 februari) 1813 betecknar den avgörande vändpunkten i Preussens politik. Därigenom emanciperade det sig fullständigt från föregående års nödtvungna allians med Frankrike och anslöt sig definitivt till dess motståndare. Krigsförklaringen utfärdades också strax därefter. Målet för den offensiva och defensiva alliansen var Preussens återställande och krossande av den franska övermakten i Nordtyskland. Av de båda makterna, som blott gemensamt skulle avsluta fred, stillestånd eller andra överenskommelser, skulle Ryssland utom garnisoner uppställa 150,000 man, Preussen 80,000. Traktatens innehåll skulle hållas hemligt två månader men kunde omedelbart meddelas Österrike, England och Sverige. I två hemliga artiklar lovade tsaren att för Preussens återställande till vad det varit före 1806 skaffa det kompensationer i norra Tyskland med undantag av Hannovers forna besittningar. Preussen fick slutligen garanti för Ostpreussen och ett område, som geografiskt förband denna provins med Schlesien.[2] Genom detta fördrag prisgav Fredrik Wilhelm för Tysklands befrielse en del av sina polska anspråk åt Ryssland, vars hjälp ej kunde fås annat än med denna uppoffring. Preussen blev därför hänvisat att söka ersättning på annat håll, närmast Sachsen.[3]

Sveriges och Preussens ställning till varandra strax före och under det snart utbrytande befrielsekriget betingades i viss mån av deras förbindelser med Ryssland. Åtskilliga förändringar hade dock inträtt sedan föregående år. Dels var genom den stora arméns nederlag varje omedelbar fara för Ryssland avlägsnad, varför den utlovade svenska hjälpen

[1] Ussel, sid. 261.

[2] Martens, Recueil des traités conclus par la Russie VII, sid. 74 ff.

[3] Treitschke, Geschichte Deutschlands I, sid. 424; Hintze, sid. 475.

blev mindre eftersträvansvärd, dels var det tydligt, att krigsskådeplatsen skulle flyttas till Tyskland, vilket inverkade på den allmänna politiska situationen. En omständighet, som särskilt ingav de svenska statsmännen misstroende mot Ryssland, var uppskovet med den i 1812 års traktater planerade aktionen mot Danmark. För att den svenska politiken skulle vinna sitt huvudsyfte, Norge, blev det därför nödvändigt att söka stöd från annat håll, närmast England och Preussen.

Med England, som varit fullt upptaget av kriget på den pyreneiska halvön, kom äntligen ett fördrag till stånd den 3 mars 1813, varigenom Sverige tillförsäkrades Norge och subsidier mot att det åtog sig militära operationer på kontinenten mot den gemensamma fienden.[1] Traktaten var dock på sina ställen oklart formulerad, vilket sedan kom att ge anledning till missförstånd. I dess första artikel åtog sig konungen av Sverige att uppställa en armé på minst 30,000 man för direkt operation på kontinenten (operation directe sur le continent). Enligt C. Löwenhielms uppfattning innehöll denna paragraf intet som helst stadgande om vilketdera av de båda huvudmomenten, Norges erövring eller de svenska truppernas landstigning i Tyskland, borde verkställas först. Allt vad han med visshet ansåg sig kunna härleda ur denna bestämmelse var endast, att Sverige inte hade någon rätt till subsidierna eller till Guadeloupe, innan de svenska trupperna landstigit i Tyskland. Han fann Petersburgtraktaten från föregående år bekräftad genom detta fördrag med England. Den engelska traktaten var således lika med den ryska, fastän uttrycket »operation directe» kunde synas innebära en olikhet.

Denna Löwenhielms uppfattning vann också svenska regeringens bifall.[2] Enligt dess mening var alltså Sveriges huvudsakliga uppgift Danmarks bekrigande, enligt London-

[1] Martens, Nouveau Recueil de Traités I, sid. 558. Jfr sid. 46—47.

[2] Löwenhielm t. Karl XIII d. 16 mars (28 mars) och 20 april (2 maj) 1813. Moscovitica.

kabinettets åsikt åter direkt strid mot Napoleon.[1] Hur man än vill tolka traktatens bestämmelser, torde det dock vara svårt att därur deducera fram någon skyldighet för Sverige att först deltaga i kriget mot Napoleon, innan föreningen med Norge fick genomföras.

Svårare blev det däremot att komma till rätta med Preussen. Man kunde ju ha väntat, att så snart det anslutit sig till koalitionen mot Napoleon, det även skulle närma sig Sverige, som redan ett år tidigare gjort detsamma. Men i stället föreföll Berlinkabinettets politik de svenska statsmännen fullkomligt obegriplig. Den tystnad, som det preussiska hovet iakttog gentemot det svenska, syntes Engeström oförklarlig. Med rätta fann han det egendomligt, att nästan samtidigt som eller strax innan tsaren tillkännagivit freden mellan Ryssland och Preussen, vilket förutsatte ett politiskt systemskifte, denna sistnämnda stat officiellt uppsagt de diplomatiska förbindelserna med Sverige. I Stockholm var man ännu okunnig, om det var krig eller fred, varför Taube fick order att begära förklaring därom av greve Goltz.

Under sådana omständigheter verkade det något egendomligt, att den preussiska generalen Bülow vände sig till general Sandels med begäran att få förfoga över svenska kanonslupar i och för erövring av fästningen Stettin från fransmännen. Sandels fick befallning att svara, att det var honom obekant, i vilket förhållande Sverige stod till Preussen. Han hade visserligen i uppdrag att inleda underhandlingar om en direkt postförbindelse mellan Stralsund och Berlin men endast under förutsättning, att Preussen å sin sida återupptog relationerna. För övrigt var det stor skillnad mellan en postförbindelse och en militär samverkan.[2]

Till en del torde det långa dröjsmålet med de diplomatiska förbindelsernas återställande kunna förklaras av den omständigheten, att den preussiska utrikespolitikens ledning var

---

[1] Forssell, sid. 198.

[2] Engeström t. Taube d. 5 april 1813. Utr. koncept.

splittrad på två håll. Det är därför tänkbart, att Löwenhielm hade rätt, när han höll före, att Goltz svävade i okunnighet om Fredrik Wilhelms intentioner.[1] Fredrik Wilhelm tillskrev verkligen Karl Johan den 19 mars och erbjöd förbund.[2] Men för alla närmare förhandlingar visade sig den huvudsakliga svårigheten ligga i Preussens motvilja att lämna garanti för att Norge under alla omständigheter skulle tillfalla Sverige. Statskanslern Hardenberg uttalade blott konungens åsikter i sina förhållningsorder till Tarrach. Artikeln om Norge var föremål för en för den gemensamma saken mycket vedervärdig diskussion. Tarrach instruerades att endast taga dylika framställningar ad referendum. Konungen kände ingen maning att inblanda sig i denna angelägenhet, som helt och hållet vore att överlämna åt hoven i London och Petersburg. För honom vore huvudsaken att förena alla krafter i kampen mot den gemensamma fienden, inte att splittra dem.[3]

Anledningen till denna ovillighet är ganska naturlig. Preussen hade intet direkt intresse av att Sverige fick Norge och var därför mindre angeläget att göra några ansträngningar för en sak, som uteslutande skulle komma ett grannland till godo. Kunde befrielsen från Frankrike ske utan en dylik uppoffring, så fanns ingen anledning att göra den. Andra för hela den antinapoleonska koalitionen gemensamma synpunkter, för vilka längre fram skall redogöras, inverkade också. Utan en överenskommelse med den preussiska regeringen kunde det bli svårt nog för Karl Johan att utföra sitt fälttåg på kontinenten mot Napoleon.

Även för Preussen var ett närmande till England av stor betydelse. Dit avsändes baron Jacobi-Klöst i en utomordentlig beskickning för att åstadkomma en förbunds- och subsidie-

---

[1] C. Löwenhielm t. Engeström d. 4 mars (16 mars) 1813. Moscovitica.
[2] Fredrik Wilhelm t. Karl Johan d. 19 mars 1813. Borussica.
[3] Gesch. d. Nordarmée, sid. 6; Quistorp, sid. 6.

traktat.[1] Emedan tiden var dyrbar, borde detta ske ofördröjligen. Särskilt skulle han enligt sin instruktion låta sig angeläget vara att av den brittiska regeringen utverka subsidier både för de första rustningarna och sedan regelbundet under krigets lopp. Dessa voro absolut nödvändiga på grund av de lidanden, Preussen måst genomgå och genom vilka dess finansiella hjälpkällor voro uttömda. För att erhålla den engelska penningehjälpen var Hardenberg t. o. m. beredd att samtycka till en utvidgning av Hannover. Hjälp från den engelska flottan borde också kunna påräknas.[2] Men de engelska statsmännen hade tydligen ingen högre uppfattning om den preussiska krigsmakten. Jacobis framställningar medförde därför intet omedelbart resultat, ty först fram på sommaren, den 14 juni, avslöts den önskade subsidietraktaten. Englands underlåtenhet att genast träda emellan och det lämnade understödets relativa obetydlighet ha skarpt klandrats.[3]

Efter fullbordat värv i London skulle Jacobi begiva sig till Stockholm. I mitten av april anlände han dit, medförande fullmakt och instruktioner för Tarrach att avsluta ett fördrag med Sverige.[4] Enligt denna instruktion skulle Tarrach till en början ånyo förklara, att Preussens anslutning till Frankrike endast skett av nödtvång. Traktaten i Kalisch borde läggas till grund för det tilltänkta fördraget. Förpliktelsen att endast gemensamt underhandla med fienden, endast efter ömsesidig överenskommelse underteckna fred eller fördrag och att tillsammans träffa avgörande i politiska och militära frågor förutsattes som självklar. Sverige borde med en armé hjälpa Preussen, som kunde

---

[1] Oncken, Allg. Gesch. II, sid. 666; Oesterreich u. Preussen II, sid. 130.

[2] Instruktion för Jacobi, tryckt i Oncken, Oesterreich u. Preussen II, sid. 615 ff.

[3] Oncken, Oesterreich u. Preussen II, sid. 133.

[4] Instruktion presenté le 17 avril 1813 par Jacobi. Acta d. Gesandtschaft zu Sthlm. G. S. B.

ställa åtminstone 27,000 man till förfogande. Nödvändigheten att vinna Danmark för den gemensamma saken underströks kraftigt. Denna sak borde nu diskuteras med det svenska hovet, liksom Jacobi förut gjort liknande framställningar i London och Preussens sändebud greve Dohna i Köpenhamn. Angående Norges förening med Sverige hoppades man, att denna måtte uppskjutas. Allt borde inriktas på striden mot Napoleon. Slutligen omnämndes ett svenskt erbjudande att avträda svenska Pommern till Preussen. Detta förvärv skulle säkerligen vara betydelsefullt i mer än ett avseende. På inga villkor fick dock Rügen skiljas från det övriga Pommern. Det vore emellertid av vikt att få veta, vad Sverige ville ha för att avstå denna sin besittning.

I instruktionen nämndes således ingenting om någon garanti för Norge, varför de preussiska statsmännens mening tydligen var, att ingenting därom skulle inflyta i traktaten. Anmärkningsvärt är också det ifrågasatta avträdandet av svenska Pommern. Sannolikt alluderade den preussiska regeringen på ett yttrande, som Karl Johan låtit undfalla sig inför legationssekreteraren Hartmann.[1] Möjligen kunde också något löst framkastat hugskott av någon svensk diplomat ha legat bakom. Carl Löwenhielm hade dock i Petersburg låtit förstå, att Pommern eventuellt skulle kunna tjäna som kompensation åt Danmark.[2]

Till konungen och kronprinsen medförde Jacobi tvenne skrivelser från Fredrik Wilhelm. I ett brev till Engeström uttalade han den förhoppningen, att Sverige måtte bliva vägen eller föreningsbandet mellan Ryssland och Preussen, till dess arbetet på Europas pånyttfödelse blivit fullbordat.[3] Först nu ansåg tydligen den preussiska regeringen tiden vara inne för en allians med Sverige. Utan den skrivelse, i

[1] Jfr sid. 74.

[2] Jfr sid. 47.

[3] Jacobi t. Engeström d. 17 april 1813. Tr. i Engeström, Minnen II, sid. 346.

vilken Jacobi tillkännagav sin ankomst, skrev Engeström, skulle Taube ha blivit rappellerad och Tarrach hemskickad.[1]

Å svensk sida fördes underhandlingarna av Engeström och Wetterstedt.[2] Tarrach redigerade i samråd med Jacobi ett utkast till traktat, vilket han överlämnade till Engeström.[3] Till grund lades traktaterna med Ryssland och England, vilka bägge garanterade besittningen av Norge. Preussens accession till denna bestämmelse var givetvis ett oeftergivligt villkor för att en överenskommelse skulle kunna åstadkommas, men det är uppenbart, att Tarrach endast motvilligt samtyckte härtill. I hans instruktion nämndes ju ingenting om denna garanti. I ett särskilt memorial framställde han sin regerings synpunkter och önskemål beträffande själva fördraget.[4] Angående redaktionen av dess fjärde artikel anmärkte han, att utelämnandet av orden »i främsta rummet» (en premier lieu) till en obestämd tidpunkt uppsköt Sveriges medverkan i kriget mot Napoleon. Han påpekade, att det i traktaten med Ryssland i Kalisch blivit fastställt, att de allierades stridskrafter skulle ha till omedelbart mål Preussens frigörelse för att därigenom påskynda det övriga Europas befrielse. Han begärde därför närmare förklaringar i detta avseende. Formuleringen av artikel 5 ansåg han bekräfta de gjorda anmärkningarna. För den gemensamma sakens bästa vore det önskvärt, att erövringen av den del av den danska monarkien, som Sverige tillerkänts av England och Ryssland, uppsköts så länge, att dess prestationer i kriget haft sin fulla verkan. Skynd-

---

[1] Engeström t. Lorichs i Köpenhamn d. 15 april 1813. Utr. Koncept. Engeström åsyftar en tidigare skrivelse av Jacobi än den nyss refererade.

[2] Fullmakt för Engeström och Wetterstedt d. 18 april 1813. Utr. koncept.

[3] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 20 april 1813. Dep. du et au T. G. S. B.

[4] Handlingar rörande traktaten 1813. Borussica. Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 25 april 1813. Koncept. Acta d. Gesandtschaft zu Sthlm. G. S. B. Originaldepeschen saknas.

samhet vore så mycket mer nödvändig, som kejsar Napoleon hopsamlade ansenliga stridskrafter och de allierade därför kraftigt borde sätta sig till motvärn. Tilläggas kunde också, menade han, att Preussen ingalunda, i all synnerhet om förvärvet av Norge skulle utgöra det förnämsta målet för de svenska stridskrafter, som voro bestämda att agera i Tyskland, hade samma förpliktelser som Ryssland, vilket föregående år haft fördelen att alldeles kunna blotta Finland på trupper och använda dem, där de behövdes. Vidare framhölls önskvärdheten av att de preussiska trupperna icke splittrades på detachement, liksom de borde kommenderas av preussiska generaler under kronprinsens överbefäl.

Samma invändningar framställde också Jacobi-Klöst till von Engeström. Han medgav dock, att Sverige, som befann sig i öppen brytning med Danmark, borde ha ryggen fri för att inte behöva frukta diversioner. Men då Ryssland och Preussen hade räknat på kronprinsens omedelbara medverkan i spetsen för svenskarna, så ginge denna förhoppning om intet, om Danmark i stället fick mottaga första stöten. En sådan utgång vore beklaglig, även om inte Sverige utan furst Dolgorukis deklarationer hade förorsakat detta. Ryssland hade mycket väl genast kunna tillerkänna Norge åt Sverige, som gjort det stora tjänster. Även Jacobi påpekade, att anmärkningar mot bestämmelsen om detachementen möjligen skulle kunna framställas från militärt håll, men hänsköt denna sak till kronprinsens bedömande.[1]

Sådana voro förnämligast den preussiska underhandlarens betänkligheter. Svårigheterna gällde egentligen garantien för Norges förvärv och fixeringen av tidpunkten för Sveriges deltagande i fälttåget mot Napoleon. Huvudsaken var för Preussen att så snart som möjligt få hjälp mot Frankrike och att erhålla denna för möjligast billiga pris. Men alldeles frånsett, att det kunde bli en både dyrbar och be-

[1] Jacobi-Klöst t. Engeström d. 21 april 1813, tr. i Engeström, Minnen II, sid. 347.

svärlig historia fanns det även en annan orsak, som bidrog att göra Preussen liksom de andra allierade makterna mindre välvilliga mot de svenska planerna på Norge. Just nu på våren 1813 såg det nämligen en tid ut, som om Danmark skulle vilja avfalla från Napoleon och i stället närma sig koalitionen.[1] Underhandlingar i detta syfte inleddes både med tsaren och den engelska regeringen. Utrikesministern Rosenkrantz visste redan genom danska sändebudet Eybens rapporter från Berlin, att Preussen ogärna skulle se ett krig mellan Danmark och Sverige. Detsamma försäkrade honom också greve Dohna.[2] På grund av upplysningar från olika håll, bl. a. ett yttrande av Hardenberg, tog man i Köpenhamn för givet, att frågan om Norges slutliga öde ännu var oavgjord i diplomatiska kretsar och att dess avträdande skulle kunna undvikas.[3] Ytterligare stöd för denna mening trodde man sig finna i ryska ambassadören furst Dolgorukis beteende, som ingav det danska hovet stora förhoppningar. Men att under sådana omständigheter lova Norge åt Sverige var just detsamma som att driva Danmark över till Napoleons sida, emedan förutsättningen för dess samverkan med de allierade just var att få behålla denna sin tillhörighet. Ryska högkvarteret skyndade sig dock att desavouera Dolgoruki, som låtit påskina, att de allierade eventuellt kunde medge Norges kvarstannande under dansk överhöghet. Hans uppträdande hade emellertid väckt Karl Johans misstro och föranlett klagomål hos tsaren.[4] Till svar meddelade denne, att ambassadören överskridit sina befogenheter och hemkallats under alla tecken till onåd.[5] Även i London fingo danskarna ett avvisande svar.

---

[1] Goltz t. Tarrach d. 2 febr. 1813. Dep. du et au. T. G. S. B. Bildt t. Engeström d. 22 maj 1813. Germanica. Forssell, sid. 210.

[2] Rosenkrantz t. Eyben d. 1 maj 1813. Preussen I. RA. K.

[3] Holm, sid. 377.

[4] Holm, sid. 389; Forssell, sid. 211.

[5] Alexander t. Karl Johan d. 17 april 1813, tr. hos Nielsen, Aktmæssige Bidrag etc., sid. 44.

Fastän utsikterna för Danmarks övergång till koalitionen sålunda betydligt minskats, hade de dock inverkat på Preussens och de övriga allierades hållning gentemot Sverige. I närmaste sammanhang med frågan om Norge stod den om tidpunkten för Sveriges ingripande i kriget. Av nära till hands liggande skäl önskade den preussiska regeringen, att detta måtte ske snarast möjligt och att ansträngningarna i främsta rummet skulle inriktas på krossandet av Frankrikes militära makt. Svårigheten låg just i att förena dessa önskemål med den svenska politikens intressen, inom vilka de norska planerna dominerade. Men i och med det, att Preussen även gav sitt samtycke till dessa, var det största hindret för underhandlingarna borta, vilka därför fortskredo raskt och endast varade några dagar utan att några större meningsskiljaktigheter därunder synas ha förekommit.

Den 22 april 1813 undertecknades i Stockholm traktaten mellan Sverige och Preussen av Engeström och Wetterstedt å ena sidan, Tarrach å den andra.[1]

Alliansen var offensiv och defensiv. Dess ändamål var att förskaffa de kontraherande parterna, vilka ömsesidigt garanterade varandras redan innehavande eller till följd av detta fördrag nyförvärvade besittningar, lugn och säkerhet för dessa. De skulle konfidentiellt meddela varandra sina utrikespolitiska mellanhavanden, i förening uppgöra fälttågsplan och endast gemensamt sluta fred, förbund o. d. Emedan för Preussens vidkommande det eftersträvade målet, — naturliga gränser, som kunde garantera dess framtida lugn — ej kunde uppnås, så länge Frankrikes stridskrafter voro dominerande i norra Tyskland, borde de huvudsakliga operationerna dirigeras häremot. Trots Tarrachs yrkande saknades här orden »en premier lieu» varigenom Sverige kanske fick något större handlingsfrihet. Liksom Sverige biträdde Kalischfördragets bestämmelser

[1] Samling av originaltraktater, RA. Tr. hos Quistorp III, sid. 225.

om Preussens rekonstruktion, så anslöt sig denna sistnämnda stat till Rysslands garanti beträffande Norge som integrerande del av den svenska monarkien. Härmed hade den svenska politiken ånyo fått sitt förnämsta önskemål bekräftat av ännu en stormakt. Så snart kronprinsen på sätt som överenskommits med Ryssland och England för direkta operationer på fastlandet kunde disponera över 30,000 man, vartill komme engelska och ryska trupper, åtog sig konungen av Preussen att till hans förfogande ställa 27,000 man under befäl av en preussisk general. Sverige lovade att med sina bona officia understödja sin medkontrahents framställningar om förbund med och understöd av England i vapen, ammunition och subsidier. För de kommersiella förbindelserna mellan de båda länderna och för de militära detaljfrågorna i samband med det förestående kriget ställdes särskilda konventioner i utsikt.

Till det egentliga fördraget fogades tre separata och sekreta artiklar. I den första utfäste sig Sverige att ej nedlägga vapnen, förrän Preussen statistiskt, geografiskt och finansiellt återställts till vad det varit före 1806. Från de områden i norra Tyskland, med vilka Preussen eventuellt kunde förstoras, undantogos dels Hannovers besittningar, dels sådana, som efter överenskommelse mellan de kontraherande parterna kunde tjäna till skadestånd åt Danmark, om det frivilligt avstod från Norge. Att undantag gjordes för Hannover berodde väl närmast på hänsyn till England. Till uppfyllande av traktatens bestämmelser skulle Sverige i Tyskland under kronprinsens befäl hålla 25,000 man i beredskap, om föreningen med Norge genomförts, innan Preussens arrondering ägt rum. Om däremot detta skedde, innan Norge erhållits, skulle 15,000 man preussiska trupper ställas till Sveriges förfogande för förverkligandet av dess önskemål. Vidare skulle de kontraherande parterna göra sitt bästa för att förmå hovet i Wien att ansluta sig till deras sak. Traktaten skulle omedelbart delgivas England och Ryssland. Ratifikationerna å såväl själva traktaten som å

de hemliga artiklarna borde utväxlas i Stockholm om fyra veckor eller om möjligt tidigare.

Genom avslutandet av denna mot Danmark och Frankrike riktade traktat kan den svenska politikens strategiska uppmarsch sägas vara fullbordad. De tidigare överenskommelserna med Ryssland och England hade utom Norge även tillförsäkrat Sverige rikliga subsidier och anförtrott vidsträckt militärbefäl åt den svenska kronprinsen. Allt detta bekräftades nu ytterligare. Men det har också anmärkts, att villkoren i det förbund, som genom dessa avtal kom till stånd, dels voro tvetydiga, dels beroende av tillfälliga omständigheter. Därav förklaras till stor del de slitningar, som framdeles uppkommo.[1]

Tarrach beklagade också, att de allierade på grund av den norska frågan åtminstone för ögonblicket gingo miste om den svenska arméns direkta medverkan i operationerna. Det var framför allt övertygelsen om omöjligheten att få kronprinsen att frångå de av Ryssland och England gjorda utfästelserna beträffande Norge som förmått honom att på eget bevåg medge Preussens accession därtill. Han var övertygad, att Preussens motstånd mot dessa anordningar endast skulle ha varit till skada utan att medföra något gott.[2] En vägran att godkänna Norges förening med Sverige skulle i varje fall ha varit utan betydelse, då både Ryssland och England givit sitt bifall därtill.[3]

Den preussiska regeringen var ytterligt missnöjd med traktaten. »Fastän jag vet», skrev Goltz till Tarrach, »att det inte berott på Eder att föreskriva Sverige för Preussen och den gemensamma saken fördelaktigare villkor, kunna vi inte dölja, att traktaten varken motsvarar våra förhoppningar eller behov.»[4] Danmarks beslut att inte

---

[1] Forssell, sid. 200. Jfr sid. 63.

[2] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 7 och 21 maj 1813. Dep. du et au T. G. S. B.

[3] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 9 juli 1813. Dep. du et au T. G. S. B.

[4] Goltz t. Tarrach d. 10 maj 1813. Acta d. Gesandtschaft zu Stockholm. G. S. B.

frivilligt avstå Norge och dess nära förestående krig med Sverige skulle komma att beröva Preussen påräknat bistånd av den svenska armén. Att den svenska hjälpen uteblev var så mycket mer beklagligt, som fransmännen just då hotade Berlin.

När Goltz avsände denna skrivelse, befann han sig i Stralsund i väntan på Karl Johan för att förmå denne att uppskjuta erövringen av Norge och i stället omedelbart sätta sina trupper i rörelse på kontinenten, om också endast som en demonstration mot fransmännen.

Vissa punkter i Tarrachs instruktion, särskilt garantien av Norge, diskuterades för övrigt skriftligen mellan Hardenberg och Goltz. Den sistnämnde undrade, om Tarrach kunde skriva under de villkor, som förelades honom, utan att begära nya instruktioner. Goltz påminde också om det svenska anbudet att eventuellt avträda Pommern till Preussen. Detta projekt hade Karl Johan framkastat under ett samtal med Hartmann, Tarrachs legationssekreterare. Goltz kunde knappt tro, att detta erbjudande var gjort utan anspråk på ersättning. Denna skulle i så fall enligt hans förmodan vara Preussens garanti av Norge, om nu Fredrik Wilhelm ville lämna en sådan utan de övriga associerade makternas vetskap. Norge tycktes för övrigt vara ett veritabelt tvistefrö. Sverige insisterade, Danmark åter hoppades för sin sak ha vunnit Ryssland och England, som i så fall skulle ha övergivit sin förra svenskvänliga ståndpunkt. Allt detta skulle, menade Goltz, bereda svårigheter för de svensk-preussiska underhandlingarna.[1]

Även Hardenberg fann artikeln rörande Norge vara en ledsam historia, eftersom den för ögonblicket omöjliggjorde samverkan mot den gemensamma fienden, vilket var huvudsaken. Intet avtal rörande Pommern finge komma till stånd, utan att man på förhand kände de svenska villkoren. Allt

---

[1] Goltz t. Hardenberg d. 26 april 1813. Affaires relatives à la cession de la Norvège. G. S. B.

vad Goltz kunde få höra därom, borde han ta ad referendum och sedan avlägga rapport till konungen.[1]

Goltz kände sig lika oroad som sin kollega inför utsikten av ett svenskt-danskt krig. Karl Johan skulle nämligen utom Norge av Danmark ha fordrat en penningsumma och en armé på 35,000 man att användas emot fransmännen. Dessa villkor fann Goltz vara oantagliga och följden därav kunde enligt hans mening endast bli en öppen brytning mellan hoven i Stockholm och Köpenhamn. Men då voro också de båda nordiska staterna förlorade för koalitionen, och Danmark skulle sannolikt drivas över på Frankrikes sida. Av största vikt vore därför att söka åstadkomma en försoning mellan Sverige och Danmark. Vid sitt förestående sammanträffande med den svenska kronprinsen i Stralsund ämnade han bringa saken på tal, därvid framhållande de allierade makternas gemensamma intressen. Enär England var lika intresserat som Preussen av att förebygga ett svenskt-danskt krig, trodde sig Goltz kunna påräkna stöd av det engelska ombudet i det svenska högkvarteret.[2]

II. Från Sveriges ingripande i Tyskland till och med slaget vid Leipzig.

De svenska rustningarna hade under tiden fullbordats och anstalter vidtagits för truppernas överförande till Tyskland. I slutet av april avreste kronprinsen till Karlskrona, där han några dagar uppehöll sig. På vägen dit träffade han i Göteborg Jacobi-Klöst, inför vilken han betygade sitt intresse för en närmare förbindelse mellan Sverige och Preussen. Själva kärnan i detta samtal har ansetts vara hans önskan att genast få 25—30,000 man preussiska trupper

[1] Hardenberg t. Goltz d. 28 april 1813. Affaires relatives à la cession de la Norvège. G. S. B. Se bilaga III.

[2] Goltz t. Fredrik Wilhelm d. 28 april 1813. Schweden fasc. 200. G. S. B.

ställda till sin disposition.[1] En viss sannolikhet har detta antagande för sig därigenom, att det kunde ligga nära till hands för Karl Johan att närma sig Preussen under en period, då hans misstro mot Ryssland kanske var som starkast.

Motsatsen mellan Sveriges speciella och koalitionens allmänna planer började nu alltmera framträda. Frågan gällde, om Karl Johan först skulle rikta angreppet mot Napoleon eller Danmark, med andra ord om de allierades eller de rent svenska intressena skulle sättas främst. En viss oklarhet i formuleringen av traktaten med England bidrog att komplicera saken.[2]

När kronprinsen den 17 maj landsteg på Rügen, var de allierades ställning tämligen bekymmersam. Napoleon hade den 2 maj segrat vid Lützen och tvingat deras trupper till reträtt. Varken från Ryssland eller någon annan av de allierade kunde Sverige påräkna någon sympati eller hjälp för en omedelbar aktion mot Danmark, hur högtidligt en sådan än blivit utlovad i de föregående avtalen. Karl Johan uttryckte kraftigt sitt missnöje över särskilt Preussens underlåtenhet att uppfylla sina traktatsenliga förpliktelser inför översten baron Kalckreuth, som å Fredrik Wilhelms vägnar hade uppsökt honom, medan han ännu befann sig på Rügen.[3] En hel svärm diplomater var honom till mötes i Stralsund, där det svenska högkvarteret en tid förlades och varifrån en livlig verksamhet utvecklades. Stämningen inom högkvarteret synes på grund av den rådande ovissheten ha varit ganska nervös.[4]

Överallt betraktades nu den svenska kronprinsen som räddaren i nöden och uppställdes den fordran, att han med uppgivande av sitt eget lands särintressen genast skulle förena sig med de allierade mot Napoleon. Snart nog insåg han

---

[1] Quistorp, sid. 17.

[2] Jfr sid. 63.

[3] Schinkel VII, sid. 127.

[4] Adlercreutz t. Engeström d. 16 maj 1813. K. B.

också risken av att motsätta sig dessa påtryckningar, då Sverige i sådant fall till slut kunde stå alldeles isolerat. Hur ogärna han än ville, måste han därför åtminstone tills vidare skrinlägga sina egna planer. Men ej nog med att aktionen mot Danmark måste uppskjutas på obestämd tid, även tanken på Norges förvärv syntes svår att förverkliga.[1] Om Sverige fick sin vilja fram, skulle Danmark vara förlorat för koalitionen. Att åter dess anslutning vid just denna tid var av så stort värde berodde dels på den förstärkning, de allierades högra flygel därigenom skulle erhålla, dels att fransmännen kunde angripas i ryggen från Holstein samt slutligen på den betydelse, man tillmätte den danska hären. Redan i sitt ultimatum, som föregick brytningen med Danmark den 21 april, hade Karl Johan betydligt nedsatt sina fordringar. Vid de fortsatta underhandlingarna i maj var själva kärnpunkten i 1812 års politik ytterligare på god väg att uppgivas. Men allt strandade på Fredrik VI:s omedgörlighet. Genom hans hållning avvärjdes faran för de svenska intressena av Danmarks övergång till de allierade.[2]

Det är i samband med dessa koalitionens försök att vinna Danmark för sin sak man också måste betrakta Preussens hållning gentemot Sverige våren 1813. Märkligt är härvid det långa dröjsmålet å preussisk sida med utväxlingen av ratifikationerna å traktaten av den 22 april. Enligt bestämmelserna skulle detta ske inom fyra veckor eller om möjligt tidigare. Men hovet i Berlin gjorde sig ingen brådska. Inte ens Tarrachs föreställningar kunde förmå Fredrik Wilhelm att genast ratificera fördraget, till vilket han med sin legitimistiska ståndpunkt endast nödtvungen samtyckt beträffande de svenska planerna på Norge.[3] Så länge det fanns någon sannolikhet för att Danmark skulle gå över till de allierade,

---

[1] Lord Castlereagh hade redan i mars sagt, att det vore önskvärt, att Sverige fick ersättning för Finland på annat sätt än på bekostnad av Danmark. Rehausen t. Engeström d. 2 mars 1813. Anglica.

[2] Forssell, sid. 215; Clason i Sveriges Historia IX, sid. 174.

[3] Ulmann I, sid. 312.

var det blott alltför tydligt, att han liksom de övriga i eget intresse skulle tveka att bekräfta en sak, som skulle driva denna makt över till fienden. Mindre övertygande verkar det av *Swederus* framkastade antagandet, att Fredrik Wilhelms betänksamhet skulle haft sin grund i bestämmelserna i de hemliga artiklarna, varest den preussiska monarkiens återställande till 1806 års status samt dess förstoring garanterades.[1] Till slut fann sig Karl Johan föranlåten att i en skrivelse till den preussiska konungen påminna om saken.[2] Denne hade nämligen någon vecka förut skyllt dröjsmålet med ratifikationerna på krigshändelserna men på samma gång anmärkt, att detta ingenting inverkade på själva traktatens giltighet.[3] I det svenska högkvarteret insåg man dock, att Preussens mening endast var att draga ut på tiden så länge som möjligt.[4] Enligt Tarrach skall man i Stockholm också ha misstänkt, att traktaten motarbetades av främmande inflytande.[5] Närmast till hands skulle då ligga att gissa, att Stockholmskabinettet misstänkte danska intriger. Föreställningar gjordes också i Berlin av Sveriges chargé d'affaires Palmstierna, som bl. a. erinrade, att det endast gällde en ren formalitet samt att vidare uppskov blott vore till hinder.[6]

Först när Danmarks anslutning till de allierade visade sig utsiktslös, började de preussiska betänkligheterna ge vika. Man hade då även å preussiskt regeringshåll börjat undra, vad det långa uppskovet egentligen tjänade till och ansåg det bero på att Hardenberg var överhopad av andra viktiga angelägenheter.[7]

---

[1] Swederus, sid. 247.

[2] Karl Johan t. Fredrik Wilhelm d. 3 juni 1813. F. 859. U. B.

[3] Fredrik Wilhelm t. Karl Johan d. 27 maj 1813. F. 841 f. U. B.

[4] Wetterstedt t. Engeström d. 4 juni 1813. Högkvarterets koncept.

[5] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 9 juli 1813. Dep. du et au T. G. S. B.

[6] Palmstiernas not som bilaga t. Wetterstedts skrivelse d. 26 juni 1813. Högkvarterets koncept.

[7] Le Coq t. Tarrach d. 3 juli 1813. Dep. du et au T. G. S. B.

Tarrach fick sig äntligen den 29 juni ratifikationsinstrumenten tillsända jämte order att be om ursäkt för dröjsmålet.[1] Sedan efter mötet i Tranchenberg ingen möjlighet fanns att längre uppskjuta saken, skedde utväxlingen av ratifikationerna i Stockholm den 2 augusti, sedan Karl XIII den 22 juli för sin del ratificerat traktaten.[2] Det är emellertid begripligt, att Berlinkabinettet skulle tveka att godkänna en traktat innehållande bestämmelser, som det aldrig tänkt sig skola inflyta.

Genom segern vid Bautzen den 20 och 21 maj hade Napoleon åtminstone bevarat det yttre skenet av överlägsenhet, även om han själv led stora förluster. Ett visst jämnviktsläge syntes komma att inträda, ty de allierades militära och politiska ställning var ingalunda alltför lysande. Berlin syntes t. o. m. några dagar allvarligt hotat, och det var i den allmänna förskräckelsen däröver, som legationssekreteraren Palmstierna, vilken under Taubes tjänstledighet fungerade som chargé d'affaires, lät uppbränna en del av det svenska beskickningsarkivet.[3] Även Sverige fick naturligtvis känning av den allmänna situationens besvärligheter.

Vid sin ankomst till Stralsund mottog Karl Johan en skrivelse från förra ryska ministern i Stockholm, Alopæus. Denne meddelade, att han av tsaren och konungen av Preussen blivit utsedd till generalguvernör över den del av norra Tyskland, som blivit besatt av de förbundnas trupper. I denna egenskap ansåg han sig böra tillråda kronprinsen att med en truppstyrka undsätta Hamburg, som då hotades av fransmännen.[4]

Karl Johan svarade, att han redan vidtagit de militära dispositioner, han funnit lämpliga, men att han på grund av det kritiska läget måste handla med försiktighet. Han erin-

---

[1] Hardenberg t. Tarrach d. 29 juni 1813. Borussica.

[2] Utr. koncept 1813; Quistorp I, sid. 13. Fredrik Wilhelms ratifikation är daterad Dresden den 7 maj.

[3] Palmstierna t. Engeström d. 21 maj 1813. Borussica.

[4] Alopæus t. Karl Johan d. 17 maj 1813. Tr. hos Schinkel VII, sid. 373.

rade också om den isolerade ställning, i vilken han befann sig, och ansåg, att han för den gemensamma sakens bästa borde koncentrera sina stridskrafter.[1] Alopæus fann detta svar visserligen inte avböjande som det dock i själva verket var men inte heller lugnande.[2]

Emellertid intogs Hamburg av fransmännen, och Karl Johan har blivit skarpt klandrad för sin underlåtenhet att undsätta staden. Om han velat göra detta, hade han för detta ändamål endast haft en jämförelsevis fåtalig svensk truppstyrka till sitt förfogande. Att han inte utan någon förstärkning från de allierade ville låta de svenska stridskrafterna utsättas för risken att kämpa mot en överlägsen fiende långt ifrån deras replipunkter är dock fullt förklarligt.[3]

Alopæus hade för övrigt fått sin utnämning utan att varken Sverige eller England blivit underrättade därom i förväg. Själv sökte han förklara detta med den något egendomliga motiveringen, att Sverige inte var någon fördragsslutande huvudmakt.[4]

Denna argumentering är typisk för stormaktsdiplomaternas betraktelsesätt. Enligt deras uppfattning kunde de små staterna nog få hjälpa till att besegra Napoleon. Men själva ville de på egen hand avgöra Europas angelägenheter.

Alltifrån sin landstigning i Tyskland uppvaktades Karl Johan av flera preussiska beskickningar, som antingen sökte få en närmare inblick i hans planer eller påverka honom i en eller annan riktning. Rehausen, Sveriges minister i London, trodde sig veta, att von der Goltz blivit sänd till

---

[1] Karl Johan t. Alopæus d. 19 maj 1813. Rep. 114 VIII. Specialia. G. S. B.

[2] Alopæus t. Stein d. 21 maj (9 maj) 1813. Rep. 114 VIII. Specialia. G. S. B.

[3] Jfr sid. 95.

[4] »La Suède n'est qu 'auxiliaire et non puissance principale contractante.» Alopæus t. Suchtelen d. 1 juni (20 maj) 1813. Kopia. Rep. 114 VIII. Specialia. G. S. B.

kronprinsen i Stralsund för att som det officiellt hette komplimentera honom men i själva verket för att avråda honom från inblandning i Tysklands inre angelägenheter.[1] Goltz uppgift var emellertid helt enkelt att påskynda Sveriges militära operationer på kontinenten.[2] Efter att närmare ett par veckor förgäves ha uppehållit sig i Stralsund i väntan på kronprinsen, som blivit försenad, återvände han till Berlin men lät genom en baron Schack till denne överlämna ett brev med de framställningar, han tänkt göra. Han fann stämningen bland de svenska generalerna gynnsam för Preussen och de övriga allierade makterna.[3] Något sammanträffande dem emellan torde dock icke ha ägt rum, vilket framgår av en skrivelse från Karl Johan till den preussiska statsmannen.[4] Han säger sig däri dela dennes uppfattning om den stora vikten av att de allierade förenade sina ansträngningar mot samma mål. Men han erinrade också, att Sverige ägde utfästelser, vilkas utförande det var i sin fulla rätt att fordra. Så snart de ryska och preussiska trupper, som skulle ställas under hans kommando, förenats med hans egna, skulle han genast låta dem marschera, men dessförinnan kunde han aldrig dela sin armé och på detta sätt omintetgöra norra Tysklands förhoppningar. Härmed blottades en punkt i kronprinsens politik, där han var obeveklig. Även om han för tillfället måst uppskjuta företaget mot Norge, var han ingalunda hågad att utan de utlovade förstärkningarna vända sig direkt mot Napoleon. För sin försiktiga hållning vid denna tid har han blivit strängt klandrad. Ihågkommas bör då, att Sveriges intressen borde ligga honom närmast om hjärtat och att en framstöt med alltför otillräckliga stridskrafter kunnat leda till en ödesdiger katastrof.

---

[1] Rehausen till Karl Johan d. 11 maj 1813.

[2] T. Tarrach d. 11 maj 1813. Dep. du et au T. G. S. B.

[3] Goltz till Fredrik Wilhelm d. 14 maj 1813. Secreta. Schweden fasc. 200. G. S. B.

[4] Karl Johan till von der Goltz d. 21 maj 1813. Högkvarterets koncept.

Den 19 maj hade Karl Johan för de allierades utskickade tillkännagivit sin beredvillighet att för den gemensamma sakens bästa ytterligare sänka sina fordringar på Danmark. Några dagar senare gav han företräde åt greve Kalckreuth, major i den preussiska armén. Denne hade av generallöjtnant Bülow blivit sänd till det svenska högkvarteret för att föreslå kronprinsen att ofördröjligen bryta upp för att sedan alla trupperna förenats gå fienden till mötes.[1] Före sin audiens erhöll Kalckreuth av Bülow meddelande, att Berlin inte längre var hotat och planen för dennes närmast förestående operationer. Av denna anság han sig utan betänkande kunna lämna ett utdrag till kronprinsen, som på det hela taget visade sig nöjd med den preussiska generalens åtgärder samt även hade en del uttalanden om det politiska och militära läget.[2] Kalckreuths audiens ägde rum den 23 eller möjligen den 24 maj, vadan alltså Quistorps uppgift, att han först 29 och 30 blivit mottagen är oriktig.[3]

Under sin vistelse i Stralsund hade Kalckreuth tillfälle att göra sig underrättad om de i det svenska högkvarteret rådande stämningarna. Rätt snart kom han på det klara med den motvilja, man där hyste att under dåvarande omständigheter mera aktivt ingripa mot kejsar Napoleon. Jämte löjtnanten greve Hacke, vilken i egenskap av kurir skulle återvända till Fredrik Wilhelms högkvarter, hade han den 29 och 30 maj ånyo företräde hos kronprinsen. Genom sina varandra ömsesidigt kompletterande rapporter, som de båda officerarna lämnade angående dessa audienser, har man all anledning antaga, att dennes yttranden blivit tämligen fullständigt återgivna. På visst sätt ha de också karaktär av diplomatiska meddelanden. Som vanligt synes Karl Johan ha imponerat även på de båda preussarna genom sin person-

---

[1] Quistorp I, sid. 19.

[2] Kalckreuth till Fredrik Wilhelm d. 24 maj 1813. Avskr. i F. 859 k. U. B.

[3] Quistorp I, sid. 32.

lighet och sitt livliga väsen. Kalckreuth säger sig dock vara ur stånd att avgöra, om kronprinsen i sitt uppträdande mot Napoleon låtit leda sig av enbart svenska intressen eller låtit hoppet att få bestiga Frankrikes tron inverka på sitt handlingssätt.[1] Hur därmed än må förhålla sig, förefaller det dock, som om hänsynen till Sveriges fördelar voro tillräckligt starka hos den högste ledaren av dess politik för att han skulle låta dessa vara de avgörande motiven för sitt tillvägagångssätt. För övrigt var väl frågan om Frankrikes tron knappast aktuell vid denna tidpunkt. Enligt Hackes berättelse skulle Karl Johan ha förklarat sig beredd att för den gemensamma sakens bästa ingripa mot Frankrike.[2] Men detta kunde han ej åstadkomma ensam, varför han uppfordrade Fredrik Wilhelm att genast till hans disposition ställa 18—20,000 man, vilkas befälhavare obetingat måste stå under honom. Även om konungen tvingades att sluta fred, måste denna preussiska kår fortfarande stå till hans förfogande. Skyddet av Berlin åtog han sig inte direkt men trodde, att 10,000 man under en beslutsam general voro tillräckliga för detta ändamål. Om han fick hjälptrupper, ansåg han sig bäst kunna göra detta indirekt i det han genom operationer i Holstein med godo eller ondo skulle förmå Danmark att ansluta sig till de allierade. Liksom förut betonade han även nu nödvändigheten av att Preussens makt förstärktes och uppräknade flera länder, som kunde tjäna till dess utvidgning. Ganska tydligt visade han sitt misstroende mot Ryssland.

Genom direkt hänvändelse sökte Fredrik Wilhelm själv förmå Karl Johan till större aktivitet. Framhållande att Norges förvärv säkrast skedde genom en energisk samverkan med koalitionen gjorde han gällande, att om de svenska

---

[1] Quistorp I, sid. 33.

[2] Hacke t. Fredrik Wilhelm d. 31 maj 1813. Avskr. i F. 859 k. U. B. Jfr de mot kronprinsen hätska omdömena i Oncken, Oesterreich u. Preussen II, sid. 413 ff.

trupperna avancerade mot Elbe och Berlin, så vore detta en kraftig diversion till dess fördel.[1]

Å sin sida svarade Karl Johan, att han blott befann sig på kontinenten för att handla i enlighet med traktaterna. Under garanti av dessa hade han begivit sig dit för att påskynda Europas fred i och med den politiska jämviktens upprättande. Så snart de av Ryssland och Preussen utlovade trupperna ställts till hans förfogande, hade han samtyckt att gripa till offensiven vid båda stränderna av Elbe utan att därmed avstå från någon av Sveriges rättigheter till Norge.[2]

Hur högtidligt Sverige än fått löfte om hjälptrupper och hur väl befogade än dess anspråk kunde vara, var de alliera-des militära ställning ingalunda sådan, att de kunde lämna dylikt understöd, även om de visat sig mera villiga därtill, än de verkligen gjorde. Sverige måste därför finna sig i att se sina önskemål negligerade. Ett nytt avsteg till dess nackdel från gällande traktater var den vapenvila, som Ryssland och Preussen av militära skäl avslöto med Frankrike utan att enligt fördragsbestämmelserna ha lämnat vare sig Sverige eller England meddelande därom. Av fruktan för ett återupprepande av händelserna i Tilsit måste man å svenskt håll utan att våga protestera finna sig i detta övergrepp. Man hade, skrev Engeström, stora fordringar på Sverige utan att vilja uppfylla sina förpliktelser mot detsamma, i det att varje stormakt endast sökte tillgodose sina egna intressen. Ryssland ville bli ännu större, än det var, Österrike och Preussen ville återvinna sin förlorade stormaktsställning.[3]

Frånsett Rysslands och Preussens ensidiga avslutande av vapenstilleståndet fanns det även andra tecken, som antydde, att enigheten bland de allierade inte var den allra bästa. Mellan den engelska och den preussiska politiken gjorde sig en viss motsättning märkbar. Underhandlingar mellan dessa

---

[1] Fredrik Wilhelm t. Karl Johan d. 23 och 27 maj. Avskr. i U. B.

[2] Karl Johan t. Fredrik Wilhelm d. 3 juni 1813. Avskr. F. 859 d. U. B.

[3] Engeström t. Karl Johan d. 10 och 22 maj 1813. K. B.

länder drogo ut på tiden och syntes knappt leda till något resultat. Orsaken härtill har tillskrivits det engelska konungahusets dynastiska intressen, som icke blott eftersträvade att åter komma i besittning av sitt stamland Hannover utan även ville förstora det. Men ett dylikt stort welfiskt rike i norra Tyskland kunde endast skapas på bekostnad av Preussens tilltänkta utvidgning.[1] Englands omedgörliga hållning mot Preussen har också skarpt klandrats.[2] Redan i början av maj blev Rehausen av greve Münster anmodad att till sitt hov framföra prinsen-regentens missnöje däröver, att i traktaten mellan Sverige och Preussen ingenting fanns stipulerat i de separata och sekreta artiklarna om Hannovers arrondering, oaktat Ryssland ingenting hade att invända däremot. Å engelskt-hannoveranskt håll trodde man sig också spåra preussiska expansionstendenser i norra Tyskland och befarade, att flera furstar på grund därav skulle drivas över till Frankrike i stället för att ställa sig på de allierades sida.[3]

För att emellertid lugna den oro, åt vilken man sålunda inom engelsk-hannoverska kretsar givit uttryck, fick Rehausen order att förklara för greve Münster kronprinsens avsikt vara den att göra allt vad på honom ankom att vara till nytta för huset Hannovers intressen. Utelämnandet av de ifrågavarande bestämmelserna i traktaten med Preussen utgjorde intet hinder härför. De svenska statsmännen hade motsatt sig den preussiska underhandlarens förslag att i traktaten ordagrant intaga den artikel i fördraget mellan Ryssland och Preussen, som åt denna sistnämnda makt tillerkände alla erövrade länder med undantag av huset Hannovers gamla besittningar (à l'exception des anciennes possessions de la maison de Hannovre) och utelämnat ordet »forna» (anciennes) för att inte binda sig i detta avseende. Beträffande de länder, som skulle tjäna till ersättning åt Danmark

[1] Friederich II, sid. 7.

[2] Treitschke I, sid. 462.

[3] Rehausen t. Engeström d. 7 maj 1813. Anglica. Även bilaga t. dep. d. 11 maj.

i den händelse Norge frivilligt avstods, gjordes vissa förbehåll. Detta skulle visa, menade den svenska regeringen, att den velat tillmötesgå prinsen-regentens önskan i stället för att hindra den.[1]

Den av Ryssland och Preussen utan vare sig Sverige eller Englands hörande avslutna vapenvilan, som möjligen kunde efterföljas av en separatfred med Frankrike, bidrog att göra den svenska utrikesledningen angelägen om en närmare anknytning till den brittiska. Härvid sökte den spela ut de engelskt-hannoveranska intressena gentemot den preussiska politiken för att därigenom stärka sin egen position. Kronprinsen hade själv samtal i antydd riktning med sändebudet Thornton, och Rehausen anmodades höra sig för hos vederbörande i London. Om kejsar Napoleon tillätes att för Ryssland och Preussen diktera sina villkor, genom vilka England skulle gå miste om Hannover och Sverige om Norge, så borde resultatet därav bli ett ökat förtroende mellan dessa sistnämnda stater, som båda blivit kränkta i sina rättigheter. Eventuellt ifrågasattes ett kombinerat svenskt-engelskt anfall mot Danmark.[2]

Stämningen inom det svenska högkvarteret var vid denna tid ganska tryckt. Karl Johan klagade också över bundsförvanternas »machiavelisme».[3] Farhågorna för Danmarks övergång till koalitionen höllo nu visserligen på att skingras, men ett visst osäkerhetstillstånd rådde i alla fall. Belysande för kronprinsens förhållande särskilt till Preussen äro de uttalanden, som han gjorde inför en preussisk utskickad, överstelöjtnant von Ende. Även om dessa yttranden måste upptagas med en viss försiktighet, ha de dock på sätt och vis karaktär av diplomatiska meddelanden.[4] von Ende, som uppehöll sig vid det svenska högkvarteret i Stralsund från den 11 till den 14 juni, avlämnade sedan rapport till Fredrik

[1] Till Rehausen d. 22 maj 1813. Apostille n:o 3. Högkvarterets koncept.

[2] Till Rehausen d. 20 juni 1813. Högkvarterets koncept.

[3] Karl Johan t. Karl XIII d. 2 juni 1813. F. 841 f. U. B.

[4] Woynar, sid. 77 ff.

Wilhelm.[1] Till en början skulle Karl Johan ha försäkrat, att han med avstående från svenska separatintressen litade på de allierade makternas löften om fördelar åt Sverige. På samma gång ehuru utan bitterhet gav han uttryck åt sitt beklagande över att avslutna fördrag från preussisk sida dels inte hållits, dels inte verkställts och undertecknats. Härmed åsyftade han tydligen de uteblivna preussiska hjälptrupperna och den länge fördröjda ratificeringen av traktaten. Kronprinsen uttryckte även sin föresats att medverka till den preussiska monarkiens återställande och betydliga utvidgning men betonade tillika nödvändigheten av de hannoveranska provinsernas återlämnande till England. Förlusten av Lübeck och Hamburg tillskrev han endast ringa betydelse i militärt avseende. På något reellt bistånd från Österrike ansåg han sig inte kunna räkna men trodde, att koalitionen ändå kunde mäta sig med Frankrike. Om Danmark fortfarande uppförde sig som hittills, syntes det nödvändigt, att den nuvarande dynastien fördreves och att i stället en preussisk prins uppsattes på den danska tronen, sedan Norge kommit under Sverige. Yttrandet var väl knappast allvarligt menat utan avsåg troligen snarare att smickra Fredrik Wilhelms dynastiska känslor. Preussen uppmanades till uthållighet i kampen mot Napoleon. Som ett slutresultat av sin beskickning ansåg sig von Ende böra uttrycka sin stora beundran över den svenska kronprinsens egenskaper och samtidigt bedja sin konung att med fullt förtroende omfatta den svenska politiken.

Sveriges förhandlingar med Preussen under juni rörde sig således mest om dröjsmålet med ratifikationernas utväxling och om de i traktaten stipulerade hjälptrupperna, utan vilka kronprinsen ansåg sig i sin fulla rätt att tills vidare hålla sig passiv. När det i juni blev allt mera sannolikt, att Danmark skulle hålla fast vid Napoleon, befalldes de svenska ministrarna i Petersburg och Berlin att hos respektive

[1] Endes rapport t. Fredrik Wilhelm, avskr. i F. 859 k. U. B.

hov göra framställning om avbrytande av de diplomatiska förbindelserna med denna makt.[1] Å svensk sida ansågs det fördragsenligt motiverat.[2] Så skedde också men först efter mötet i Trachenberg.[3] Preussen synes dock ej ha gjort sig någon brådska, ty så sent som den 20 augusti och efter upprepade framställningar underrättades Taube genom en not, att dess sändebud i Köpenhamn, greve Dohna, fått order att med hela legationspersonalen fortast möjligt lämna den danska huvudstaden, varjämte även det danska sändebudet i Berlin erhållit sina pass.[4] Samma upplysning fick också Löwenhielm av Hardenberg.[5] I varje fall befann sig Dohna ännu i början av september i Köpenhamn, ty han underrättades då av Rosenkrantz, att de diplomatiska förbindelserna mellan de danska och preussiska hoven upphört, emedan Preussen biträtt Åbotraktaten.[6]

Vapenstilleståndet var väsentligen betingat av hänsyn till Preussens militära ställning. Det synes i allmänhet ha gjort ett nedslående intryck på dess armé. Även för koalitionen i dess helhet behövdes ett ordnande av de militära och politiska frågorna för att sammanhållningen inom den skulle bliva fastare. Endräktens återställande skedde genom det bekanta mötet i Trachenberg den 11—12 juli. Om denna sammankomst och om de beslut, som därunder fattades, ha flera olika åsikter framställts. Tvistefrågan har varit, dels om den fälttågsplan, som sedan verkligen ledde till Napoleons störtande, blivit uppgjord i Trachenberg, dels, om så var händelsen, den roll, som kronprinsen av Sverige spelat därvid. Både det ena och det andra

---

[1] Cirkulärskrivelse d. 14 juni 1813. Högkvarterets koncept.

[2] Till Palmstierna d. 18 juli 1813. Högkvarterets koncept.

[3] Holm, sid. 422.

[4] Le Coq t. Taube d. 20 aug. 1813. Bilaga t. T:s skrivelser t. Wetterstedt.

[5] Löwenhielm t. Engeström d. 20 aug. 1813. Moscovitica.

[6] Rosenkrantz t. Eyben d. 10 sept. 1813. Preussen I. RA. K. Engeström t. Karl Johan d. 10 sept. 1813. K. B.

har bestritts. Att närmare ingå på dessa frågor faller utom ramen för denna undersökning. Endast tvenne av de senaste forskningsresultaten må här omnämnas. Nästan samtidigt lyckades en svensk och en tysk forskare, *S. Clason* och *H. Delbrück,* som det förefaller till full evidens visa, att fälttågsplanen i sina grunddrag blivit utformad i Trachenberg.[1] Därmed har också den av bl. a. *Friederich* representerade s. k. Reichenbachteoriens vetenskapliga ohållbarhet ådagalagts. Enligt denna skulle den ursprungliga planen för fälttåget ha undergått avsevärda modifikationer vid den konferens, som något senare ägde rum å sistnämnda plats mellan de allierades militära representanter och kriget huvudsakligen blivit fört i dess anda. Om det sålunda får anses vara fastslaget, att fälttågsplanen verkligen tillkommit i Trachenberg, så återstår frågan vem som varit dess upphovsman. Äran därav har man velat tilldela olika personer. Nu har emellertid *Clason* som det vill synas med all rätt hävdat, att Trachenbergsplanens tillkomst huvudsakligen bör tillskrivas Karl Johan. Ett avgörande bevis för riktigheten av detta antagande äro vissa meddelanden av greve Gustaf Löwenhielm, vilken under konferensen tjänstgjorde som svensk generaladjutant. Frånsett vissa bevisligen oriktiga detaljuppgifter, torde denna berättelse av ett ögonvittne få anses vara av stor betydelse för sakens bedömande.[2]

Löwenhielm uppger, att planen uppgjordes av kronprinsen allena och att han sedan befalldes nedskriva den. Karl Johans stora andel i Trachenbergsplanens tillkomst synes sålunda väl dokumenterad. Enighet bland de allierade hade sålunda åstadkommits genom Trachenbergkonferensen. Detta visade sig snart nog bl. a. i Sveriges för-

---

[1] Clason i Karl Johansförbundets handlingar 1911—1914, sid. 43 ff.: Delbrück i Preussische Jahrbücher 1914.

[2] Frågor af Schinkel-Bergman till mig etc. G. Löwenhielms samling, vol. 5. Jfr en redogörelse för konferensen i F. 859 l. U. B.

hållande till Preussen. Fredrik Wilhelm skickade överstelöjtnanten greve Kalckreuth till Karl Johan och medsände en lista över de trupper, som skulle ställas under dennes befäl. Deras antal uppgick till 41,700 man jämte 6,100 hästar.[1] Karl Johan uttryckte också inför Karl XIII sin tillfredsställelse över den preussiska befolkningens patriotism och fann Fredrik Wilhelm mer än någonsin besluten att återupprätta Fredrik den stores monarki, vartill dock uthållighet vore nödvändig.[2] Inberäknat fästningstrupper m. m. uppgingo de preussiska trupper, som tillhörde den under kronprinsens befäl stående nordarmén till ungefär det antal, som Fredrik Wilhelm i sin skrivelse uppgav.[3]

I Trachenberg hade också en annan sak blivit diskuterad mellan Sverige och Preussen. Den gällde en fråga, som den svenska utrikesledningen antog kunde komma upp på den just under dessa dagar öppnade kongressen i Prag. Man begärde därför, att från Preussens sida ingen artikel stridande mot dess överenskommelse med Sverige beträffande Norge skulle medgivas i de arrangement, varom förhandlingarna i Prag skulle röra sig.[4] Hardenberg svarade, att Fredrik Wilhelm också var av den meningen, att kejsar Napoleons intervention borde undvikas i Nordens angelägenheter. Någon bestämmelse om Norge kunde därför inte proponeras av Preussen, så mycket mindre som detta rättsgiltigt endast kunde ske under deltagande av de förnämsta parterna och följaktligen av Danmark självt.[5] Vad den svenska diplomatien med denna framställning åsyftade var utan tvivel att söka förekomma, att frågan om Norge gjordes till föremål för en ny överläggning mellan stormakterna, varvid en uppgörelse till dess nackdel lätt kunde tänkas. Som bekant rann

---

[1] Fredrik Wilhelm till Karl Johan d. 17 juli 1813. RA. Tr. i Karl-Johansförbundets handlingar 1881—1884.

[2] Karl Johan till Karl XIII d. 18 juli 1813, tr. i Karl-Johansförbundets handlingar 1881—1884.

[3] Quistorp III, bil. 1.

[4] Wetterstedt till Hardenberg d. 11 juli 1813. Högkvarterets koncept.

[5] Hardenberg till Wetterstedt d. 12 juli 1813.

emellertid hela kongressen i Prag så småningom ut i sanden, varför frågan aldrig kom att bli aktuell.

Med anledning av bestämmelsen i traktaten av den 22 april (art. 13) att allt som kunde vara nödvändigt för den svenska arméns marscher och proviantering inom preussiskt område skulle regleras genom en särskild konvention, befullmäktigades statssekreteraren af Wirsén att å svensk sida underhandla om en dylik. Detta skedde redan i juli. Konventionen, som är daterad den 23 augusti, undertecknades av Wirsén och geheimestatsrådet Le Coq. Fredrik Wilhelms ratifikation utfärdades den 10 september.[1] Preussiska regeringen åtog sig prestationer av allehanda förnödenheter åt de svenska trupperna, varjämte priserna för officerares och manskaps proviant bestämdes. Som redan i fördraget stipulerades, skulle själva inkvarteringen vara kostnadsfri.

Under den tid, stilleståndet varade, pågingo de diplomatiska underhandlingarna. Avgörande var Österrikes hållning, som gick ut på en väpnad fredsmäkling. På detta sätt hoppades kabinettet i Wien kunna genomdriva sina önskemål. Om Napoleon avslog dessa, förband det sig att inträda i koalitionen, vars hela syfte just gick ut på att steg för steg förinta hans skapelser.[2] Över huvud taget blev vapenvilan ödesdiger för Napoleon. Ty medan de allierade, i synnerhet Preussen, hämtade nya krafter, lyckades vinna Österrike och starkare konsoliderade sig, lyckades han egentligen endast få Danmark, som i oktober förklarade Preussen och Ryssland krig, på sin sida. Mer än en demonstration kunde denna krigsförklaring aldrig bli och var väl närmast avsedd som sådan.[3] Läget var därför klarare än under våren, inte minst för Sverige, för vilket den från dansk sida hotande faran var definitivt avvärjd, något som också inverkade på dess förhållande till sina bundsförvanter. När krigshändelserna åter togo sin början

[1] Samling av originaltraktater, Tyskland III.

[2] Sorel VIII, sid. 179.

[3] Tarrach t. Goltz d. 16 nov. 1813. Dep. du et au T. G. S. B.

i augusti, utan att diplomatien förmått uträtta något, stod Napoleon inför en fruktansvärd övermakt.

Händelserna utvecklade sig sedan hastigt. Bandet mellan de allierade knöts fastare genom fördragen i Töplitz den 9 september mellan Ryssland, Österrike, Preussen.[1] För Preussens vidkommande kan detta betraktas som en komplettering av Kalischfördraget. Slagen vid Grossbeeren, Kulm och Dennewitz beteckna vändpunkter i fälttågets historia. I det första och sista av dessa togo också svenskarna del, men deras insats däri har från preussiskt håll kanske väl mycket underskattats. Själv ansåg sig emellertid kronprinsen genom sina åtgärder ha lyckats rädda Berlin från att falla i fransmännens händer.[2] Jätteslaget vid Leipzig avgjorde slutligen de tyska ländernas befrielse från världshärskarens spira. Därmed blev också den politiska situationen en annan såväl för Sverige och Preussen som för de övriga allierade.

Karl Johans politik har allt ifrån hans första uppträdande i Tyskland blivit föremål för de mest skiljaktiga omdömen. Särskilt har han blivit skarpt klandrad från tyskt och i all synnerhet från preussiskt håll. Han har blivit beskylld för egennytta och förräderi, i det han underlåtit att fullfölja kriget mot Napoleon med den kraft, han kunnat eller t. o. m. stått i hemligt samförstånd med denne, varigenom han svikit sina bundsförvanter. En sådan anklagelse återfinnes bl. a. hos den tyska historikern *Oncken*, som påstår, att kronprinsen aldrig tänkt på att strida för Tysklands befrielse eller att bekämpa Frankrike.[3] Från sitt första uppehåll på tysk mark förbröt han sig mot den sak, vars försvarare han skulle vara. Varken han eller de svenska trupperna hade någon andel i nordarméns framgångar, som uteslutande voro preussarnas och general

[1] Fördragen i Töplitz, tr. i Martens, Recueil des traités conclus par la Russie VII, sid. 96 ff.; Martens, Nouveau Recueil I, sid. 596 ff. Sorel VIII, sid. 186 ff.

[2] Karl Johan t. Karl XIII d. 26 aug. 1813. F. 841 f. U. B.

[3] Oncken, Zeitalter d. Revolution etc. II, sid. 662.

Bülows verk. Vid Grossbeeren försummade svenskarna att sin plikt likmätigt förfölja fienden.[1] Den preussiska generalstabens bekanta arbete över nordarméns historia tilldelar uteslutande de preussiska trupperna och deras kommenderande general förtjänsten av fälttågets lyckliga utgång.[2] En om Karl Johan ogynnsam uppfattning har också *Quistorp,* som bl. a. klandrar hans overksamhet vid Dennewitz. Denna uppfattning delas också av *Pflugk-Harttung,* som gör gällande, att den svenska kronprinsen försummat att lämna de preussiska trupperna verksamt bistånd i slagen vid Grossbeeren och Dennewitz, där han för övrigt ingrep först sedan stridens utgång redan var avgjord, och att därefter utnyttja segern. Tack vare sitt inflytande på den preussiska censuren kunde Karl Johan få sitt uppträdande vid dessa båda tillfällen framställt så, som han själv önskade.[3] Helt annorlunda framställes saken av *Wiehr,* som härleder fransmännens nederlag ur Karl Johans dispositioner och tar honom i försvar mot hans ofta nog självrådiga preussiska underbefälhavare, i synnerhet Bülow.[4] Över dennes uppträdande framställde han t. o. m. klagomål hos Fredrik Wilhelm, som gav den egenmäktiga generalen en tillrättavisning.[5] Om kronprinsens hållning under slaget vid Leipzig och särskilt mot en annan av de preussiska fältherrarna, Blücher, ha likaledes divergerande uppfattningar gjort sig gällande.[6]

För en icke krigshistoriker torde det vara absolut omöjligt att med bestämdhet uttala sig i dessa huvudsakligen militära spörsmål, som för övrigt knappast ha någon större

[1] Oncken, aa. sid. 680; Zwiedineck-Südenhorst, sid. 377.

[2] Gesch. d. Nordarmée, sid. 1.

[3] Pflugk-Harttung, sid. 234—236; samma förf. i Forschungen zur brandenb.-preuss. Geschichte, bd. XXV.

[4] Wiehr, Napoleon und Bernadotte.

[5] Wetterstedt t. Engeström d. 5 okt. 1813. F. 859 g. U. B.; Löwenhielm t. Wetterstedt d. 3 okt. 1813; Thorsander, sid. 141; Klaeber, sid. 314.

[6] Löfgren i Karl Johans förb. handl. 1915—1918, sid. 74.

betydelse för den diplomatiska historien. Vad man i allmänhet förbisett å preussiskt håll är, att för Karl Johan som svensk tronföljare hans eget lands intressen måste komma främst. För den svenska politiken var förvärvet av Norge huvudsaken. Just därför hade också Sverige kastat sig in i kriget mot Napoleon, inte för att försvara Preussens och de övriga allierades intressen. Att kronprinsen i det längsta skulle undvika, att för dessa uppoffra svenska trupper är förklarligt, likaså att han vägrade sätta in dessa direkt mot Napoleon, innan de utlovade ryska och preussiska förstärkningarna kommit honom till handa. Han insåg, att krafterna borde sparas för andra ändamål, Norges erövring, och att han annars riskerade att förlora sin popularitet hemma.[1] Därför lovade han också Engeström att så mycket som möjligt spara det svenska krigsfolket, när denne vid hans avresa till Tyskland påminde, att det bleve svårt att uppsätta en ny här, om den nuvarande förstördes.[2] Beskyllningen att kronprinsen spelat under täcke med Frankrike faller på sin egen orimlighet.

En av Karl Johans egna förtroendemän, Gustaf Löwenhielm har sammanfattat de huvudsakliga anklagelsepunkterna mot honom och tagit hans strategiska åtgärder i försvar.[3] Att han vid Grossbeeren och Dennewitz utsatte de preussiska trupperna på de mest hotade punkterna berodde t. ex. på att det då gällde Berlin. Att Norges förvärv för honom var en huvudsak och att han främst tog hänsyn till Sveriges intressen medgives. Däremot tillbakavisas bestämt påståendet, att han av personliga hänsyn försummat förföljandet av fransmännen och att effektivt deltaga i kriget mot Napoleon.[4] Numera synes man också anse, att hans särin-

---

[1] Trolle-Wachtmeister, Anteckn. o. minnen II, sid. 4.

[2] Engeström, Minnen II, sid. 206.

[3] Frågor af Schinkel-Bergman till mig etc. G. Löwenhielms samling vol. 5.

[4] Den officiella uppfattningen av Karl Johans politik återfinnes i Schinkels och Swederus arbeten.

tressen — Norges erövring och en kanske tillfällig tanke på Frankrikes tron — haft mindre betydelse för hans krigföring, än man förr trott.[1]

Inom den nyare tyska historiska litteraturen har Karl Johan blivit något rättvisare bedömd. Så t. ex. av *Woynar*, vilken påpekar hans förtjänster om Napoleons besegrande och hans svårigheter under fälttåget, vidare av *Klaeber*, vilken ställer honom högt som fältherre, bestämt opponerar sig mot påståendet, att han skulle ha förrått de allierade och för övrigt kanske går väl långt i sitt lovprisande.[2] *Friederich* medger, att kronprinsens ställning var mycket svår. Huvudmassan av svenska folket saknade förståelse för hans politik, Norges förvärv genom förbund med Ryssland och Preussen mot Frankrike. Ett avgörande nederlag för honom på tysk mark skulle otvivelaktigt gjort honom omöjlig som svensk tronföljare. Allt tvingade honom till försiktighet. Koalitionens ofta tvetydiga uppförande var ägnat att ingjuta misstro hos honom. Varken Österrike eller Preussen visade sig tillmötesgående gentemot planerna på Norge. Blott av nödtvång hade Fredrik Wilhelm gått med på traktaten av den 22 april, och hans ratifikation lät länge vänta på sig. Utlovade hjälptrupper från de allierade uteblevo. Det självständiga militärbefäl, som tillförsäkrats den svenska kronprinsen i de föregående traktaterna med stormakterna, blev därför rent fiktivt. Först under höstfälttåget blev han därför i tillfälle att göra sin insats i striden mot Napoleon. Karl Johan ägde vidare ingen kännedom om tsarens avsikter med Sverige och ingen fast överenskommelse med Preussen. Därför var han obenägen att ensam gå till anfall mot fransmännen. Rysslands tvetydighet, Preussens obeslutsamhet och Österrikes avböjande hållning måste givetvis inverka på hans handlingssätt.[3]

---

[1] Hintze, sid. 478.

[2] Woynar, sid. 40—41; Klaeber, sid. 319 ff.

[3] Friederich II, sid. 5.

Ulmann finner Karl Johan obeslutsam som fältherre men ger sitt erkännande åt hans statsmannaegenskaper och anser, att från svensk synpunkt ingenting kan invändas mot honom. Sveriges anspråk voro så fördragsrättsligt som möjligt garanterade av de allierade.[1]

---

[1] Ulmann I, sid. 310—313.

Svensk-preussiska underhandlingar efter slaget vid Leipzig till kongressen i Wien.

Efter slaget vid Leipzig fann Karl Johan tiden vara inne att förverkliga sina egna planer och drog sig därför med huvudstyrkan av sin armé norrut. I december 1813 var han färdig att rycka in i Danmark.

Denna förändring i hans operationsplaner var naturligtvis mindre väl sedd av bundsförvanterna, varför han skickade Gustaf Löwenhielm till kejsar Alexander för att närmare förklara anledningen därtill.[1] Karl Johan kunde för övrigt motivera sitt beslut att vända sig mot Danmark med att det danska hovet efter krigsförklaringen mot Ryssland och Preussen måste betraktas som hela koalitionens fiende.[2] På uppdrag av honom underrättade också Carl Löwenhielm, som då befann sig i Frankfurt am Main, Hardenberg om Holsteins ockupation såsom pant för Norge. Karl Johan ville inte heller veta av någon inblandning från den centrala administrationen för Tyskland i förvaltningen av Holstein utan tänkte behålla denna provins, till dess Norge definitivt avträddes.[3]

Hardenberg meddelade omedelbart den engelska generallöjtnanten Stewart innehållet i denna not. Denne framhöll

---

[1] C. Löwenhielms apostille d. 8 nov. 1813. Moscovitica.

[2] Karl Johan t. Alexander d. 15 nov. 1813. Kopia.

[3] Löwenhielm t. Hardenberg d. 13 dec. 1813. Acta betr. die Angelegenheiten Dänemarks 1813—1815. G. S. B.

i sitt svar till Hardenberg, att i hans instruktioner den allmänna principen var fastslagen, att ingen stat för egen del skulle få ockupera något område före den allmänna freden. Bland de allierade fanns intet exempel på att sådant förut medgivits. Stewart ansåg därför, att den svenska kronprinsen borde få taga Holstein i besittning endast rent militäriskt men att i övrigt borde förfaras med detta land på samma sätt som med andra ockuperade områden. Han fastslog, att Holstein hade alltför stor militär betydelse särskilt för Preussens, Hannovers och Englands intressen ifråga om hansestädernas frihet för att man skulle kunna låta Sverige förfoga över denna provins som en indemnitet.[1]

Här var alltså ett nytt tvistefrö mellan Karl Johan och hans bundsförvanter, som av politiska och militära skäl voro mindre hågade att låta Sverige ensamt taga Holstein i besittning som pant för Norge. Något definitivt avgörande torde emellertid knappast ha träffats före fredsslutet, som föregicks av vapenstillestånd. Strax efter fredens undertecknande utrymdes Holstein så gott som fullständigt, varför frågan om dess administration, som under tiden provisoriskt handhafts av några inflytelserika holsteinare med greve Baudissin som ordförande, bragtes ur världen.[2] Men därmed hade också Sverige lämnat ifrån sig sin tilltänkta pant för Norge.

I kronprinsens högkvarter, som tillika var medelpunkten för de diplomatiska underhandlingarna, uppehöllo sig flera militärer och diplomater som ombud för de allierade makternas regeringar. Preussen representerades av sin förre minister i Paris, generalmajor Krusemarck, och överstelöjtnant Kalckreuth jämte några underordnade officerare.[3] Mest rörde sig deras samtal med Karl Johan om de militära ope-

---

[1] Stewart t. Hardenberg d. 13 dec. 1813. Acta betr. die Ang. Dänemarks 1813—1815. G. S. B.

[2] Jfr sid. 104. Wetterstedt t. Engeström d. 22 dec. 1813. Apostille. Avskr. i F. 859 g. U. B.

[3] Hardenberg t. Karl Johan d. 14 aug. 1813. Tr. hos Schinkel VII, sid. 411.

rationerna mot Frankrike, senare även mot Danmark. För övrigt erbjuda deras rapporter knappast något av större intresse.[1]

Frågan om erbjudande av skadestånd åt Danmark för Norge blev nu åter aktuell. Att få klart besked av de allierade angående denna sak var därför av största betydelse för det svenska kabinettet.[2] Saken blev också föremål för en ganska vidlyftig notväxling. För att bl. a. söka få indemniteterna för Danmark i Tyskland fixerade och närmare diskutera i samband därmed stående politiska frågor avreste Wetterstedt till de allierades högkvarter i Frankfurt. I instruktionen för honom uppräknades de tyska länder, som därvid lämpligen kunde komma i fråga.[3] Om Pommern nämnes där ingenting. Men i ett tillägg till instruktionen, en separat artikel av den 15 november, förutsättes, att danskarnas besittningstagande av Pommern skulle ske efter freden och först sedan den svenska armén återvänt från kontinenten till Sverige.[4]

Förutsättningen för att Pommern skulle få läggas till de övriga indemniteter, Danmark eventuellt kunde erhålla, var dock, att hela Norge omedelbart avträddes.[5]

Om Norge först avträddes, var således Sverige berett att i stället överlämna sin tyska provins till Danmark. De pommerska och norska frågorna sammanhänga också på det närmaste med varandra, vilket i någon mån förklarar, varför saken till slut blev så tilltrasslad och svårlöst. Vid sitt första företräde den 20 november hos kejsar Alexander bragte Wetterstedt indemnitetsfrågan på tal. Han erbjöd därvid svenska Pommern, med vilken provins Mecklenburg lämp-

---

[1] Krusemarks och Kalckreuths rapporter till Fredrik Wilhelm finnas i avskr. i F. 859 k. U. B.

[2] Forssell, sid. 262 ff.

[3] Instruktion för Wetterstedt d. 14 nov. 1813.

[4] Separat artikel d. 15 nov. t. Wetterstedts instruktion. Forssell har tydligen förbisett detta tillägg till instruktionen.

[5] Wetterstedt t. Engeström d. 15 nov. 1813. K. B.

ligen kunde förenas. Tsaren invände då, att Sverige inte borde avstå Pommern; detta vore endast att vinna på ett håll för att förlora på ett annat, vilket vore orättvist. Var skulle man för övrigt finna ett skadestånd åt hertigen av Mecklenburg, vilken förhållit sig väl?[1] Liksom Alexander själv visade sig även hans rådgivare Nesselrode obenägen att taga ersättningsfrågan under övervägande. Man tycktes i stället vilja uppskjuta den till en obestämd tidpunkt för att därigenom lättast komma undan alla svårigheter, som annars kunde uppstå för koalitionen.

Inte heller Castlereagh, som sedan så energiskt skulle taga Danmarks parti, kunde nu inse, att någon ersättning borde lämnas för Norge. Danmark förtjänade, påstod han, lika liten hänsyn som Sachsen. Enligt hans mening måste först och främst kriget kraftigt fullföljas, sedan kunde man diskutera Tysklands omgestaltning.[2]

Samma motvilja att befatta sig med ersättningsfrågan visade även Preussen. Wetterstedt och Carl Löwenhielm sammanträffade den 22 november med Hardenberg, varvid konversationen fördes över på indemniteterna åt Danmark. Statskanslern syntes alldeles förskräckt, när han hörde, att detta rike skulle få en så ansenlig utvidgning i Tyskland som Mecklenburg och svenska Pommern samt ansåg det tillräckligt, att England avträdde några kolonier till Danmark som kompensation.[3]

Helt naturligt är att Hardenberg skulle känna sig mindre angenämt berörd inför utsikten för Preussen att få en jämförelsevis stark dansk-tysk stat alldeles inpå sig.

Stormakterna voro således absolut emot att, som sakerna då lågo, taga frågan om ersättning åt Danmark under övervägande. Då ingen av de tyska staterna utan vidare ville avstå något av sitt område, kunde det för övrigt bli svårt nog att finna lämplig kompensation åt Danmark.

---

[1] Wetterstedt t. Karl Johan d. 22 nov. 1813.

[2] Rehausen t. Wetterstedt d. 7 dec. 1813. Anglica.

[3] Wetterstedt t. Karl Johan d. 22 nov. 1813. Apostille n:o 2.

När de allierade visade sig så litet hågade att skaffa Danmark gottgörelse, ansåg Karl Johan, att Sverige lika litet hade någon skyldighet att göra det. Troligen leddes han av tsarens yttrande till det antagandet, att Norge kunde vinnas utan Pommerns avstående. Han lät därför genom statssekreteraren af Wirsén trots dennes invändningar anmoda Wetterstedt att ej vidare nämna svenska Pommern bland indemniteterna åt Danmark.[1]

Samma föreskrifter fick också den svenska diplomaten i en skrivelse från t. f. hovkanslern Schulzenheim. Kronprinsens avsikt var, hette det, ingalunda att låta Danmark få Pommern, utan meningen var i stället att avträda denna Sveriges tyska besittning till Preussen. Likväl förbehöllos de pommerska kronodomänerna som belöningar åt generaler, som utmärkt sig i det pågående kriget. Om Danmark gåve efter och begärde Pommern som skadestånd för Norge, kunde detta med den svenska konungens tillåtelse möjligen beviljas, men fortfarande med det uttryckliga förbehållet, att domänerna reserverades för det förut nämnda ändamålet. I varje fall borde Wetterstedt undvika att först bringa saken på tal.[2]

Karl Johans föresats att endast avstå Pommern till Preussen underströks ytterligare i en skrivelse några dagar senare, varjämte han motiverade detta sitt beslut med Danmarks fortsatta vägran.[3]

Den 3 december hade Wetterstedt ett nytt samtal med Hardenberg, som alldeles betvivlade, att de försök, som i detta ögonblick gjordes att draga Danmark över på koalitionens sida, skulle ha någon framgång.[4] Beträffande indemniteterna, som skulle erbjudas, fann denne ingen möjlighet att anskaffa dem i Tyskland och framhöll ånyo, att Preussen

---

[1] af Wirsén t. Wetterstedt d. 30 nov. 1813.

[2] Schulzenheim t. Wetterstedt d. 30 nov. 1813. Apostille n:o 1. Högkvarterets koncept.

[3] T. Wetterstedt d. 2 dec. 1813. Avskr. i F. 859 e. U. B.

[4] Forssell anger felaktigt den 2 dec.

aldrig kunde tillåta, att Danmark förvärvade Hansestäderna, Mecklenburg eller svenska Pommern. Tvärtom skulle Preussen för egen del ytterst gärna vilja komma åt dessa besittningar, om blott någon möjlighet funnes att bereda Sverige och storhertigen passande ersättning. Stärkta på var sitt sätt skulle dessa båda makter jämte Österrike och England utgöra medlare mellan Frankrike och Ryssland.

Om Danmark fortfarande visade sig omedgörligt, fanns enligt Hardenbergs uppfattning ingen bättre utväg att tvinga det att ge efter för Sveriges fordringar än att erövra både Holstein och hela jutska halvön. Holstein kunde sedan antingen återlämnas till Danmark som ersättning för Norge eller också lämnas till storhertigen av Mecklenburg mot att han avstod sitt land till Preussen. Hardenbergs plan gick alltså ut på en fullständig delning av Danmark, varvid även Sverige skulle medverka. För en preussisk statsman måste ett sådant projekt, som för hans eget land åtminstone skulle medföra förvärvet av Mecklenburg, te sig som ett synnerligen lockande framtidsperspektiv. Men något mer kunde det knappast bliva. Som Wetterstedt mycket riktigt anmärkte, skulle det antagligen möta svårigheter att utverka Englands samtycke till en svensk ockupation av Öresunds båda stränder.[1] Lika litet skulle England förmodligen ha tillåtit en delning av den danska monarkien.

Det svenska kabinettet vidhöll emellertid ståndaktigt sin fordran på Norge, även när mera vittgående förslag framkastades från det ena eller andra hållet.[2] Det kan för övrigt lämnas därhän, om Hardenberg verkligen på fullt allvar själv trodde på sina onekligen djärva framtidsplaner. I varje fall visade han sig liksom konungen av Preussen obenägen att diskutera frågan om gottgörelse för Norge.

Wetterstedt kom mer och mer till insikt om omöjligheten att förmå de allierade att anvisa indemniteter åt Danmark i

---

[1] Wetterstedt t. Karl Johan d. 3 dec. 1813. Apostille.

[2] Forssell, sid. 266—269.

Tyskland.[1] Till slut skrev han, att de formligen vägrat uttala sig i skadeståndsfrågan.[2] Även om hans beskickning därför måste anses som i huvudsak misslyckad, var den likväl så tillvida betydelsefull, som den ådagalade, att talet om indemniteter åt vare sig Sverige eller Danmark i Tyskland inte längre hade någon mening.[3] Den 13 december avreste han från Frankfurt, och några dagar senare inträffade han i Kiel, där hans tid snart fullständigt kom att upptagas av fredsunderhandlingarna.

Fälttåget mot Danmark hade den 15 december avbrutits genom en vapenvila för inledande av fredsunderhandlingar. Då stilleståndet syntes på väg att utlöpa utan fredsslut, var Karl Johan beredd att återupptaga fientligheterna. Genom Wetterstedt anhöll han därför hos Hardenberg, att 6,000 man preussiska trupper måtte ställas till hans förfogande. En sådan hjälpsändning skulle också övertyga det danska hovet om enigheten bland de allierade och därför påskynda freden.[4] Denna den svenska kronprinsens begäran om en demonstration av de preussiska trupperna villfors också, ty tre dagar senare betygade han Fredrik Wilhelm sin tacksamhet därför.[5]

Under tiden pågingo fredsunderhandlingarna i Kiel. En faktor av största betydelse för dessa var stormakternas hållning, som ofta beredde det svenska kabinettet svåra bekymmer. Särskilt var Österrikes uppträdande tvetydigt.[6] I dess och de övriga allierade makternas intresse låg fortfarande att för sin sak vinna Danmark. I detta syfte avsände Metternich till Köpenhamn greve Bombelles, som också hade i uppdrag att söka medla mellan de båda nordiska staterna. Bombelles' instruktion var emellertid oaktat Metter-

[1] Wetterstedt t. Karl Johan d. 4 dec. 1813. Apostille.

[2] Wetterstedt t. Karl Johan d. 3 och 6 dec. 1813.

[3] Forssell, sid. 273.

[4] Wetterstedt t. Hardenberg d. 23 dec. 1813. Högkvarterets koncept.

[5] Karl Johan t. Fredrik Wilhelm d. 26 dec. 1813.

[6] För Kielfreden och de föregående underhandlingarna hänvisas till Alins, Forssells, Holms och Woynars arbeten.

nichs försäkran ett halft år tidigare, att Österrike ingenting hade emot Norges förening med Sverige, så avfattad, att Danmark endast skulle behöva avträda Trondhjems stift och det till på köpet mot ersättning.[1]

Hans beskickning var ytterst hemlighetsfull och vållade åtskillig oro i det svenska högkvarteret. Den verkliga avsikten med den österrikiska fredsmäklingen torde från början inte ens varit känd av alla stormaktsdiplomaterna. Så t. ex. skrev Goltz, att ändamålet med Bombelles beskickning var att söka förmå Danmark att avstå från förbundet med Frankrike och avträda Norge mot löfte om lämplig ersättning.[2] Metternichs intriger misslyckades visserligen alldeles tack vare kejsar Alexanders fasthet, men det svenska högkvarteret hade än en gång fått känna sitt beroende av bundsförvanternas nyckfulla vilja. Under intrycket därav tillkom Sveriges ultimatum för fred. I detta fordrades hela Norge men inrymdes också tvenne eftergifter åt Danmark, nämligen dels utrymmandet av Holstein som pris för antagandet av fredsgrunderna, dels Pommern som ersättning för Norge. Efter Wetterstedts beskickning i Frankfurt hade Pommerns avträdande förefallit det svenska högkvarteret onödigt. Men nu ansåg man sig tvungen till denna eftergift. Orsaken därtill var sannolikt underrättelsen att Metternichs fredsvillkor varit kända och godkända av Alexander och Fredrik Wilhelm.[3]

I det ryska högkvarteret i Freiburg befann sig Carl Löwenhielm för att sondera stämningen. Fastän frågan om Pommern som ersättning åt Danmark kunde synas vara bragt ur världen genom Wetterstedts beskickning, kom den nu åter upp under Löwenhielms samtal med tsaren.[4] Även

[1] B:s instruktion tr. hos Nielsen, Aktmæssige Bidr. t. de nord. Rigers polit. Hist. 1813 og 1814, sid. 45—47. Hegardt t. Engeström d. 21 april 1813. Germanica.

[2] Goltz t. Tarrach d. 23 nov. 1813. Dep. du et au T. G. S. B.

[3] Forssell, sid. 290.

[4] Löwenhielm t. Karl Johan d. 24 och 30 dec., t. Wetterstedt d. 25 dec. 1813.

med Hardenberg hade han en överläggning. Men denne insisterade på intet sätt på Pommerns avträdande. Däremot betonade han, att om det fanns någon makt, som denna provins borde tillhöra, så var det Preussen, vilket ingalunda ville komma i någon gränskontakt med Danmark.[1] Vid ett följande sammanträffande mellan de båda diplomaterna, den 4 januari 1814, påstod Hardenberg i likhet med kejsar Alexander, att Pommern hellre borde göras till ett allmänt kompensationsobjekt än överlämnas till Danmark. Särskilt betonade han det olämpliga för Preussen av en sådan anordning och fördelen för detsamma att komma i besittning av provinsen. Han tillade, att man mera enskilt kunde komma överens därom men utan att närmare uppge, vad Preussen i sådant fall kunde erbjuda. Löwenhielm anmärkte, att förbindelsen från Sveriges sida att avstå från Pommern upphörde i det ögonblick, då Danmark inte antoge kronprinsens villkor inom föreskriven tid.[2]

Å dansk sida vidhölls emellertid av dess ombud i Kiel, kammarherre Bourke, kravet på Pommerns avträdande jämte det danska områdets utrymmande som ett conditio sine qua non.[3] Efter ännu några dagars förhandlingar undertecknades freden i Kiel natten mellan den 14 och 15 januari 1814.[4] För Sverige innebar den förvärvet av Norge. Danmark åter skulle som ersättning få svenska Pommern, men kände sig uppenbarligen osäkert för sin nya besittning. Härpå tyder bl. a. följande omständighet. Fredrik VI hade i fredsfördragets andra artikel lovat att å sin sida ingenting försumma för att få fred med Ryssland och Preussen. Utrikesministern Rosenkrantz gav nu Bourke i uppdrag att i traktaterna med dessa makter söka få in en artikel, vari de garanterade Danmark besittningen av Pommern och

---

[1] Löwenhielm t. Wetterstedt d. 30 dec. 1813.

[2] Löwenhielm till Wetterstedt d. 4 jan. 1814 och till Karl XIII samma dag. Koncept.

[3] Bourke till Rosencrantz d. 8 jan. 1814. Sverrig VIII 1813—15. RA. K.

[4] Martens Nouveau Recueil I, sid. 666. Danske traktater I, sid. 60 ff.

Rügen.[1] Möjligt är ju, att det danska kabinettet kände till eller anade Preussens önskan att förvärva den forna svenska besittningen och därför ville ha dess garanti av sin rätt till densamma. Hardenberg, som erfor en djup besvikelse över att Pommern oaktat Karl Johans löfte skulle bli danskt, var också fast besluten att hindra dess övergång till Danmark.[2]

Sverige hade således avträtt Pommern. Tanken därpå var dock ingalunda ny, ty senast under Gustaf IV Adolfs regering hade planer varit å bane om landets överlåtande till Preussen men utan att det blev någonting av.[3] Under de krigiska förvecklingar, som sedan följde, ockuperades Pommern av fransmännen. Invånarna trycktes hårt av inkvarteringar och kontributioner, varjämte Napoleon bortskänkte talrika domäner åt sina officerare och finanserna råkade i oreda.[4] När Sverige i början av 1810 återfick sitt tyska biland, voro dess invånare delade i franskvänner och patrioter. De sistnämndas ledare var den bekante Ernst Moritz Arndt. I allmänhet visade de då ingen lust att bli preussiska undersåtar utan tycktes snarare vilja komma under Mecklenburg.[5] Den av Gustaf IV Adolf 1806 införda efter svenskt mönster tillskapade författningen avskaffades. I stället infördes genom en kunglig förordning av den 15 december 1810 en landsrepresentation av 27 personer, tillsatta av 84 därtill särskilt utsedda elektorer, för vilkas väljande befolkningen var indelad i fem klasser.[6] I oktober samma år hade en förordning angående den högsta administrativa myndigheten, domstolsväsendet och lokalförvaltningen utfärdats.[7] Ärendena rörande landets organisation

[1] Rosenkrantz till Bourke d. 17 jan. 1814. Apostille. Sverrig VIII. RA. K.

[2] Hardenberg d. 24 jan. 1814. Rep. 92 L. 37. Tagebücher. G. S. B. Rassow i Pomm. Jahrbücher 1915, sid. 115.

[3] Jfr Grimbergs uppsats i Hist. Tidskr. 1903, sid. 61 ff.

[4] Wehrmann II, sid. 255.

[5] Wehrmann ibid.

[6] Urikes registratur d. 15 dec. 1810. Författningen tryckt hos Sonnenschmidt II, sid. 136—162.

[7] Förordningen d. 8 okt., tr. hos ibid., sid. 165—182.

hade förberetts av en för detta ändamål särskilt tillsatt kommitté.

Underrättelsen om freden i Kiel mottogs av pomrarna själva med allt annat än angenäma känslor. Att de högst ogärna skulle utbyta sin relativt fria ställning under svensk spira mot en oviss framtid under den danska envåldsregimen är ingenting att undra på, helst som den stora massan av folket, borgare och bönder, kände sig tillfredsställd med Gustaf Adolfs sociala reformer.[1] Taube skrev också från Berlin, att pomrarna voro alldeles förtvivlade över att ha blivit danska undersåtar.[2] En av landets främsta män, furst Putbus, protesterade i två skrivelser till Fredrik Wilhelm och Hardenberg mot det tillämnade danska herraväldet och anropade Preussen om hjälp däremot.[3] Arndt var djupt upprörd över att främmande furstar på detta sätt skulle schackra med tyska länder och uppmanade sina vänner att agitera för anslutning till Preussen.[4] Hartmansdorff, som då tjänstgjorde som föredragande för de pommerska ärendena, anser sig t. o. m. kunna påstå, att det svenska väldet aldrig ägt större värde för dess tyska undersåtar, än då de skildes därifrån.[5]

I februari beslöto dock pommerska ridderskapet och adeln samt ständerna att avsända en deputation till Köpenhamn för att betyga den nya suveränen sin trohet och tillika framföra vissa önskemål, bl. a. om befrielse från konskription. På grund av den ändrade politiska situationen blev emellertid denna beskickning aldrig av.[6]

[1] Dalgren, Sverige och Pommern, sid. 181. Jfr samma författares uppsats i Ord och Bild 1915.

[2] Taube t. Wetterstedt d. 28 jan. 1814.

[3] Putbus t. Fredrik Wilhelm och Hardenberg d. 10 jan. 1814. Tr. i Pomm. Jahrbücher 1915, sid. 179 f.

[4] Arndts brev d. 26 jan. 1814, tr. i Preussische Jahrbücher 1913, Bd. 151, sid. 472.

[5] Hartmansdorffs Berättelse om Pommerns afträdande; Almqvist i Hist. Tidskr. 1916, sid. 75.

[6] Acta deputationis D. IV 1. Ratsarchiv. Bürgermeister Kühls Tagebuch. Ratsbibliotek. Stralsund.

Inom vissa pommerska kretsar torde man därför med en viss resignation ha funnit sig i att bliva danska undersåtar. Mest missnöjda voro kanske de adliga godsägarna. Flera av dessa befunno sig tillfälligtvis i Stockholm och synas på ett eller annat sätt ha kommit i förbindelse med Tarrach. De klagade över att de blivit övergivna av Sverige och misstänkte, att kronprinsen alltför brådstörtat avträtt Pommern utan att det varit nödvändigt. Särskilt voro de missbelåtna över att komma under Danmark och önskade, att konungen av Preussen måtte förvärva Pommern genom byte eller köp. På dessa framställningar undvek Tarrach att ge ett bestämt svar. Han var också oviss, om det lönade sig för Preussen att eftersträva landet. Allt berodde naturligtvis på om Danmark ville avstå det på rimliga villkor.[1]

Belysande för stämningen inom preussiska och pommerska ämbetsmannakretsar äro tvenne skrivelser till Hardenberg, den ena från assessor Benda i Liegnitz, den andra från den då ännu i svensk tjänst varande regeringskanslern Pachelbel i Stralsund. Fastän Benda genom personliga relationer var fäst vid Pommern, kan hans skrivelse liksom Arndts uppträdande betraktas som ett uttryck för den nyvaknade tyska nationalitetskänslan. Han erinrade först om det smärtsamma intryck, som Kielfreden gjorde på honom och på svenska Pommerns invånare, som längtansfullt motsågo en förändring i sitt öde. En tysk provins hade överlämnats till Danmark, och tyskar hade gjorts till föremål för handel mellan främmande härskare. För Danmark var besittningen av Pommern uteslutande en ersättning för förlusten av Norge men för övrigt på grund av avlägsenheten från huvudlandet utan betydelse i militärt och finansiellt hänseende. För Preussen åter var förvärvet av denna provins önskvärt ur geografisk, kommersiell och finansiell syn-

[1] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 28 jan. 1814. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B.

punkt. Stämningen bland pomrarna var avgjort för en sådan förening.[1]

Hardenberg försäkrade i sitt svar, att han var fullständigt övertygad om fördelarna för Preussen att komma i besittning av landet ifråga och att han redan vidtagit åtgärder i detta syfte.[2]

Pachelbels skrivelse berör mera personliga angelägenheter. Han förutser Pommerns övergång till Preussen, åt vars administration han erbjuder sina tjänster.[3] Strax efter freden i Kiel hade han för övrigt uttryckt sin sorg över skilsmässan från Sverige och sin oro över att komma under främmande herradöme.[4]

Bland svenskarna hade emellertid redan förut Pommern inom vida kretsar betraktats med ovilja, emedan man just tack vare denna tyska besittning trodde sig till sin egen skada ha indragits i krigiska förvecklingar.[5] Främmande genom språk, läge och seder hade Sveriges tyska besittningar länge förvaltats självständigt och bildat en enhet för sig. Svårigheten för Sverige att försvara sina transmarina biländer mot främmande inkräktare hade också visat sig mer än en gång. Tanken på Pommerns avträdande torde därför knappast ha mött något större motstånd inom den svenska opinionen. Däremot trodde man på sina håll, att Karl Johan avträtt landet utan nödtvång, men denna misstanke var, som vi sett, obefogad.[6]

Karl Johan hade sedan något år tillbaka umgåtts med tanken på en dynastisk förbindelse mellan de svenska och

---

[1] Benda t. Hardenberg d. 9 mars 1814. A. A. III Schweden n:o 2. G. S. B. Se bilaga IV.

[2] Hardenberg t. Benda d. 6 april 1814. Koncept. A. A. III Schweden n:o 2. G. S. B. Se bilaga V.

[3] Pachelbel t. Hardenberg d. 12 dec. 1814. A. A. III Schweden n:o 2. G. S. B.

[4] Pachelbel t. Wetterstedt d. 20 jan. 1814. Skrivelser t. kansliämbetsmän.

[5] Dalgren, Sverige och Pommern, sid. 99.

[6] Jfr sid. 104.

de preussiska hoven. Under sitt sammanträffande med Fredrik Wilhelm strax efter slaget vid Leipzig föreslog han giftermål mellan dennes dotter och prins Oskar. Konungen syntes ställa sig välvillig gentemot förslaget, som dock sattes på framtiden.[1] På kronprinsens anmodan talade Wetterstedt med Hårdenberg om saken i februari 1814. Statskanslern trodde, att avsändandet av en ambassad för att anhålla om prinsessans hand i detta ögonblick skulle genera båda hoven, varför han i stället tillrådde en officiell men konfidentiell framställning från konungen av Sverige. Fredrik Wilhelm önskade dock, att de unga kontrahenterna skulle se varandra, innan saken definitivt avgjordes. Som bekant kom dock denna Karl Johans plan aldrig att förverkligas.

Under samtalets gång kommo de båda diplomaterna också in på de danska affärerna. Hardenberg sade sig ha uppskjutit avsändandet av instruktioner och fullmakter för freden mellan Danmark och Preussen, till dess han talat med den svenska hovkanslern. Denne betvivlade inte, att Danmark skulle avstå från Pommern mot en territoriell ersättning. Men att finna en sådan ansåg Hardenberg vara svårt, kanske omöjligt, och undrade, om inte en penningsumma, betalbar inom vissa terminer, i stället vore tillfyllest. Wetterstedt sade sig sakna all kännedom om det danska hovets intentioner i detta avseende. Till sist omtalade Hardenberg, att Fredrik Wilhelm skulle skriva till Karl Johan för att bedja honom understödja ett sådant förslag hos Fredrik VI och att fredsunderhandlingarna skulle uppdragas åt general Krusemarck.[2]

Veckorna efter Kielfreden upptogos till största delen av diplomatiska underhandlingar, som dirigerades från det svenska högkvarteret. Även nu förekommo slitningar mellan Karl Johan och hans bundsförvanter, vilkas politik gentemot Frankrike han ogillade. De allierades tilltag att honom

---

[1] Schinkel VII, sid. 285.

[2] Wetterstedt till Karl XIII d. 15 febr. 1814.

oåtspord inleda fredsunderhandlingar på kongressen i Chatillon gåvo honom starka skäl till missnöje, och han fordrade, att även Sverige skulle få vara med.[1] Angående Sveriges traktatsenliga rätt att representeras i Chatillon och koalitionens inblandning i den franska tronfrågan hade han ett samtal med Preussens representant vid det svenska högkvarteret, general Krusemarck. På kronprinsens begäran återgav denne detta för Fredrik Wilhelm.[2] Karl Johan, som var mycket upprörd och orolig över händelserna i Norge, gav på samma gång uttryck åt sin vänskap för Preussen och dess monark och hoppades att åtminstone därifrån få understöd för sina önskemål.

Till svenskt ombud vid de tilltänkta fredsunderhandlingarna var Carl Löwenhielm designerad.[3] Han hade också i god tid underrättat Hardenberg därom.[4] Till svar å denna skrivelse upplyste statskanslern, tydligen efter samråd med de övriga stormaktsdiplomaterna, att kongressen i Chatillon endast var att betrakta som en förberedande överläggning mellan Preussens, Österrikes, Rysslands, Englands och Frankrikes ministrar. Omöjligheten att låta alla de övriga allierade deltaga i dessa förhandlingar utgjorde även ett hinder för tillmötesgående av Sveriges önskan att komma med på kongressen. Statskanslern lovade att hålla Löwenhielm à jour med alla vid konferensen förekommande frågor av intresse för Sverige.[5] Slutet på det hela blev emellertid, att när Sveriges anspråk att få deltaga i kongressen äntligen blivit erkända, hade denna faktiskt upphört att arbeta på grund av Napoleons förhalande av tiden, varför Löwen-

---

[1] Karl Johan t. Löwenhielm d. 13 mars 1814. Avskr. i F. 859 e. U. B.

[2] Krusemarck t. Fredrik Wilhelm d. 21 febr. 1814. Rep. 92. Hardenberg 4. G. S. B. Avskr. i F. 859 k. U. B.

[3] Fullmakt för Löwenhielm d. 10 febr., instruktion d. 11 mars 1814.

[4] C. Löwenhielm t. Hardenberg d. 28 jan. 1814. Schwedens Antheil an den Friedensverhandl. 1814. G. S. B.

[5] Hardenberg t. Löwenhielm d. 11 febr. 1814. Schwedens Antheil an den Friedensverhandl. 1814. G. S. B.

hielms roll som svenskt sändebud där var utspelad, innan den ens tagit sin början.[1]

Ett annat skäl till missnöje med bundsförvanterna fick Karl Johan, när de utan att tillfråga honom flyttade generalerna Bülows och Winzingerodes kårer från nordarmén till Blüchers armé. Wetterstedt, som blivit underrättad om saken och för egen del synes ha funnit den berättigad, befalldes att hos tsaren och Fredrik Wilhelm återfordra trupperna för kronprinsens räkning. Han sökte också på allt sätt dämpa sin herres misstämning.[2] Fredrik Wilhelm uppgav, att åtgärden vidtagits av tvingande skäl, vilka kronprinsen själv icke misskänt.[3] Denne hade nämligen nyss förut förklarat sig ej ha velat lägga några hinder i vägen för förflyttningen av Bülows kår, emedan det försäkrats honom, att detta avlägsnande endast var temporärt. Men om inte saken kunde ordnas i godo, fick Wetterstedt befallning att i en skarp not till Hardenberg fordra fördragens uppfyllande.[4]

Fredrik Wilhelm betygade samtidigt också sin glädje över Kielfreden, om vilken han blivit underrättad strax efter dess avslutande och som han hoppades skulle tillåta Karl Johan att taga en verksam del i striden mot den gemensamma fienden. Att ingen svensk befullmäktigad blivit inbjuden till kongressen i Chatillon hade sin grund däri, att den endast skulle vara förberedande. Men så snart den svenska kronprinsens önskan i detta avseende blivit känd, hade de allierade skyndat sig att tillmötesgå den.

Det sistnämnda påståendet får nog betraktas som en sanning med modifikation, ty bifallet till Sveriges deltagande i kongressen gavs endast motströvigt.[5]

---

[1] Forssell, sid. 339—340.

[2] Karl Johan t. Wetterstedt d. 13 mars 1814; Forssell, sid. 336.

[3] Fredr. Wilhelm t. Karl Johan d. 17 mars 1814. Tr. hos Schinkel VIII, sid. 330.

[4] Karl Johan t. Wetterstedt, nyss anf. skrivelse.

[5] Forssell, sid. 333—334.

När Fredrik Wilhelm längre fram i samma skrivelse sade sig vara beredd att sluta fred med Danmark, kom han att beröra en fråga, som ägde aktuellt intresse för den svenska politiken. Med ledsnad hade han erfarit, att svenska Pommern, som var av ganska stor betydelse för Preussen, avträtts till Danmark. Även om kronprinsen av omständigheterna hindrats att träffa en överenskommelse om den ifrågavarande provinsen med Preussen, hoppades konungen ändå, att denne, om så behövdes, ville understödja hans framställningar hos hovet i Köpenhamn. Underhandlingarna skulle bedrivas i det preussiska högkvarteret med greve Bernstorff som danskt ombud.

Det var sannolikt denna skrivelse, Hardenberg åsyftade, när han i sitt samtal med Wetterstedt nämnde, att Fredrik Wilhelm tänkte vända sig till Karl Johan personligen med anhållan om dennes bona officia vid förhandlingarna med Danmark.

Genomförandet av Kielfredens bestämmelser om Norges förening med Sverige syntes stöta på ett allvarligt hinder i och med norrmännens vägran att underkasta sig det svenska herraväldet. Men därigenom komplicerades också frågan om Pommern. Om upprorsfanan höjdes i Norge, var, menade von Engeström, kung Fredrik tillräckligt gottgjord för sitt avstående av detta land genom den penningsumma, som tillerkänts honom i Kielfreden, och längre gående pretentioner voro uteslutna.[1] Den svenska regeringens uppfattning var, att innan Danmark uppfyllt sina förpliktelser i Kielfreden, d. v. s. att de norska fästningarnas överlämnande skett utan svärdsslag, behövde inte heller Sverige fullgöra sina utan förbehöll sig fria händer i fråga om Pommern. Dess överlämnande till de danska kommissarierna var annars redan uppdraget åt general Suremain men hade uppskjutits.[2]

---

[1] Engeström t. Karl Johan d. 11 mars 1814. K. B.

[2] Instruktion för Suremain d. 27 jan. 1814.

Den danska regeringen åter ansåg, att den gjort allt vad på den ankom, när den utfärdat sådana befallningar, som skulle göra det möjligt för de svenska trupperna att omedelbart efter fredens undertecknande taga Norge och de norska fästningarna i besittning. Den yrkade därför, att Pommern ofördröjligen måtte överlämnas till dess kommissarier.[1]

Under den sålunda uppkomna konflikten mellan Sverige och Danmark gick Preussens politik ut på att förbida tiden för att sedan allt efter omständigheterna lättast möjligt söka realisera sitt program, Pommerns förvärv för egen del. Hardenberg lät genom statistikern Hoffmann utarbeta en plan till överenskommelse med Danmark i och för köp av Pommern.[2]

I detta utlåtande, som den 3 februari överlämnades till statskanslern, betonades först den stora faran för Preussens säkerhet, om Pommern stannade i dansk ägo. En främmande makt i förbund med Danmark kunde i Stralsund utan svårighet landsätta en här, som kunde spärra Elbe och Oder samt hota Berlin. Ännu större vikt lades på de svåra nackdelarna för Preussens handel och finanser av ett danskt Pommern. Från Stralsund kunde en lönande smuggelhandel bedrivas till förfång både för preussiska köpmän och för staten, som därigenom skulle gå miste om konsumtionsavgiften på kaffe, socker, tobak och andra varor och förlora möjligheten att kontrollera den främmande manufakturhandeln. En svårighet var dock, att Preussen inte hade något land, som lämpligen kunde erbjudas Danmark som ersättning för svenska Pommern. Även om Preussen, som så vitt möjligt för sin handels skull borde äga båda stränderna av Elbe, kunde förfoga över Mecklenburg och Lauenburg, kunde intet av dessa båda områden just av detta skäl överlämnas till Danmark. Däremot skulle saken betydligt förenklas, om Danmark med

[1] Rosenkrantz t. Tawast d. 16 mars 1814. Kopia i Schinkelska samlingen. U. B.

[2] Rassow i Pomm. Jahrbücher 1915, sid. 117 ff.

Rysslands medgivande fick Lübeck mot att Oldenburg i stället gottgjordes med en del av Ostfrisland. Utom Lübeck skulle Danmark få en penningsumma, som Preussen dock endast kunde erlägga i flera betalningsterminer.[1]

Hoffmanns förslag remitterades till finansministern v. Bülow, som också erkände nödvändigheten av Pommerns förvärv men föreslog vissa ändringar i sättet för betalningssummans erläggande. Bülow fann den av Hoffmann föreslagna utvägen med avbetalningar å köpesumman farlig för en så fattig stat som Preussen. Finansväsendet kunde på detta sätt råka i fullkomlig oreda. Pommern skulle under preussisk förvaltning sannolikt gå en lycklig framtid till mötes. Stämningen i landet syntes också gynnsam. Adeln och ständerna voro missbelåtna med den gamla ständerförfattningens upphävande och motsågo med ovilja det danska herradömet. Bülow ansåg, att största delen av köpesumman borde uppbringas i den nyförvärvade provinsen genom förpantningar och försäljningar. Vidare räknade han på engelska subsidier och på eventuella krigskontributioner. Av vikt vore också att sondera landets invånare, vad de voro beredda att göra för att komma under Preussen. Genast vid besittningstagandet borde landets invånare få nya och vidsträckta privilegier och äran av att ha bragt landet under preussisk förvaltning.[2]

Av statsrådet Ancillon belystes och kritiserades Hoffmanns och Bülows utlåtanden i ett utförligt betänkande.[3] Med de europeiska staternas inbördes solidaritet som utgångspunkt frånkänner Ancillon Sverige rätt att utan Preussens och de övriga staternas samtycke avträda svenska Pommern till Danmark. Detta var så mycket mer beklagligt, som Preussen av gammalt ägde väl grundade rättigheter till landet. Ancillon visar, vilken betydelse besittningen av Pommern skulle ha för Preussen i kommersiellt, finansiellt

[1] Hoffmanns promemoria bl. Acta betr. Schwed. Pommern. G. S. B.
[2] Bülows memorial bl. Acta betr. Schwed. Pommern. G. S. B.
[3] Ancillons betänkande, tr. i Pomm. Jahrbücher 1915, sid. 169 ff.

och politiskt avseende. Ur den först nämnda synpunkten framhölls särskilt betydelsen av att komma i besittning av Peenes mynning, emedan de i Preussens ägo redan befintliga Odermynningarna voro de sämsta och till hinder för sjöfarten. I finansiellt hänseende lades huvudvikten på den väntade ökningen av konsumtionsskatterna. Viktigast var dock Pommerns förening med Preussen ur politisk synpunkt. Anmärkningsvärt är, att faran för Preussen av Pommern som dansk besittning särskilt tänktes uppstå vid en eventuell brytning med Ryssland, som då sannolikt i förbund med Danmark kunde landsätta trupper i de pommerska hamnarna. Ancillon fann nämligen ett krig med Ryssland tänkbart på grund av dess strävan att komma åt Weichselmynningarna. Vidare diskuterades det lämpligaste sättet att få medel till inlösningen av Pommern och förordades Ostfrislands överlämnande till Danmark som bytesobjekt. För denna plan, som enligt hans mening var den lättast genomförbara och ekonomiskt mest fördelaktiga, kunde möjligen Englands stöd påräknas.

Under tiden hade Wetterstedt, som uppehöll sig vid stora högkvarteret, flera gånger diskuterat den norska frågan med de allierades ledande statsmän. Vid ett tillfälle hade Hardenberg dessutom omtalat för honom, att Preussen tänkte begagna sig av greve Bernstorffs ankomst för att inleda särskilda fredsunderhandlingar med Danmark.[1] Hardenberg tillade, att denna underhandling först skulle börja sedan allt tvivel om konung Fredriks delaktighet i norrmännens motstånd blivit skingrat. För Bernstorff hade han omtalat Preussens önskan att komma överens med Danmark om förvärvet av f. d. svenska Pommern medelst en penningsumma, varom man skulle uppgöra. Bernstorff, som alldeles saknade instruktioner i detta avseende, syntes likväl gilla denna tanke och framkastade som sin åsikt, att Danmark hädanefter borde avstå från att spela rollen av en framträdande makt

[1] Wetterstedt t. Karl Johan d. 10 mars 1814.

i Europa och i stället mest lägga an på att återupprätta sina förstörda finanser. För sin del trodde Wetterstedt, vilket han också sade statskanslern, att Pommern skulle bli lyckligare under preussiskt än under danskt välde och att Sverige efter att en gång ha avträtt provinsen endast kunde önska största möjliga lycka åt sina forna undersåtar. Helt annorlunda blev frågan, om det kunde bevisas, att konungen av Danmark stått bakom det norska upproret. En sådan omständighet borde återge Sverige dess gamla rättigheter till Pommern, vilket även Hardenberg medgav.

De dansk-preussiska underhandlingarna tycktes aldrig vilja komma någon vart, ja det såg ut, som om de inte ens skulle börja. Enligt engelska sändebudet Thorntons uppgift skulle kronprinsen redan dagarna närmast efter Kielfreden utom kejsar Alexander även ha tillskrivit Fredrik Wilhelm för att förmå honom att i och för fredsunderhandlingar med Danmark sända fullmakt till general Krusemarck.[1] Men ännu den 18 februari hade ingen fullmakt kommit denne tillhanda. Han sökte därför så gott sig göra lät trösta Bourke med att man kunde vara fullkomligt lugn för orsaken till dröjsmålet, som han uteslutande tillskrev de extraordinära förhållandena.[2] När sedan i början av mars fortfarande ingen preussisk underhandlare hördes av, blev Bourke otålig och undrade, om det var Hardenbergs mening att vilja ge Danmark ett bevis på sin likgiltighet.

Först den 17 mars tillkännagav Fredrik Wilhelm sin avsikt att inleda fredsunderhandlingar med Danmark.[3] Men dessa ville aldrig ta någon riktig fart. På den danska statsmannen gjorde denna Preussens förhalningspolitik ett nedslående intryck. Bourke tog för givet, att det under närvarande omständigheter aldrig skulle underteckna freden utan att tillförsäkra sig Pommern. Av ett samtal, som Bernstorff hade med den preussiska ministern von Hum-

[1] Bourke t. Rosenkrantz d. 18 jan. 1814. Sverrig VIII. RA. K.
[2] Bourke t. Rosenkrantz d. 18 febr. 1814. Sverrig VIII. RA. K.
[3] Jfr sid. 113.

boldt, trodde han sig böra befara, att även den svaga ersättning, som lämnats för Norges avträdande, var hotad.[1] Dock tröstade han sig med att de engelska ministrarna i sitt eget lands intresse skulle motsätta sig Pommerns förening med Preussen. En av dem, Bourke omtalar ej vilken, sade honom, att Preussen under en lång tid skulle följa Rysslands politik. Vid en brytning med tsarriket kunde engelsmännen därför ögonblickligen vara utestängda från alla tyska hamnar i Östersjön.[2] Troligen spekulerade Bourke här i en engelsk-preussisk motsättning, varav Danmark skulle kunna draga nytta.

Preussens tveksamhet att inlåta sig i fredsunderhandlingar med den danska regeringen är lätt begriplig med tanke på dess önskan att få Pommern. Båda de nordiska makterna bestredo varandras äganderätt till denna provins. Träffades en uppgörelse därom med en av dem, var det ju tänkbart, att förvecklingar kunde uppstå, om t. ex. den andra lyckades skaffa sig stödet av en stormakt för sina anspråk. Försiktigheten bjöd därför kabinettet i Berlin att ställa sig avvaktande, till dess förhållandena hunnit klarna.

När den danska regeringen började finna Bourkes utsikter att kunna avsluta freden med Preussen vara tämligen små, gjorde den nya ansträngningar. I detta syfte avsändes Bernstorff och Hardenberg-Reventlow på var sina särskilda beskickningar. Bådas instruktioner och fullmakter utfärdades samma dag, den 22 april. Bernstorff, som ansågs vara väl anskriven hos de preussiska statsmännen, fick order att biträda Bourke vid dennes underhandlingar i Paris.[3]

För honom förklarade Hardenberg, att Preussen på grund

---

[1] Bourke t. Rosenkrantz d. 19 april 1814. Sverrig VIII. RA. K. Jfr C. E. Moltkes skrivelse till generallöjtnant Kardorff d. 2 maj 1814. Moltke skriver där, att Preussen bestämt ville ha Pommern och att freden därför lät vänta på sig. Moltkes brev tr. i Medd. fra Krigsarkiverne IX, sid. 298 f.

[2] Bourke t. Rosenkrantz d. 29 april 1814. Sverrig VIII. RA. K.

[3] Rosenkrantz t. Bernstorff d. 22 april 1814. Sverrig VIII. RA. K.

av händelserna i Norge ansåg sig förhindrat att genast sluta fred med Danmark men att detta endast var ett formellt hinder. Lika litet ansåg man sig vara i krig med Danmark. Hardenberg bragte också på tal ett projekt att England för att underlätta uppgörelsen om Pommern skulle avstå Lauenburg till Danmark. Men Bernstorff visste, att greve Münster ställde sig bestämt avvisande gentemot detta förslag.[1]

Hardenberg-Reventlow, den preussiske statskanslerns i dansk tjänst anställde son, avsändes till Fredrik Wilhelm med en skrivelse från Fredrik VI, vari uttalades en önskan om fredens återställande. Han skulle också uppvakta statskanslern Hardenberg för att utverka, att de dansk-preussiska handelsförbindelserna återställdes. Vidare framhölls, att endast Preussens garanti av Norge åt Sverige var orsak till brytningen med Danmark. Varken å den ena eller andra sidan fanns längre något klagomål, som kunde hindra återställandet av ett för båda ländernas undersåtar fördelaktigt tillstånd. Om det i fredstraktaten med Sverige fanns några bestämmelser, som ej motsvarade preussiska hovets vyer, ville konungen av Danmark taga i övervägande, vilka åtgärder som kunde vara förenliga med de gemensamma intressena. Om vidare konung Fredrik VI av Danmark genom Fredrik Wilhelms inflytande kunde få visshet därom, att han enligt löfte av de monarker, med vilka han redan slutit fred, att få ersättning för Norges avträdande, kom i besittning av provinser eller områden, som genom sin utsträckning eller sitt läge motsvarade hans förväntan, begärde han ingenting mer än att avträda dessa till Preussen, ifall detta var lämpligt.[2]

Av det svenska kabinettet, som uppenbarligen vädrade

---

[1] Christian Bernstorff t. Rosenkrantz d. 17 maj 1814. Dpt f. u. A. Østrig I b. RA. K. Greve Münster föredrog som statsminister hannoveranska ärenden i London och sökte alltid tillgodose Hannovers intressen.

[2] Instruktion för Hardenberg-Reventlow d. 22 april 1814. Sverrig VIII. RA. K.

ugglor i mossen, betraktades emellertid dessa dansk-preussiska negociationer med ett utpräglat misstroende. Wetterstedt underrättades nämligen, att kronprinsen erfarit, att Hardenberg d. y. fått i uppdrag att erbjuda svenska Pommern åt Preussen och föreslå denna makt att genast sätta sig i besittning därav. Kronprinsen ansåg därför, att Wetterstedt utan omsvep borde tala med statskanslern Hardenberg angående denna sak under hänvisning till Kielfredens femtonde artikel, där det bl. a. stipulerades, att Danmark skulle få Pommern, sedan de fyra norska fästningarna blivit överlämnade till svenska trupper. Det kunde tilläggas, att denna artikel tydligt visade, att Norges besittningstagande måste ske på fredligt sätt men att om Sverige tvingades att göra detta med vapenmakt, Danmark förlorade all rätt till Pommern. Wetterstedt skulle dock låta Hardenberg förstå, att då den ifrågavarande provinsen fortfarande tillhörde Sverige, det svenska hovet skulle söka en uppgörelse med det preussiska. Av vikt vore även en kungörelse för de associerade makterna, att Sverige i händelse av krig i Norge tänkte behålla Pommern och kunde fritt disponera däröver. Hardenberg borde också få veta, att Danmark hoppades, att Preussen i gengäld för Pommerns avträdande skulle intervenera till dess favör, ja, t. o. m. hota att anfalla den svenska armén, om den inryckte i Holstein. Visserligen vore kronprinsen långt ifrån att tro, att ett så äventyrligt förslag verkligen gjorts av den danska regeringen, men ingenting från dess sida vore ägnat att väcka förvåning.[1]

I instruktionen för Hardenberg-Reventlow visade sig således den danska regeringen vara beredd till ganska stora medgivanden, om blott freden därigenom kunde erhållas. Den ville ha slut på det rådande osäkerhetstillståndet, som varken var krig eller fred. Möjligen förutsåg den, att Pommern i längden svårligen skulle kunna försvaras gentemot Preussen. Den var därför villig att lämna ifrån sig provin-

[1] Till Wetterstedt d. 20 maj 1814. Apostille n:o 2. Koncept.

sen. Kanske räknade Köpenhamnskabinettet också på preussisk hjälp för att utbekomma skadeståndet för Norge. Åtminstone trodde man inom det svenska högkvarteret, att den danska regeringens erbjudande att uppge Pommern var gjort med beräkning att därigenom draga Preussen över på sin sida.[1]

Emellertid är det väl också troligt, att händelserna i Norge i sin mån bidragit till Danmarks beredvillighet att diskutera den pommerska frågan. Ju mer tillspetsad situationen blev i Norge, desto mindre utsikt blev det nämligen, att Sverige frivilligt skulle lämna ifrån sig Pommern.

Uppdraget att å Danmarks vägnar underhandla om fred med Preussen hade ursprungligen varit anförtrott åt Bourke. Men denne kunde varken komma överens med Hardenberg eller sonen Hardenberg-Reventlow, som på den preussiska statskanslerns begäran i stället utsågs till dansk underhandlare. Från London sände Hardenberg-Reventlow Rosenkrantz ett utkast till fredstraktat och till en hemlig artikel angående Pommerns avträdande. Det var just denna separata och sekreta artikel, som vållade de största svårigheterna. Emellertid visade sig Fredrik VI villig att acceptera ett under Hardenbergs uppsikt tillkommet preussiskt förslag till fredsvillkor.[2]

Om sålunda Köpenhamnskabinettet visade sig medgörligt i fråga om Pommern, så vidhöll det energiskt kravet på territoriell ersättning för denna provins. Helst borde ersättningen utgöras av ett område, som gränsade till Danmark, men i nödfall kunde också ett annat godtagas. Av allt att döma synes Danmark ha haft ganska liten förhoppning att få Pommern eller fullt acceptabla kompensationer för denna provins.[3]

---

[1] D'Ohsson t. Tawast d. 23 maj 1814. Danica.

[2] Rosenkrantz t. Eyben d. 12, 16 och 27 juli 1814. Preussen I. Ordres de la cour. RA. K.

[3] Instruktion för greve Bernstorff (som Danmarks minister vid kongressen i Wien) d 8 juli 1814. Ges. ark. Østrig III. RA. K. Feuk, sid. 77—79. Jfr sid. 135.

I och med det att Fredrik VI bestämt sig för att villkorligt avstå från Pommern, var visserligen det svåraste hindret undanröjt, men ännu följde några månaders underhandlingar, innan freden mellan Danmark och Preussen äntligen undertecknades den 25 augusti. Det var den s. k. »Hardenbergska familjefreden», en säkerligen enastående tilldragelse, att fader och son såsom befullmäktigade ombud för två krigförande stater med varandra undertecknade freden mellan dessa.

Härtill kom en separat och sekret artikel, varav likväl Taube kunde sända en avskrift till Stockholm.[1] Konungen av Danmark förband sig att ej göra några svårigheter att inlåta sig i underhandlingar om svenska Pommern och Rügen, så snart de överlämnats till honom, med konungen av Preussen, som ville komma i besittning av dem. I stället skulle Danmark få en ekvivalent ersättning, dels i folkmängd och till den danska monarkien gränsande landområde, dels i pengar.

Genom Tarrach fick den svenska regeringen skriftligt meddelande om denna separata artikel, som, försäkrade han, i intet avseende stred mot Sveriges intressen. Preussen erkände tvärtom det svenska hovets välvilliga intentioner och förbehöll sig att få inträda i vidare underhandlingar.[2]

Nu hade Preussen således fått garanti, att Danmark på intet sätt skulle hindra dess förvärv av Pommern.

Den svenska regeringen hade tydligen hela tiden med en viss misstänksamhet följt de dansk-preussiska fredsförhandlingarna. Engeström fann sig därför föranlåten meddela Tarrach, att om det i den nyss tillkomna fredstraktaten med förbigående av Sverige fanns stipulerat något angående svenska Pommerns avträdande, det svenska kabinettet i så

[1] Avskrift av den separata artikeln bl. Taubes depescher 1814. Traktaten tr. i Danske Tractater efter 1800 I, sid. 81. Jfr Jørgensen i Danm. Riges Hist. VI, sid. 118.

[2] Tarrach t. Engeström d. 20 okt. 1814. K. B. Avskr. i F. 859 g. U. B.

fall ansåg dessa bestämmelser värdelösa. Preussen fick gärna taga sig an Danmarks sak, om blott Sverige fick vara med vid underhandlingarna.[1]

En av de frågor, som sysselsatte Wetterstedt under hans beskickning i Paris våren 1814 var den om stormakternas ställning till Sveriges rätt att behålla Pommern, om insurrektionen i Norge måste underkuvas med vapenmakt. Ryssland och England trodde han komma att ställa sig välvilliga. Inte heller från Preussens sida befarade han något motstånd mot den svenska politikens intressen. Likväl ansåg han sig böra påpeka för kronprinsen, att det för ögonblicket vore mindre lämpligt att ge Preussen ett löfte om Sveriges beredvillighet att träffa ett avtal om Pommern, som det under vissa omständigheter kunde vara nödvändigt att ha kvar. Så snart de allierade erkänt Sveriges rätt att behålla denna provins, kunde däremot underhandlingar om dess avstående till Preussen inledas.[2]

På morgonen den 20 maj hade Wetterstedt en överläggning med den preussiska statsmannen Jordan, då Hardenberg för tillfället var indisponerad. Denne förmodade, att Preussen skulle följa Rysslands exempel och ställa trupper till Sveriges disposition. Av samtalet med Jordan fick Wetterstedt det intrycket, att Preussen ingenting skulle ha att invända mot en ny svensk invasion i Holstein. Jordan fann också Sveriges rätt att behålla Pommern vara utom allt tvivel, om Norge måste erövras.[3]

De förut omtalade från svenskt håll hysta misstankarna mot Hardenberg-Reventlows beskickning till Fredrik Wilhelm och hans rådgivare passade Wetterstedt på att vid lämpligt tillfälle delgiva statskanslern Hardenberg. Denne försäkrade då på hedersord, att Danmark aldrig föreslagit Preussen att omedelbart besätta Pommern eller anfalla de

---

[1] Tarrach t. Fredr. Wilhelm d. 13 sept. 1814. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B.

[2] Wetterstedt t. Karl Johan d. 19 maj 1814.

[3] Wetterstedt t. Karl Johan d. 20 maj 1814.

svenska trupperna, om dessa voro färdiga att bryta in i Holstein. Endast för att om möjligt söka påskynda fredsslutet mellan Danmark och Preussen samt för att på samma gång meddela Fredrik VI:s villighet till en uppgörelse om Pommern, så snart denna provins blivit till honom överlämnad, hade det danska sändebudet ankommit. Preussen, som för övrigt aldrig skulle förmå sig till några mot dess förpliktelser stridande handlingar, vidhöll fortfarande sin en gång antagna princip att först efter Norges förening med Sverige sluta fred med Danmark med undantag dock för de kommersiella förbindelserna. Wetterstedt anmärkte, att om dessa återställdes, var det nödvändigt, att Preussen förbjöd all slags export av säd till Norge, vilket statskanslern också utlovade som en dubbel konsekvens av med Sverige gällande avtal och av blockaden av de norska hamnarna. När han talade om Sveriges rätt att behålla Pommern, i den händelse Norges betvingande visade sig nödvändigt, syntes Hardenberg till en början något förvånad. Men Wetterstedt påpekade också, att hans regering var villig till en uppgörelse med den preussiska om provinsen i fråga. Statskanslern lovade att taga hänsyn till Sveriges önskningar.[1]

Tvivelaktigt är, om den svenska regeringen verkligen på allvar tilltrodde den danska en så äventyrlig plan som ett fredsbrott. Möjligen ville den blott göra sig närmare underrättad om den preussiska utrikesledningens ställning till den danska. Men den ansåg, att Köpenhamnskabinettet ingenting gjort för fredsvillkorens uppfyllande, ja, t. o. m. stod i hemligt samförstånd med prins Kristian och de norska insurgenterna.[2] »Danska regeringen har sedan freden i Kiel gjort ganska litet eller rättare intet för att bereda fredsvillkorens uppfyllande», skrev von Essen.[3]

Karl Johan betraktade Pommerns avträdande till Dan-

---

[1] Wetterstedt t. Karl Johan d. 31 maj 1814.

[2] Engeström t. Rehausen d. 11 april 1814. Anglica.

[3] von Essen t. Rehausen d. 16 maj 1814. Anglica.

mark blott som villkoret för Norges fredliga förening med Sverige, mot vars intressen liksom också mot all billighet han fann det vara stridande, att denna besittning ändå skulle överlämnas, även om Norge måste betvingas med vapenmakt. Dessa synpunkter anbefalldes Wetterstedt göra gällande inför de allierade, likaså att hos Hardenberg framhålla Sveriges beredvillighet att inleda underhandlingar om Pommerns överlåtelse till det preussiska hovet.[1] Ryssland hade förbundit sig att genom hjälptrupper bidraga till Norges förvärv. Nu voro sådana behövliga. Likaledes önskade kronprinsen, att Preussen av samma skäl och till samma ändamål ställde till hans förfogande en kår på 2,000 man, varav cirka 150 ryttare. Han bemyndigade därför Wetterstedt att hos Hardenberg anhålla därom.

Officiellt angav det svenska kabinettet sin ståndpunkt i den pommerska frågan inför de allierade i en cirkulärskrivelse från Wetterstedt till Castlereagh, Hardenberg, Metternich och Nesselrode den 29 maj.[2] Ånyo pointerades det fredliga syftet med Pommerns avträdande. Men om Sverige tvingades till väpnat inskridande mot Norge, var detta mål alldeles förfelat. Prins Kristian Fredriks brottsliga uppförande hade medfört ansenliga utgifter för den svenska krigsmaktens mobilisering, och förlusterna i det stundande kriget komme att bli smärtsamma å båda sidor. Att då av Sverige även fordra Pommerns avstående var att pålägga det en dubbel börda. Konungen av Sverige hoppades därför, att de allierade erkände rättvisan av att han frikallades från förpliktelsen att överlämna Pommern till Danmark.

Genom Tarrach, som från Stockholm flitigt inberättade, vad han erfor, hade kabinettet i Berlin tillfälle att uppmärksamt följa händelsernas gång på den skandinaviska halvön. Visserligen hade den intet omedelbart intresse för de norska

---

[1] D'Ohsson t. Wetterstedt d. 10 maj 1814. Tr. hos Alin, Den sv.-norska unionen I, sid. 97—98.

[2] Wetterstedts cirkulärnot, bilaga t. depesch t. Karl Johan d. 31 maj 1814.

angelägenheterna i och för sig, men frågan om Pommern stod ju i tämligen nära sammanhang med dessa.[1] Tarrachs upplysningar voro ofta mindre pålitliga, vilket antagligen berodde därpå, att de sagsmän, av vilka han själv fick sina informationer, voro dåligt underrättade.

Strax efter kronprinsens återkomst till Stockholm hade Tarrach en audiens hos denne, som då omtalade, att han låtit Wetterstedt hos konungen av Preussen anhålla om 2,000 man preussiska hjälptrupper att användas vid Norges erövring. Dessa skulle emellertid blott begagnas som reserv, emedan det gällde en uteslutande svensk angelägenhet, alldeles på samma sätt som de svenska trupperna blivit sparade i Tyskland 1813. För Tarrach kom denna begäran mindre lägligt. Till Berlin skrev han, att han endast kunde avvakta befallningar därifrån och att han undvikit att inlåta sig i några närmare underhandlingar för att inte binda sig, innan han mottagit sina instruktioner. Han tänkte sig, att Fredrik Wilhelm ville se saken satt å sido utan att ge ett formligt avslag. Ett medel härför vore att draga ut på tiden, till dess att trupperna inte längre behövdes.[2] En liknande framställning kom ungefär samtidigt direkt från svenska regeringen till Tarrach.[3]

Denne var för övrigt förvånad över att Sverige begärde hjälptrupper av Preussen och inte av Ryssland. Trodde sig kronprinsen kanske mindre säker om hjälp från Preussen än från Ryssland? Sverige åberopade som stöd för sin begäran de separata och sekreta artiklarna i allianstraktaten. Men Preussen hade ännu inte fått alla de besittningar, som borde tillkomma det. Dessutom var ju en sådan sak som den norska resningen inte förutsedd i traktaten och måste strängt taget anses som uppror, d. v. s. som en inre angelägenhet, då ju konungen av Danmark avträtt Norge till

[1] Nielsen, Bidrag til Norges Hist. i 1814, sid. 449 ff.

[2] Tarrach t. Fredr. Wilh. d. 7 och 14 juni 1814. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B. Nielsen, a. a. sid. 464.

[3] Engeström t. Tarrach d. 28 juni 1814. (G. S. B.)

Sverige. Tarrach hade dock aktat sig för att låta vederbörande i Stockholm få del av dessa argument, som han i stället överlämnade åt Berlinkabinettet att begrunda.[1]

Bland de svenska diplomaterna synes den uppfattningen ha gjort sig gällande, att Sverige kunde räkna på bistånd från England och Ryssland. Om Preussen för sin hjälp skulle fordra Pommern, som fortfarande betraktades som svensk besittning, ansågs detta vara alltför dyrköpt understöd.[2]

Även Carl Löwenhielm vände sig till Hardenberg med anhållan att 3,000 preussare måtte ställas till kronprinsens förfogande. Transporten skulle ske på engelska fartyg, varom begäran framställts i London.[3] Rehausen trodde, att om England var villigt till maritimt ingripande mot Norge, vilket han inte längre betvivlade, så skedde detta förnämligast tack vare det brittiska kabinettets fruktan att annars se Holstein besatt av ryska och preussiska trupper.[4]

Nu lika litet som förut gjorde sig den preussiska regeringen någon brådska med sitt svar, förklarligt nog för övrigt, när det endast gällde ett främmande lands intressen. Svaret kom tämligen sent i form av extrakt ur en depesch från Hardenberg till Tarrach, av vilken det bifogats en den 15 september översänd not till von Engeström, som ett par dagar förut avrest från Stockholm för att följa kronprinsen till Göteborg.[5] Visserligen förmodade den preussiska ministern, att den gynnsamma och sannolikt definitiva vändning, som de norska affärerna tagit, skulle göra hjälpkårens ankomst onödig. Men om olyckligtvis mot all förväntan krigets återuppblossande blev oundvikligt, återstod endast att

---

[1] Tarrach t. Fredr. Wilhelm d. 1 juli 1814. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B.

[2] Stedingk t. Karl Johan d. 29 maj 1814.

[3] C. Löwenhielm t. Hardenberg d. 18 juni 1814. Bil. t. depesch d. 21 juni 1814.

[4] Rehausen t. Engeström d. 24 juni 1814.

[5] Tarrach t. Engeström d. 15 sept. 1814. Borussica.

genom en konvention ordna de till Sveriges disposition ställda preussiska truppernas transport och proviantering. I det noten som bilaga medföljande utdraget ur depeschen från Hardenberg av den 3 september förklarade sig denne ha tagit alla från Stockholm ankomna viktigare meddelanden under moget övervägande. Särskilt var detta fallet med hjälpsändningen till Sverige i och för Norges underkuvande. Konungen av Preussen hade uppskjutit att ge bestämt besked därutinnan och ge sitt sändebud förhållningsorder blott under den länge hysta förhoppningen, att efter de associerade makternas energiska deklarationer det norska folket av sig självt skulle ställa sig Kielfredens paragrafer till åtlydnad utan att det i detta syfte skulle vara nödvändigt att tillgripa extrema åtgärder. Olyckligvis hade denna förväntan ej gått i uppfyllelse. Ehuru strängt taget inte det i alliansfördragets separata och sekreta artikel stipulerade villkoret för hjälpen till Sverige, nämligen den preussiska monarkiens utvidgning, ännu blivit uppfyllt, hade Fredrik Wilhelm befallt, att till kronprinsens disposition skulle ställas 2,790 man. Den svenska regeringen ombads sända tillräckligt många fartyg för truppernas embarkering i Emden. Om fortsättningen av kriget i Norge nödvändiggjorde deras användning, borde en särskild konvention avslutas.[1]

Händelseförloppet i Norge gjorde emellertid den preussiska hjälpkåren obehövlig. Men om kriget där måst fortsättas, hade Karl Johan kunnat använda den, varför Tarrach räknat fel, när han hoppades, att hans regering alldeles skulle underlåta att lämna den begärda hjälpsändningen. Karl Johan tackade också Hardenberg för erbjudandet på samma gång han meddelade dess obehövlighet.[2]

---

[1] Hardenberg t. Tarrach d. 3 sept. 1814. Även som bilaga t. Tarrachs not d. 15 sept. 1814. Borussica. Acta der Gesandtschaft zu Sthlm. G. S. B.

[2] Karl Johan t. Hardenberg d. 23 okt. 1814. Avskr. i F. 849 e U. B. Acta betr. die Vereinigung Norvegens m. Schweden. G. S. B.

Samma Tarrachs depesch berörde även den pommerska frågan. Kronprinsen hade nämligen yttrat, att Pommerns avträdande till Danmark vore att betrakta som av noll och intet värde samt erbjudit sig att inleda underhandlingar med hovet i Berlin om denna besittning.[1]

För Preussen var detta en sak av stor betydelse. De sålunda påbörjade negociationerna skulle dock lättare kunna slutföras, om den svenska regeringen avgåve en deklaration, att den, om den kom att behålla Pommern, ville avstå detta land till Preussen mot en pekuniär gottgörelse. Emedan en deklaration i detta avseende aldrig skulle medföra någon olägenhet för Sverige men vara mycket önskvärd för Preussen, anmodades Engeström att framlägga förslag till en dylik för konungen och kronprinsen.[2]

Den svenska regeringen var emellertid ingalunda villig att lyssna till denna framställning. Engeström fäste Tarrachs uppmärksamhet på att förutsättningen för Pommerns avträdande till Danmark var att Sverige på fredlig väg kom i besittning av Norge och att enligt Kielfredens femtonde artikel de fyra norska fästningarna dessförinnan skulle vara överlämnade. Danmark hade icke uppfyllt dessa villkor, varför det också var rättvist, att Pommern fortfarande tillhörde Sverige, som var villigt avstå denna sin besittning till Preussen mot en pekuniär ersättning. Men då denna uppgörelse borde vara föremål för underhandling mellan de svenska och preussiska regeringarna, kunde Engeström inte inse nyttan av en skriftlig deklaration, som Tarrach begärde.[3]

Tarrach misstänkte, att avslaget å hans begäran föranleddes av Karl Johans farhågor, att den önskade hypotetiska förklaringen skulle försvaga de rättsgrunder, som den svenska regeringen anförde för att få behålla Pommern. Det

[1] Detta erbjudande hade gjorts i början av juli. Tarrach t. Fredr. Wilh. d. 9 juli 1814. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B.

[2] Tarrach t. Engeström d. 15 sept. 1814. Borussica.

[3] Engeström t. Tarrach d. 21 sept. 1814. Acta d. Gesandtschaft zu Sthlm. G. S. B.

föreföll honom, som om Stockholmskabinettet föreställde sig, att dess bundsförvanter ingenting hade att invända mot detta krav.[1]

Den svenska regeringens vägran att lämna en skriftlig förklaring angående Pommerns överlåtande till Preussen berodde säkerligen på dess önskan att i detta avseende ha fria händer.[2] Att observera är även dess uppfattning, att Pommerns avträdande numera endast var en affär mellan Sverige och Preussen.[3]

Under våren 1814 koncentrerades den svenska diplomatiens ansträngningar framförallt på att förmå de allierade makterna till påtryckningar mot både Danmark och Norge. Medan Karl Johan i april uppehöll sig i Paris, lät han Wetterstedt utarbeta en redogörelse för det norska spörsmålet ur svensk synpunkt. Denna exposé var närmast avsedd att tjäna som utgångspunkt för underhandlingar mellan Sverige och dess bundsförvanter. Aktstycket översändes den 23 april till Hardenberg med anmodan att göra det bekant för de övriga hovens ministrar.[4] Innehållet är följande.

Sverige hade uppfyllt alla sina skyldigheter enligt Kielfreden, Danmark inte en enda. Av den danska regeringen själv måste alltså den svenska fordra uppfyllandet av dess åtagna förpliktelser, varken däremot av prins Kristian eller Norge. Vissa upplysningar tydde för övrigt på, att denne för sina brottsliga förehavanden haft understöd eller åtminstone hemliga anvisningar, om inte av konung Fredrik själv, vars redbara karaktär stod höjd över dylika misstankar, så av danska regeringsmedlemmar och ämbetsmän. För att så vitt möjligt påskynda Norges pacifikation föreslog den svenska regeringen, att de allierade makterna samtidigt skulle till konungen av Danmark sända en speciell beskick-

[1] Tarrach t. Fredr. Wilhelm d. 27 sept. 1814. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B.

[2] Jfr sid. 123.

[3] Jfr sid. 125.

[4] Nielsen, Bidr. t. Norges Hist. 1814 II, sid. 177.

ning. Denna skulle ha till uppgift, dels att göra honom föreställningar med anledning av att Kielfredens bestämmelser negligerats, dels förmå honom att öva påtryckning på och vidtaga vissa kraftåtgärder mot prins Kristian och norrmännen. Så skulle Preussens representant förklara, att hans konung först efter Kielfredens genomförande ville sluta fred med Danmark. Sedan stormaktskommissarierna avslutat sin mission i Köpenhamn, skulle de bege sig till Norge. Där skulle de göra enahanda föreställningar under förklaring, att deras suveräner ämnade uppfylla sina åtagna förpliktelser mot Sverige och därigenom förmå norrmännen att underkasta sig unionen.[1]

På detta sätt hade nu Wetterstedt fäst den preussiska regeringens uppmärksamhet på händelserna i Norge och anmodat den att bidraga till en fredlig lösning av krisen. Av samtliga de förbundna stormakterna begärde Sverige ett gemensamt inskridande, vilket också beviljades.[2]

I tvenne särskilda skrivelser tillkännagav den preussiska regeringen sin ståndpunkt. Den ena är från Fredrik Wilhelm, som ber Fredrik VI ta konsekvenserna av Kielfreden, efter vilken varje försök att hindra Norges förening med Sverige nu var brottsligt. Preussen ämnade samvetsgrant iakttaga sina skyldigheter mot detta sistnämnda land.[3]

Av samma datum är också Hardenbergs not till utrikesministern Rosenkrantz. Preussen sades där i mer än ett avseende vara intresserat av att ett slut gjordes på oenigheten mellan de skandinaviska staterna. Europa behövde framför allt fred, som det inte kunde tillåtas en olydig prins att störa, vadan det tillkom konungen av Danmark att genom energiska mått och steg visa, att han ogillade Kristian Fredriks uppträdande. Eftersom det var tydligt, att traktaten i

[1] Wetterstedts not tr. hos Alin, Den svensk-norska unionen I, sid. 93.

[2] Nielsen, Bidr. t. Norges Hist. II, sid. 182.

[3] Fredrik Wilhelm t. Fredrik VI d. 27 april 1814, tr. i Nielsen, Aktstykker vedk. storm. mission 1814 I, sid. 36.

Kiel var illusorisk, så länge Norges avträdande ännu ej ägt rum, var det i sin ordning, att Fredrik VI realiserade dess bestämmelser. Man hoppades, att han skulle tillgripa allvarliga åtgärder mot prins Kristian. Det verksammaste medlet mot denne syntes vara att bestämma en viss tid för Norges överlämnande, under förklaring, att han, om han framhärdade i sitt trots, skulle behandlas som rebell.[1]

Preussen hade visserligen intet omedelbart intresse för händelserna i Norge i och för sig. Men då frågan om Pommern kommit att förknippas därmed, är det förklarligt, att Berlinkabinettet uppmärksamt skulle följa tilldragelserna på den skandinaviska halvön, helst som den svenska regeringen begärt preussiskt bistånd för genomförande av föreningen med Norge. Preussen hade också all anledning önska, att lugnet återställdes på den skandinaviska halvön.

Den uppfattningen, att Kielfreden var ouppfylld, så länge de norska fästningarna inte blivit överlämnade till Sverige, uttalade Hardenberg även inför en dansk officer, ryttmästare Bülow. Han anmärkte också, att det för traktaternas helgd var nödvändigt, att deras uppfyllande var beroende av den legitima suveränens vilja och inte av enstaka undersåtars godtycke. Bülow medgav, att detta möjligen kunde gälla en provins men inte ett helt rike som Norge och allra minst ett folk sådant som det norska och försäkrade, att Danmark efter bästa förmåga sökt fullgöra sina förpliktelser, fastän det saknade möjligheter att tvinga norrmännen att underkasta sig fredsbestämmelserna.[2]

Om således Hardenberg vid detta tillfälle anslöt sig till Sveriges ståndpunkt i den norska frågan gentemot den av Bülow vindicerade danska officiella uppfattningen, var detta ingalunda fallet med de allierade makternas civila och militära ämbetsmän. Under sin vistelse i Paris umgicks Bülow flitigt inom dessa kretsar. Han kunde också rapportera, att

[1] Hardenberg t. Rosenkrantz d. 27 april 1814. Tr. i Nielsen, Aktstykker II, sid. 101.

[2] Bülow t. generallöjtnant Kardorff d. 12 maj 1814. Tr. i Medd. fra Krigsarkiverne IX, sid. 233ff.

stämningen allmänt var emot Karl Johan. Detsamma fick Bernstorff höra av Metternich.[1]

Intet under, om situationen tedde sig något ljusare för de danska statsmännen, när de allierades militärer och diplomater inför en dansk officer öppet visade sitt missnöje med Karl Johan och den svenska politiken och uttalade sympatier för Norge! Anledningen till denna animositet mot Sverige speciellt i den norska frågan torde vara att söka dels i de allierades obenägenhet att beröva Danmark ett land, som det innehaft i flera århundraden, dels i missnöje med svenskarnas prestationer under kriget mot Napoleon. Norrmännens uppträdande betraktades som en yttring av trohet mot deras gamla furstehus. Bland de preussiska diplomaterna torde Karl Johan knappast ha åtnjutit någon sympati, även om t. ex. Tarrach måste ge honom sitt erkännande.[2]

Enligt det svenska kabinettets önskningar utsågo alltså de fyra allierade stormakterna var sin kommissarie för att bringa ordning i förhållandena i Norge. Preussens representant blev baron von Martens, som under kriget mot Frankrike en tid tjänstgjort under Karl Johan och möjligen delade vissa av sina landsmäns, i synnerhet generalernas ovilja mot denne.[3] Hardenbergs instruktion gav honom i uppdrag att först överlämna skrivelserna till konung Fredrik och Rosenkrantz. För övrigt skulle han rätta sig efter de övriga stormaktskommissarierna, med vilka han borde handla i samförstånd, då ju Preussen beträffande Norge anslutit sig till de övriga allierades deklarationer. Han borde även låta Rosenkrantz förstå Preussens önskan att förvärva Pommern mot en penningsumma och framhålla, att detta måste vara ett av villkoren för freden med Danmark.[4]

---

[1] Bernstorff t. Rosenkrantz d. 12 maj 1814. Dpt. f. u. A. Østrig I b. RA. K.

[2] Jfr Nielsen, Bidr. t. Norges Hist. II, sid. 468—472.

[3] De övriga kommissarierna voro: för Österrike general Steigentesch, för Ryssland generalmajor Orloff och för England envoyén Foster.

[4] Instruktion för Martens d. 28 april 1814, tr. i Nielsen, Aktstykker II, sid. 103.

Jämte de andra stormaktskommissarierna ankom Martens i maj till Köpenhamn, där han den 15 mottogs i audiens av Fredrik VI, vilken sade sig ha gjort allt vad han kunde gentemot norrmännen. Han begagnade också det första gynnsamma tillfället att tala med Rosenkrantz om utbytet av Pommern. Denne fann det visserligen svårt att förhandla om en sak, som man ännu inte ägde men medgav det oeftergivligen nödvändiga i att Preussen fick provinsen samt nämnde som kompensation flera mer eller mindre lämpliga områden jämte en pekuniär ersättning. Martens föreslog Lauenburg som lämpligt bytesobjekt.[1]

Vid ett senare samtal, varunder man även kom in på de pågående fredsunderhandlingarna mellan Danmark och Preussen, erinrade Rosenkrantz om vikten av att åtminstone någon landersättning lämnades. Martens trodde sig utan att våga för mycket kunna försäkra, att hans konungs tillmötesgående i detta avseende vore beroende av den goda viljan att under alla omständigheter avstå från Pommern. Till slut ansåg han sig kunna framkomma med förslag till en sådan överenskommelse. När detta förslag, enligt vilket Danmark under alla omständigheter, således även om ingen territoriell ersättning kunde erhållas, förband sig att mot en penningsumma avstå Pommern till Preussen, framlades inför det danska kabinettet, stötte det på starkt motstånd, varför det också avvisades. Men på anmodan av Martens förelade Rosenkrantz ånyo saken för kung Fredrik, varefter ett danskt motförslag överlämnades. Innehållet däri var av mera positiv art än i det preussiska. Rosenkrantz yttrade om sitt förslag, att Martens däri uppnått mycket, varemot denne fann det för litet, för att han skulle kunna uttrycka någon tillfredsställelse däröver.[2]

---

[1] Martens t. Hardenberg d. 15 och 16 maj 1814, tr. i Nielsen, Aktstykker II, sid. 112 ff.

[2] Martens t. Hardenberg d. 6 juni 1814, tr. i Nielsen, Aktstykker II, sid. 130 ff.; Nielsen, Bidrag t. Norges Hist. 1814 II, sid. 232. Det är alldeles tydligt, att det senare under litt. B. i Nielsens aktsamling av-

Svårigheten vid dessa underhandlingar, som också blevo resultatlösa, låg framför allt i att finna ett landområde, som lämpligen kunde tjäna till kompensation. Danska regeringen och i synnerhet kung Fredrik själv fäste stort avseende vid den territoriella ersättningen. Martens förmodade, att det delvis var fruktan att förlora Holstein, där just vid denna tid en viss oro gjorde sig märkbar, som drev Danmark att söka stärka sin position därstädes genom förvärv av angränsande land.[1]

Antagligen befarade den danska regeringen, att dess prestige skulle sjunka och starkt missnöje uppstå inom landet, om Danmark som ersättning för svenska Pommern och därmed indirekt för Norge endast skulle få en penningsumma. Därför vidhölls så energiskt kravet på territoriell kompensation.[2] Rosenkrantz förmodade, att kommissariernas rapporter skulle bevisa, att Fredrik VI ogillade norrmännens uppträdande och att han inte på något sätt ämnade draga fördel därav. Vad särskilt Martens beträffade, trodde utrikesministern, att denne var missnöjd över att underhandlingarna om Pommern misslyckats och över att han därigenom gått miste om ett tillfälle att meritera sig. Martens kunde därför i sina rapporter lätt göra sig skyldig till överdrifter, t. ex. om missnöjet inom den danska monarkien. Rosenkrantz hade dock förklarat, att Pommern eventuellt kunde avstås mot territoriell och pekuniär ersättning.[3]

Från Köpenhamn avreste Martens jämte de övriga kommissarierna till Kristiania för att fullgöra återstoden av sitt uppdrag. Mot norrmännen synes han ha ställt sig välvillig

---

tryckta förslaget måste vara ett danskt motförslag och inte, som Feuk (sid. 77) skriver, en ny proposition av Martens. I så fall skulle Rosenkrantz yttrande bli meningslöst.

[1] Martens t. Hardenberg d. 20 juni 1814. Tr. i Nielsen, Aktstykker II, sid. 139.

[2] Jfr sid. 121.

[3] Rosenkrantz t. Eyben d. 7 juni 1814. Preussen I. Ordres de la cour. RA. K.

och betonade kraftigt nödvändigheten av att komma till en uppgörelse med dem i godo. Hans skildring av norrmännens nationalhat mot svenskarna torde dock vara något överdriven. Däremot bedömde han Karl Johan ytterst skarpt, tillskrev hans handlingssätt egennyttiga bevekelsegrunder och fann hans politik i allmänhet gå ut på att fiska i grumligt vatten för att komma undan besvärliga bestämmelser i Kielfreden och få behålla Pommern.[1]

Kronprinsen var också för sin del synnerligen missnöjd med den preussiska kommissarien. I stället för att enligt sin suveräns instruktioner verka för Norges förening med Sverige talade Martens absolut i Kristian Fredriks och de norska insurgenternas anda under försäkran, att preussiska trupper aldrig komme att användas mot Norge.[2]

Av de fyra stormaktskommissarierna önskade Foster och Orloff av politiska och kommersiella skäl en så löslig union som möjligt. Engelsmannen tycktes t. o. m. mot sina bestämda instruktioner ha haft vissa funderingar om ett självständigt Norge. Ryssland å sin sida ville ha en så svag grannstat som möjligt.[3]

Kommissariernas uppträdande måste därför betecknas som minst sagt tvetydigt. De misslyckades också alldeles i sin medling och måste återvända från Norge med oförrättat ärende.[4]

För den preussiska regeringen var resningen i Norge säkerligen ingen angenäm överraskning. Dels fördröjdes ju därigenom Pommerns överlämnande till Danmark och därmed även möjligheten till en uppgörelse om denna provins,

---

[1] Martens t. Hardenberg d. 1 aug. 1814. Tr. i Nielsen, Aktstykker II, sid. 152 ff.

[2] Karl Johan t. Engeström d. 7 aug. 1814. Tr. i Engeströms Minnen II, sid. 226.

[3] Martens t. Hardenberg d. 19 juni 1814. Tr. i Nielsen, Aktstykker II, sid. 135.

[4] Jfr den rakt motsatta uppfattningen hos Feuk, sid. 72.

dels riskerade Preussen att behöva lämna hjälptrupper. Utgången av det norska fälttåget och unionens genomförande gjorde visserligen den sistnämnda eventualiteten överflödig, men den pommerska frågan skulle vålla de därav intresserade makternas regeringar åtskilligt huvudbry.

Underhandlingarna om Pommern m. m.

I Parisfredens trettioandra artikel överlämnades avgörandet av Europas öden och framtida gestaltning åt en kongress, som skulle bestå av ombud från de makter, som undertecknat denna och som skulle samlas i Wien.[1] Eftersom Sverige var en av dessa åtta stater, skulle det följaktligen också deltaga. Av flera skäl kom emellertid kongressens sammanträdande att uppskjutas. Först i mitten av september började furstar och sändebud i någon större mängd anlända.[2]

Sveriges representant blev ministern i Petersburg, generalmajoren greve Carl Löwenhielm, en synnerligen beprövad diplomat. Valet av honom var därför otvivelaktigt välbetänkt. Han var jämte sin broder en av huvudmännen för 1812 års politik, hade deltagit i det svenska högkvarterets underhandlingar och medföljt kejsar Alexander, vars förtroende han ägde, på dennes fälttåg. Därjämte hade han vidsträckta personliga försänkningar bland de ledande statsmännen, inte minst de preussiska.

I tvenne instruktioner hade den svenska regeringen närmare bestämt Löwenhielms verksamhet. Båda äro daterade Stockholm den 21 september 1814. Under det den ena är

---

[1] Martens, Nouveau Recueil II.

[2] Min framställning avser endast de svensk-preussiska mellanhavandena, icke att lämna en monografi över Sveriges deltagande i kongressen. Jag har därför alldeles förbigått flera intressanta problem om kongressen i allmänhet, om Sveriges rätt att deltaga däri, om den preussiska politiken m. m.

ochiffrerad, är den andra avfattad i chiffer.[1] Den förra är indelad i tre paragrafer, varav den första ålägger det svenska ombudet att tillse, att Österrike och Preussen, vilka konungen av Sverige lovat sina bona officia att skaffa dem gottgörelse på kontinenten, fingo sina intressen tillgodosedda inom ramen av de med dem avslutna fördragen. Därmed åsyftades uppenbarligen Sveriges traktater med Preussen den 22 april i Stockholm 1813 och med Österrike i Langres den 2 februari 1814.

Andra paragrafen behandlar frågan om Pommern. Svenska Pommern, hette det, avträddes till Danmark som en ersättning för Norge, som kronprinsen väntade skulle överlämnas omedelbart. Men i stället måste han tillgripa ett krig för att komma i besittning därav. På grund av att Kielfreden ej blivit fullgjord beträffande Norge, upphörde också å svensk sida skyldigheten att lämna från sig Pommern. Men då Sverige önskade upphålla det bästa samförstånd med sina allierade i Tyskland och under förmodan, att svenska Pommern kunde vara begärligt för Preussen, så hade det ingenting emot att inlåta sig på underhandling därom med denna makt. Önskligt vore, att Sverige erhöll protektorat över Lübeck för att därigenom kunna utsträcka sin handel.

Även i den chiffrerade instruktionen, till vilken konceptet är försett med egenhändiga rättelser eller tillägg av Karl Johan, är den pommerska frågan det väsentliga. Danmarks negligerande av Kielfreden frikallade Sverige från dess däri stipulerade åligganden. Följaktligen stannade Pommern kvar i dess ägo. Om Preussen därför ville utvidga sitt område med denna provins, så var det genom en överenskommelse med Sverige och inte med Danmark, som detta skulle ske. Löwenhielm bemyndigades att förhandla därom med Hardenberg, som en gång föreslagit en ersättning av 10 millioner Rdr. de Prusse för Pommern. Likväl vore det rätt-

[1] Instruktionerna för Löwenhielm tryckta av E. Carlson i Hist. Tidskr. 1883, sid. 129 ff.

vist, att denna summa höjdes till 12 millioner i samma mynt, emedan staten årligen av provinsen uppbar en nettoinkomst av 80,000 Rdr. för domänerna utom dotationerna samt de ordinarie och extra ordinarie pålagorna. Regeringen hoppades, att intet hinder skulle möta från Sveriges allierade för en sådan uppgörelse. Kejsaren av Ryssland var alltför vänligt sinnad för att ställa något hinder i vägen. Enär Preussens handel på Östersjön i händelse av en brytning med Sverige skulle vara alltför blottställd, var det föga sannolikt, att den preussiska konungen skulle tillåta sig att lägga beslag på Pommern. Om den preussiska regeringen fann lämpligt antaga en hotande ton, skulle Löwenhielm visa den största fasthet. Konungen skulle icke underlåta att begagna alla de medel, som hans flotta gav honom, så snart konungen av Preussen i glömska av vad han var skyldig Sverige skulle vilja störa den goda harmonien mellan de båda länderna.

Övriga punkter i Löwenhielms instruktion innehöllo förhållningsorder för honom i den allmänna politiken, inom vilken konungens avsikt sades vara att ej skilja sina intressen från Rysslands på kontinenten, och erbjuda ingenting av intresse för en framställning av förhållandet mellan Sverige och Preussen. Frågan om Pommern var alltså den förnämsta av dem, som den svenska regeringen hade intresse för och därför skulle bevakas. Dess nära samband med de norska affärerna har förut framhållits. Kielfreden troddes ha definitivt ordnat förhållandena i Norden, men resningen i Norge visade, att så icke var fallet. Hela läget undergick därigenom en total förändring. När det norska fälttåget visade sig nödvändigt, nekade Sverige att till Danmark överlämna sina tyska besittningar. Så uppkom en betydelsefull tvistefråga, om Pommern skulle tillhöra endera av de båda skandinaviska kontrahenterna i Kieltraktaten eller en tredje makt, som antingen av Sverige eller Danmark förvärvade rätt därtill. Saken gällde vidare, om Sverige i händelse av en ny avträdelse skulle erhålla någon ersättning därför och i så fall vilken. Eller skulle Danmark bli erkänt som landets

ägare och få ersättning för dess avstående? Frågans betydelse för Europas reorganisation hade till följd dess hänskjutande till Wienkongressen.

Den svenska regeringens hela tiden gång på gång återkommande huvudargument var, att konungen av Danmark icke fullgjort Kielfredens bestämmelser att på fredlig väg överlämna Norge, som först efter ett förluster i folk och penningar medförande krig förvärvats, varför Sverige också var frikallat från skyldigheten att avträda Pommern. Sverige stödde sig därvid på två folkrättsliga grundsatser. Den ena kan sammanfattas så, att om en stat brister i uppfyllandet av genom ett fördrag åtagna förpliktelser, den andra kontraherande parten också är fri från sina; den andra — tillämplig på grund av danska tronföljarens och danska ämbetsmäns uppträdande i Norge — att en stat folkrättsligt är ansvarig för den skada, dess undersåtar tillfoga en annan stat.[1] Danmark åter ansåg sig utan skuld till resningen i Norge och fordrade Kielfredens genomförande. Så stod saken på hösten 1814. Upprepade gånger hade den svenska regeringen, som vi sett, förklarat sig villig att avstå Pommern till Preussen, som även skaffat sig bindande löfte därom av Danmark.[2]

Under kongressens fortgång begärde och erhöll Löwenhielm nya förhållningsregler för varje fråga, som kom upp på dagordningen. I allmänhet förhöll han sig passiv gentemot de stora europeiska frågorna och undvek att inblanda sig i stormakternas inbördes tvister, som ingenting hade med Sveriges intressen att skaffa. Redan före hans ankomst till Wien — han anlände dit först i början av oktober — avsände Engeström till honom en skrivelse med ytterligare instruktioner i den pommerska frågan.[3] Den svenska rege-

[1] Engeström t. Löwenhielm d. 26 okt. 1814; Clason i Hist. Tidskr. 1916, sid. 45.

[2] Jfr sid. 122, 129.

[3] Engeström t. Löwenhielm d. 27 sept. 1814. Fournier, sid. 136—137. Weil I, sid. 243—244.

ringen trodde sig veta, skrev utrikesministern, att Preussen ville underhandla om Pommern med Sverige, varför det syntes, som om denna affär kunde bli föremål för en särskild negociation. Löwenhielm skulle inskränka sig till att vid tillfälle förklara för Hardenberg, att hans konung endast med Preussen skulle ingå på något arrangement rörande denna provins. Om man skulle vilja bringa den pommerska frågan på tapeten vid kongressen, skulle han absolut vägra att diskutera en sak, som stod utan allt samband med det övriga Europas affärer.

På eget bevåg hade Engeström utfärdat dessa föreskrifter för den svenska kongressdiplomaten.[1] Även för Tarrach hade han ungefär samtidigt förklarat, att den svenska regeringen på grund av Danmarks förverkade anspråk på Pommern var beredd att inleda underhandlingar med Preussen om dess avstående mot en lämplig penningsumma.[2] Utan tvivel gissade han alldeles rätt, när han antog kronprinsens intentioner vara att låta den pommerska frågan avgöras genom separata underhandlingar. Men för att detta skulle låta sig göra, gällde det att undvika, att kongressen tog hand om saken.

För Löwenhielms uppträdande gent emot Preussen var det av vikt att känna de olika stormakternas ställning till de svenska anspråken.[3] I detta syfte hade han den 5 oktober ett samtal med lord Castlereagh, som med största lugn åhörde hans försäkringar, att Sverige ej skulle avträda Pommern. Castlereagh sade sig önska, att denna affär ej skulle öka kongressens besvärligheter utan avgöras av de stater, den närmast berörde. En sådan överenskommelse var emellertid just vad den svenska regeringen och Löwenhielm önskade. Lämnades Danmark av de andra makterna åt sitt öde, skulle dess reklamationer av Kielfreden, vars villkor det inte uppfyllt, bli utan påföljd. Konungen av Sverige kunde då

[1] Engeström t. Karl Johan d. 28 sept. och 26 okt. 1814.

[2] Engeström t. Tarrach, sept. 1814. Koncept.

[3] Feuk, sid. 80.

efter omständigheterna förklara freden ogiltig antingen rörande Pommern eller andra för honom betungande artiklar.[1]

Angående detta spörsmål fann sig Löwenhielm några dagar senare böra fråga kronprinsen, ur vilken synpunkt Kielfreden i dess helhet nu mera borde betraktas. Ty om Sverige förklarade artikeln om Pommerns avträdande ogiltig, kunde Danmark göra detsamma med den om Norge. I så fall bleve också Sveriges lagliga rätt till detta land omtvistad, fastän saken faktiskt redan var avgjord genom vapenmakt.

Åt Sveriges anspråk på Pommern utlovade även kejsar Alexander sitt stöd men förutsåg, att Danmark eventuellt av de andra makterna kunde få understöd för sina i brist på andra medel att hålla det skadeslöst med. För sin del ansåg Löwenhielm det nyttigast att så mycket som möjligt söka undvika diskussion om Pommern för att vinna tid, övertygad som han var, att man icke skulle förlänga kongressen för denna enda sak och att från det ögonblick, den återstod att avgöra för de kontrakterande parterna, den faktiskt vore vunnen av Sverige. Av samma skäl ansåg han sig inte heller med Preussen, som inte ville inlåta sig på några underhandlingar om Pommern, förrän Sveriges rätt till denna provins vore obestridd, böra inleda några sådana.[2]

För att bevaka Danmarks intressen hade Fredrik VI personligen begivit sig till kongressen åtföljd av utrikesministern Rosenkrantz och greve Christian Bernstorff. På vägen till Wien gjorde han ett uppehåll i Berlin, där han rönte ett vänligt mottagande. Han syntes t. o. m. kunna räkna på de preussiska statsmännens stöd, vilket skulle vara av stor betydelse. Man var i Berlin mindre vänligt stämd mot Karl Johan och såg ogärna den ryska hären i Holstein.[3] Men de danska diplomaterna åstundade just, vad Löwen-

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 5 okt. 1814.

[2] Löwenhielm t. Karl Johan och von Engeström d. 12 okt. 1814. Apostille.

[3] Jørgensen i Danmarks Riges Historie VI, sid. 19.

hielm helst ville undvika, ty de önskade ingenting hellre än att den pommerska frågan skulle komma upp på kongressen och tagas under stormakternas beprövande.[1] Att bringa saken därhän och framhäva de danska synpunkterna var ändamålet med en not, som de den 19 oktober överlämnade till de fem stormakterna.[2]

Hardenberg uppfattade den pommerska frågan som uteslutande en affär mellan Danmark och Preussen.[3] Han ställde sig också synnerligen välvillig gentemot Danmarks intressen. Vid ett samtal med kung Fredrik föreslog han Lauenburg jämte en penningsumma som lämplig ersättning för Pommern. Rosenkrantz betvivlade likväl, att Hardenberg gjort något för att kunna förfoga över Lauenburg som indemnitet.[4]

Rätt snart insågo dock de danska ministrarna, att ingenting var att vänta av stormakterna, som voro tillräckligt upptagna av sina egna angelägenheter.[5] Emellertid fortfor Löwenhielm att känna sig för hos stormaktsdiplomaterna, av vilka icke minst de franska ombuden visade sig tillmötesgående.[6]

Sålunda tycktes hans avsikt att låta den pommerska frågan vila, till dess den kunde avgöras till Sveriges fördel, vara på god väg att lyckas. Hans depesch av den 12 oktober, i vilken han redogjorde för denna sin plan, anlände till kronprinsens högkvarter först den 3 november och besvarades följande dag.[7] I likhet med Löwenhielm fann också

---

[1] Rosenkrantz t. Eyben d. 26 nov. 1814. Ges. Ark. Preussen I. RA. K.

[2] Danmarks not tryckt hos Angeberg II, sid. 449.

[3] Rosenkrantz t. Schimmelmann d. 29 sept. 1814. Geh.-Registratur. Wien. RA. K.

[4] Rosenkrantz t. Eyben d. 8 dec. 1814. Ges. ark. Preussen I. RA. K.

[5] Fournier, sid. 138.

[6] Löwenhielm t. Engeström d. 19 nov. 1814. · Apostille. Tr. hos Schinkel VII, sid. 237, men sammanfogad med en del av en depesch av den 8 oktober utan angivande av datum.

[7] Karl Johan t. Löwenhielm d. 4 nov. 1814.

Karl Johan det lämpligt att icke besvära kongressen med den pommerska frågan utan reservera denna affär för en särskild diskussion med Danmark, som, enligt vad han hade sig bekant, avstått sina rättigheter till denna provins till Preussen. Vidare erinrades om det preussiska hovets i annat sammanhang omtalade anhållan om en skriftlig deklaration rörande Sveriges villighet att avträda Pommern mot en pekuniär ersättning. På denna framställning hade den 21 september det svaret givits, att det svenska hovet var redo till en uppgörelse om avstående av de tyska besittningarna men att, då denna affär borde göras till föremål för underhandling mellan de båda regeringarna, man ej kunde inse nyttan av den begärda skriftliga förklaringen.[1] Svenska hovet kände sig fortfarande lika övertygat om sin rätt att behålla Pommern. Ännu en gång upprepades de svenska synpunkterna beträffande Kielfreden.

Några dagar senare fick Löwenhielm svar på sin förfragan, ur vilken synpunkt denna fred borde betraktas. Såväl kronprinsen som den svenska regeringen hävdade, att traktaten i Kiel och vad därmed stod i sammanhang inte var något förhandlingsobjekt för Wienkongressen, varför han borde undvika all diskussion om en sak, för vilken han han alldeles saknade instruktioner. Till upplysning för hans egen del och för att han skulle kunna begagna sig därav i konfidentiella samtal meddelades honom, att traktaten i Kiel fortfarande var ett fredsfördrag. Karl XIII hade för sin del uppfyllt alla förpliktelser utom dem han åtagit sig villkorligt, d. v. s. Pommerns avträdande. Unionen hade genomförts av det norska folket, inte av den danska konungen. Om en artikel i en värdelös fredstraktat kunde betraktas som en cession, hade Danmark lika väl kunnat avstå Italien och Frankrike till Sverige. För sin privata del upplystes Löwenhielm till sist, att underhandlingar pågingo mellan Sverige och Preussen om Pommerns avträdande,

[1] Jfr sid. 129.

varför sådana mellan denna sistnämnda makt och Danmark förföllo av sig själva.[1] Mera behövde inte det svenska sändebudet veta, när han kände till att frågorna om Kielfreden icke borde tagas under övervägande på kongressen.[2]

Under hösten 1814 diskuterades den pommerska frågan mellan kabinetten i Stockholm och Berlin. För Tarrach lät Engeström påskina, att om Preussen icke snart toge ett definitivt steg till lösande av frågan om Pommerns blivande öde, så skulle det kanske ångra detta, då det fanns andra, som önskade förvärva den svenska besittningen. Strax förut hade Engeström talat om konungadömet Hannovers utvidgning liksom för att antyda, att England gärna skulle vilja ha svenska Pommern. I Berlin synes dock denna hotelse snarare ha uppfattats som ett skrämskott än som allvarligt menad.[3]

Tarrach genmälde, att först sedan det blivit utrett, om Sverige eller Danmark ägde att disponera över Pommern, kunde hans regering inlåta sig i direkta underhandlingar därom i Stockholm.

I själva verket var Tarrach lika angelägen som den svenska regeringen att få frågan avgjord i en snar framtid, fastän av helt andra orsaker. Han trodde nämligen, att Stockholmskabinettet skulle kunna ändra mening och vilja behålla sin tyska provins, om saken uppsköts alltför länge.[4]

Fredrik Wilhelm och hans rådgivare voro dessutom vid denna tid alltför upptagna av de sachsiska och polska frågorna på Wienkongressen för att just då kunna tänka på att realisera planen att förvärva Pommern.

---

[1] Engeström t. Löwenhielm d. 10 nov. 1814; Karl Johan t. Löwenhielm d. 10 nov. 1814 (avskr. i F. 859 e. U. B.).

[2] Engeström t. Karl Johan d. 8 nov. 1814. K. B.

[3] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 23 dec. 1814. Corr. avec. la mission du Roi. G. S. B.

[4] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 18 nov. 1814. Corr. avec. la mission du Roi. G. S. B.

Det låg säkerligen i den svenska regeringens intresse att få ett positivt uttalande av den preussiska utan att den därför själv ville visa sig alltför angelägen. Den pommerska frågan var i grund och botten en pekuniär fråga. Genom dess lösning skulle Sverige få tillfälle att upphjälpa sina finanser.

I början av december hade Löwenhielm officiella konferenser med de ryska, engelska och preussiska ministrarna, för vilka han omtalade konungens orygglіga beslut att ej avstå Pommern åt Danmark. Han erfor också tillfredsställelsen att kunna inberätta, att ingen av dessa ministrar hade någonting att invända mot de svenska synpunkterna. Lord Castlereagh frågade vid detta tillfälle, om meningen vore att sälja Pommern åt Preussen. Löwenhielm sade sig ännu sakna kännedom om regeringens planer därutinnan men påpekade därjämte i sin rapport till Stockholm, att England med nödvändighet borde önska, att Pommern förblev svenskt både av ekonomiska och politiska skäl. England hade där en öppen hamn för sina varor och för landsättning av trupper på kontinenten, när det uppträdde som Sveriges bundsförvant.[1]

På den svenska regeringen gjorde Castlereaghs fråga ett visst intryck, ehuru den synes ha framkallats i ögonblickets ingivelse utan någon allvarlig mening. Något definitivt beslut hade ännu inte blivit fattat om Pommerns öde, skrev Engeström till Löwenhielm, som anmodades att söka få reda på orsaken till den engelska diplomatens fråga. Ville England förvärva den svenska besittningen för egen räkning eller för Hannover eller önskade det, att Sverige skulle behålla den blott för att hindra, att den tillföll Preussen? När Löwenhielm kom att tala med Hardenberg, borde han helt à propos och liksom ofrivilligt låta Castlereaghs fråga undfalla sig inför denne.[2]

Hur den svenska regeringens bemödanden att fram-

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 10 dec. 1814.

[2] Engeström t. Löwenhielm d. 4 jan. 1815. Apostille.

ställa besittningen av Pommern som eftersträvad från mer än ett håll än uppfattades i Berlin, kunde Löwenhielm i alla fall inberätta, att Preussen alltid bevarade hoppet att bli ägare därav. Pommern var värdefullt icke blott med hänsyn till sin befolkning utan även därför att det i sådant fall upphörde att vara en viktig punkt för landsättning av Sveriges eller dess allierades trupper och en nederlagsort för den utländska handeln, genom sitt nära läge besvärlig för Preussen och till hinder för dess prohibitiva tullsystem. Men Pommern kunde också ha sitt värde för Sverige. En allians med vårt land blev mera eftersökt på grund av den rätt, som det ägde till intervention i Tysklands affärer.[1]

Ännu i början av 1815 hade Löwenhielm inte blivit oroad av några vare sig direkta eller indirekta åtgärder av Danmark i den pommerska frågan, och han var rent av förvånad över dess passivitet i detta avseende. Honom veterligt hade Danmark varken hos England eller Ryssland gjort några ansträngningar att erhålla Pommern.[2]

Engeström skrev också, att konungen av Sverige var fullt tillfredsställd med det sätt, på vilket hans bundsförvanter betraktade den pommerska frågan. Långt ifrån att komma med nya pretentioner borde konungen av Danmark vara nöjd med vad han fått för en papperslapp, som blivit utan allt resultat.[3]

Så mycket större skulle därför den svenska regeringens missräkning bliva, när det visade sig, att den och Löwenhielm felaktigt bedömt både Danmarks och stormakternas hållning.

I början av januari fann nämligen Rosenkrantz tiden vara inne att påkalla stormakternas ingripande till Danmarks favör. Han påpekade, att de makter, som genom att garantera Sverige besittningen av Norge gjort detta sist-

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 18 jan. 1815.

[2] Löwenhielm t. Engeström d. 16 jan. 1815.

[3] Engeström t. Löwenhielm d. 4 jan. 1815. Som bilaga en promemoria ang. Sveriges rätt till Pommern. Jfr sid. 152.

nämnda lands avträdande till villkor för fred med Danmark, därmed också fått rätt och åtagit sig skyldighet att övervaka, att den danska regeringen verkligen fick den utlovade ersättningen. Den viktigaste av de förpliktelser, som Sverige i Kielfreden åtagit sig gentemot Danmark, var Pommerns avträdande. Den svenska regeringen motiverade sin vägran att överlämna denna provins med att besittningstagandet av Norge ej enligt traktatsbestämmelserna skett på fredlig väg. Rosenkrantz fann detta argument misslyckat. Konungen av Danmark hade utfärdat order angående Norges övergång till Sverige men kunde omöjligen svara för verkställigheten därav i ett land, där hans myndighet redan var slut. Om besittningstagandet av Norge stött på svårigheter, som helt och hållet voro oberoende av den danska konungens vilja, var det höjden av orättvisa mot Danmark att låta det gå miste om all fördel av den så dyrköpta Kielfreden.

Ännu svagare fann Rosenkrantz svenskarnas andra påstående, att överlämnandet av Pommern skulle ske efter de norska fästningarnas inrymmande åt de svenska trupperna. Långt ifrån att utgöra något fredsvillkor tjänade denna bestämmelse helt enkelt till att fixera tidpunkten för den ifrågavarande provinsens övergång till Danmark. Efter Norges underkastelse var för övrigt denna paragraf i fredstraktaten alldeles betydelselös.

Med åberopande av dessa omständigheter anhöll Rosenkrantz enligt sin konungs befallning, att det engelska sändebudet i Stockholm måtte ofördröjligen och kategoriskt understödja de framställningar, som Danmarks minister i Stockholm gjort eller komme att göra hos den svenska regeringen att fullgöra Kielfredens bestämmelser.[1]

För att kunna påkalla stormakternas intervention till Danmarks förmån ansåg Rosenkrantz det nödvändigt att dessförinnan få bestämt besked om Sveriges vägran att över-

[1] Rosenkrantz t. Castlereagh d. 6 jan. 1815. Geheime-Registraturet Wien. RA. K. Samma not t. Hardenberg d. 10 jan. i Dpt. f. u. A. Østrig I b.

lämna Pommern.[1] Medan de danska diplomaterna i Wien avvaktade resultatet av sina ansträngningar, pågick en ganska livlig notväxling mellan Köpenhamn och Stockholm. Danmarks minister i Stockholm, Krabbe, påyrkade således flera gånger Kielfredens uppfyllande å svensk sida. Konungen av Danmark hade samvetsgrant gjort, vad han kunnat i detta avseende och var utan skuld till de hinder för föreningen med Norge, som norrmännens motstånd utgjorde. Vidare fäste Krabbe uppmärksamheten på att vilka svårigheter Sverige än haft för unionens genomförande, hade de varit omöjliga att övervinna utan den danska konungens avsägelse av sina rättigheter till Norge.[2]

Engeströms svarsnoter å dessa Krabbes upprepade framställningar hävdade de svenska synpunkterna, som ytterligare belystes. »Frågan gäller icke, vad konungen av Danmark velat göra utan om han fullgjort Kielfredens bestämmelser», skrev utrikesministern.[3]

Fastän den svenska regeringen vidhöll sin uppfattning, att Danmarks anspråk på Pommern voro ogiltiga, önskade den en uppgörelse i godo med denna makt. Kunde man nämligen finna en lämplig utgångspunkt för direkta svensk-danska underhandlingar, blev risken mindre, att frågan skulle komma under debatt på Wienkongressen. Tawast befalldes därför att meddela t. f. utrikesministern Schimmelmann, att han var bemyndigad mottaga alla propositioner, som Köpenhamnskabinettet fann för gott att göra, och låta dem gå vidare till Stockholm.[4] Det danska hovet hoppades emellertid få stormakterna på sin sida och ville helst undvika direkta förhandlingar med Sverige.

Ett tillfälle att enligt sina instruktioner närmare utforska

---

[1] Rosenkrantz t. Schimmelmann d. 19 nov. 1814. Dpt. f. u. A. Østrig I b. RA. K.

[2] Krabbe t. Engeström d. 7 dec. 1814. Kopia. Bil. t. Engeströms dep. t. Tawast d. 16 dec. 1814. Danica.

[3] Engeström t. Rehausen d. 13 febr. 1815.

[4] Engeström t. Tawast d. 6 jan. 1815. Danica.

Castlereaghs tankar i den pommerska frågan fick Löwenhielm den 31 januari. Under samtalets gång fick den svenska kongressministern visshet om att England varken för sig eller Hannover tänkt förvärva Pommern. Visserligen trodde han, att England för egen del skulle vilja göra detta, men han förutsåg, att alla de tyska staterna, i synnerhet Preussen, Ryssland och Frankrike skulle känna sig oroade därav.[1]

Någon av de första dagarna i februari kom Hardenberg till honom för att dryfta den pommerska frågan, varvid denne upprepade gånger betonade nödvändigheten av att försök till uppgörelse gjordes. Löwenhielm sade sig vara av samma uppfattning men framhöll ånyo, att Danmark brustit i uppfyllandet av villkoren för provinsens erhållande.[2]

* * *

Just vid denna tidpunkt, början av februari, sedan de stora frågorna på kongressen blivit avgjorda, inledes ett nytt skede i den pommerska frågan. Hittills hade Lövenhielm lyckats undgå stormakternas inblandning däri. I stället hade han sökt utforska de ledande statsmännens meningar och delgiva dem Sveriges ståndpunkt. Åtminstone till det yttre hade Danmark förhållit sig tämligen passivt. Några allvarligare direkta underhandlingar mellan Sverige och Preussen hade knappast förekommit, och man hade på ömse sidor inskränkt sig till att känna sig för, hur saken låg. Nu ingrepo stormakterna, som av olika anledningar villigt hörsammade Danmarks anhållan om hjälp. England blev en särskilt ivrig förkämpe för dess sak och sökte få till stånd en gemensam aktion mot Sverige. Att avvända eller så vitt möjligt förtaga denna hotande påtryckning dess effektivitet blev den svenska diplomatiens uppgift.

---

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 1 febr. 1815. Apostille n:o 2.

[2] Löwenhielm t. Engeström d. 11 febr. 1815.

Vid sitt samtal med Castlereagh den 31 januari delgav Löwenhielm denne en av Engeström uppsatt promemoria, som närmast var avsedd för de svenska diplomaternas privata information. Efter en utförlig exposé av Danmarks ställning till Frankrike och dess motståndare redogöres för Kielfreden och de händelser, som föregingo densamma, varefter resningen i Norge omtalas. De förut anförda svenska synpunkterna återfinnas också här, liksom Danmarks anspråk på Pommern vederläggas. Betecknande för Engeströms hela tankegång är hans uttalande om freden i Kiel, att konungen av Danmark vid dess underskrivande antingen kunde eller icke kunde uppfylla dess villkor. Om han förmådde uppfylla dem, hade han icke gjort, vad han kunnat. Förmådde han däremot ej fullgöra dem, hade han lovat en sak, som han visste, att han aldrig skulle kunna hålla. I båda fallen hade han bedragit Sverige och förlorat sina rättigheter till gottgörelse.

Även om man måste medge, att Fredrik VI vid Kielfredens undertecknande handlat i god tro, torde det dock vara obestridligt, att den svenska regeringen haft anledning till misstroende mot det danska hovet. Kristian Fredriks och de danska ämbetsmännens uppträdande i Norge måste givetvis kompromettera regeringen i Köpenhamn. Han var ju Danmarks tronföljare och om hans usurpation lyckats, skulle Danmark och Norge åter ha blivit förenade. I så fall skulle Sverige ha måst avträda Pommern för ingenting. Sedan norrmännen underkastat sig och antagit unionsbestämmelserna, ställde sig saken visserligen annorlunda, men det är ändå förklarligt, att man å svensk sida misstänkte Danmark för oärlighet.

Innan Castlereagh tog kännedom om den svenska promemorian, hade han emellertid vidtagit en åtgärd, som just blev orsaken till att den ömtåliga frågan kom under debatt i Wien. Genom en direkt hänvändelse till Karl Johan trodde han sig bäst kunna lyckas i sin föresats att hjälpa Danmark. Thornton, det engelska sändebudet i Stockholm, hade därför

den 8 och 9 februari två särskilda konferenser med denne för att söka förmå honom att till Danmark överlämna Pommern och det resterande beloppet av ersättningssumman.[1] Kronprinsen vägrade dock energiskt att göra detta, förrän Sverige fått ersättning för sina uppoffringar under det norska fälttåget. Thornton däremot påstod, att det först måste bevisas, att Danmark verkligen handlat bedrägligt och att om inga sådana bevis kunde framläggas, så måste utförandet av Kielfredens bestämmelser föregå varje upptagande av frågan om ersättning för de kostnader och förluster, som båda parterna uppgåvo sig ha lidit utan att skulden därtill legat hos någondera.

Thornton, som hela tiden stått i ständig förbindelse med Krabbe, hade också en lång överläggning med Engeström i samma sak.[2] De argument, han åberopade inför den svenska utrikesministern, voro Danmarks vanliga. Sveriges motparter påstodo sålunda, att Fredrik VI handlat i god tro, när han skrev under Kielfreden, och att han var utan ansvar för Kristian Fredriks uppror i Norge. Sverige hade genom föreningen med Norge fått tillräcklig ersättning för förlusten av Finland och borde därför lämna ifrån sig Pommern och det resterande penningbeloppet.

Men detta yrkande var på samma gång ett försök att undkomma den svenska ståndpunkten, att Danmark aldrig fullgjort sin skyldighet att på fredlig väg överlämna Norge. I stället sökte man nu få problemet att gälla frågan om den danska konungens delaktighet i det norska upproret.

Hela denna aktion hade Castlereagh bedrivit utan Löwenhielms vetskap. Intrigen röjdes av hans efterträdare på kongressen, hertigen av Wellington, som var mera krigare än statsman. Löwenhielm, som helt naturligt blev upprörd över ett sådan tillvägagångssätt, märkte snart, att lika

[1] Thornton t. Castlereagh d. 10 och 11 febr. 1815. Tryckt hos Scævola, sid. 441 ff.

[2] Engeström t. Löwenhielm d. 16 febr. 1815. Thornton t. Castlereagh d. 15 febr. 1815, Castlereagh, sid. 254.

avgjort som England även Österrike och Preussen ställt sig på Danmarks sida. Preussen lockades av utsikten att få Pommern genom utbyte mot Lauenburg.[1] För Wellington sade Löwenhielm, att Pommern icke kunde uppgivas utan att kostnaderna för Norges besittningstagande blivit ersatta.[2] Wellington vidhöll alltjämt den uppfattningen, att kronprinsen antingen borde framlägga bevisen för den danska konungens brottslighet eller också fullgöra fredsbestämmelserna.[3]

Av lätt insedda skäl vägrade dock både den svenska regeringen och Löwenhielm att gå med på något av dessa alternativ. Om den svenska regeringen låtit förmå sig att framlägga sina gravamina mot den danska konungen, hade den i och med detta erkänt stormakterna som skiljedomare i tvisten mellan Sverige och Danmark. Frågan skulle då ha gällt, om Fredrik VI var skyldig eller oskyldig till händelserna i Norge. Men därmed skulle också den svenska regeringen ha intagit en alldeles ny position i den pommerska frågan och övergivit sitt ursprungliga huvudargument, med vilket den motiverat sin vägran att överlämna Pommern, nämligen att Danmark icke fullgjort Kielfreden. Stormakterna skulle döma med ledning av de fyra kommissariernas rapporter. Med den kännedom, den svenska regeringen ägde om dessa mäns sätt att fullgöra sina uppdrag och om deras uppträdande i Norge, kunde den för övrigt redan på förhand veta, hur domen skulle utfalla.[4]

Löwenhielm hoppades emellertid, att Ryssland skulle ställa sig på Sveriges sida. Den 19 februari hade han audiens hos kejsar Alexander, som dock i början tyckes vilja

---

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 19 febr. 1815; tr. hos Schinkel VIII, sid. 254, med datum felaktigt angivet d. 18. Koncept.

[2] Wellington t. Castlereagh d. 18 febr. 1815. Wellington, sid. 569 ff.

[3] Wellington t. Castlereagh d. 4 mars 1815. Wellington, sid. 584 ff. W. framlade också sina synpunkter i en skrivelse t. Rasoumoffsky d. 7 mars. Skrivelsen tryckt hos Feuk, sid. 333 ff.

[4] Jfr sid. 136.

ansluta sig till Wellingtons mening. Men sedan tsaren hört Sveriges argument, erkände han, att de förtjänade den största uppmärksamhet. Det förefaller, som om Löwenhielm ändå inte ansåg sig med säkerhet kunna påräkna tsarens stöd. När han dessutom visste, att han hade England, Österrike och Preussen emot sig, fann han det olämpligt att förklara, att Sverige på inga villkor tänkte lämna ifrån sig Pommern. Han trodde sig därutinnan också äga stöd av andemeningen i sina instruktioner.[1]

En orsak till tsarens vid detta tillfälle ådagalagda intresse för de svenska synpunkterna var säkerligen, att Löwenhielm kunde erinra honom om ett tidigare avgivet löfte. Alexander hade nämligen i januari föregående år i Basel utlovat, att Sverige skulle få behålla Pommern, om Danmark icke till alla delar uppfyllde sina förpliktelser. Detta hade också hela tiden varit den svenska regeringens principiella grundsats i den pommerska tvistefrågan.

Löftet att Sverige eventuellt skulle få behålla Pommern är utan tvivel ganska märkligt och bör ses i samband med tsarens politik vid tiden för konferensen i Basel. Mellan honom och de österrikiska diplomaterna, särskilt Metternisch, rådde då en ganska stark spänning på grund av hans plan att uppsätta den svenska kronprinsen på Frankrikes tron.[2] Planen strandade dock tack vare Metternichs och Castlereaghs invändningar, men det är tydligt, att Alexander behövde Karl Johans vänskap. Därav kom sig tsarens löfte, som Löwenhielm nu mer än ett år senare kunde åberopa och draga nytta av.

Vid en senare audiens visade sig Alexander ännu mer tillmötesgående, så att Löwenhielm då började känna sig mera optimistisk. Han trodde, att Sverige möjligen skulle kunna påräkna Rysslands stöd. Vidare höll han för säkert, att de engelska ombuden till Sveriges nackdel voro bundna

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 27 febr. 1815; delvis tr. hos Schinkel VIII, sid. 257.

[2] Webster, Congress of Wienna, sid. 19—20.

av Castlereaghs instruktioner. Angående Preussen konstaterade han, att det alltid väl upptagit varje anordning och varje åsikt, som varit till fördel för dess önskemål. Då det alltid eftersträvat Pommern, hade det underhållit och understött Danmarks anspråk, åt vilka Österrike skaffat insteg i den allmänna opinionen.

Vad speciellt Alexanders hållning angick, trodde Löwenhielm, att denne åtminstone var medveten om eller t. o. m. av England och Preussen låtit förmå sig att ge sitt bifall till ett inskridande till Danmarks förmån i den pommerska frågan utan att dock för egen del vilja gå med på några åtgärder mot Sverige. Löwenhielm måste utan tvekan medge, att ingen utsikt fanns, att Sverige skulle få behålla Pommern. Däremot ansåg han sig kunna hävda den principen, att Sverige skulle överlämna Pommern först sedan Danmark ersatt kostnaderna för det norska fälttåget.[1]

Engeström gjorde också den reflexionen, att alla de kontinentala stormakterna rekonstruerats till den omfattning, de hade före Napoleonskrigen. Preussen hade återställts till vad det varit före 1806. Vem hade bidragit därtill, Danmark eller Sverige? Danmark hade förklarat Ryssland och Preussen krig, samtidigt som Napoleon förlorade slagit vid Leipzig. Sverige åter befann sig i krig med Frankrike, innan Napoleon övergått Njemen(?) och hade en armé i Tyskland, när två tredjedelar av den preussiska monarkien voro ockuperade av fransmännen. Sverige hade förlorat Finland, som förut utgjort en integrerande del av den svenska monarkien. Visserligen hade Sverige som ersättning fått Norge men hade ingen annan fördel därav än att gränsen var tryggad åt detta håll.

Sverige hade lika stor rätt till ersättning för lidna förluster som de andra makterna. Norges och Pommerns sammanlagda folkmängd var lägre än Finlands.* I stället för att behöva avträda Pommern till Danmark, som enligt

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 1 mars 1815; delvis tr. i Schinkel Bihang III, sid. 370—374. Depeschen finns i sin helhet bl. L:s koncept.

Kielfredens verkliga innebörd saknade varje rätt därtill, borde Sverige få ytterligare kompensation för förlusten av Finland.[1]

I en skrivelse till tsaren beklagade sig Karl Johan över stormakternas hållning gentemot Sverige. På samma gång tackade han Alexander för dennes omsorg om de svenska intressena och försäkrade, att Sverige aldrig skulle erkänna någon annan som skiljedomare. Än en gång påpekades, att Danmark aldrig ordentligt fullgjort Kielfreden trots alla uppoffringar å svensk sida. Till sist förklarade Karl Johan liksom förut Löwenhielm, att konungen av Sverige var villig avstå Pommern till Danmark eller Preussen, så framt kostnaderna för det norska kriget, vartill Danmark varit en anledning, blivit gottgjorda.[2]

Karl Johan förutsåg likväl, att saken trots allt kunde komma upp på Wienkongressen. För Tarrach, med vilken han hade ett längre samtal, förklarade han, att han, om så skedde, skulle betrakta varje avgörande som ogiltigt och på intet sätt bindande för Sverige. Han tillade, att han varken ville krossa Danmark eller anstifta ett nytt krig i Norden. Kronprinsen föreslog, att tvisten skulle bringas ur världen på det sättet, att Preussen genast skulle ta Pommern i besittning och i stället lämna en penningsumma och Lauenburg till Sverige, som skulle inlåta sig i direkta underhandlingar med Danmark om detta område.[3]

Redan den av Castlereagh igångsatta aktionen i Stockholm följdes med ganska stora förhoppningar av de danska ministrarna. Ännu större blev deras optimism, när det blev bekant, att tsaren försäkrat Fredrik VI, att han fann det

---

[1] Engeström t. Löwenhielm d. 15 mars 1815. Apostille n:o 2. Se bilaga VI.

[2] Karl Johan t. Alexander d. 30 mars 1815. Tryckt hos Schinkel VIII, sid. 370. Brevet utgjorde svar på en av tsaren den 2 mars på Löwenhielms anhållan avsänd skrivelse. Se Feuk, sid. 120—121.

[3] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 28 mars 1815. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B.

rättvist, att Sverige uppfyllde sina förpliktelser mot Danmark. Alexander hade likaledes godkänt giltigheten av den mellan Ryssland och Danmark avslutna separata överenskommelsen, enligt vilken Ryssland garanterade Danmark besittningen av Pommern och Rügen.[1]

Fredrik Wilhelm och Hardenberg hade nekat att inlåta sig på direkta underhandlingar med Sverige angående Pommern. Freden mellan Danmark och Preussen hade slutits och ratificerats, medan norrmännens motstånd mot föreningen med Sverige ännu fortgick. I denna traktat och framför allt i dess separata och sekreta artikel betraktades Pommern som en dansk besittning, över vilken Fredrik VI kunde fritt förfoga. Preussen hade aldrig senare hyst tvivel om Danmarks rättigheter till provinsen i fråga och kunde därför inte heller underhandla med Sverige om en besittning, som redan erkänts vara dansk.[2] Köpenhamnskabinettet trodde sig tydligen ha alla stormakterna, även Ryssland, på sin sida och hoppades det bästa.

För den svenska regeringen kom stormakternas partitagande för Danmark som en obehaglig överraskning. Till en del berodde detta sannolikt därpå, att dess minister vid kongressen missförstått eller inte tillräckligt uppmärksammat särskilt Castlereaghs yttranden. Engeström undrade, varifrån en så plötslig förändring kommit till favör för en makt, som dittills visat sig som Englands mest förbittrade motståndare.[3]

Om Preussen eller Österrike eller någon annan makt, som önskade territoriell utvidgning, genom att söka få det svensk-danska mellanhavandet draget inför kongressen skadade Sveriges intressen, skulle Löwenhielm motsätta sig

---

[1] Fredstraktaten mellan Danmark och Ryssland d. 8 febr. 1814, tr. i Danske Tractater efter 1800 I, sid. 174 ff.

[2] Schimmelmann t. Krabbe d. 16 febr. 1815. Gesandtskabsarkivet, Stockholm. RA. K.

[3] Engeström t. Löwenhielm, mars 1815. Odaterad apostille.

alla bestämmelser till förmån för den Danmark understödjande makten.[1]

Utom dessa förhållningsorder, i den händelse man skulle vilja tvinga Sverige att avstå Pommern till Danmark, erhöll Löwenhielm också en resumé över de svenska synpunkterna i den pommerska frågan och över Sveriges förhållande särskilt till Danmark och England.[2] Men Engeström påpekade också, att om Danmark ville underhandla om en krigsskadeersättning åt Sverige, så skulle det få fördelar, som det säkerligen inte haft rätt att vänta. Konungen av Sverige, till vars kännedom det kommit, att Danmark önskade förvärva Lauenburg, skulle försöka att genom en överenskommelse med Preussen, till vilket Pommern kunde avstås, uppfylla denna önskan. Möjligen kunde han också skaffa Danmark en penningsumma. Av dessa meddelanden fick Löwenhielm begagna sig vid sina konferenser med stormaktsdiplomaterna men däremot inte öppna underhandlingar om Pommern.[3]

Med ledning av Engeströms promemoria i den pommerska frågan utarbetade Löwenhielm en ny sådan, som han överlämnade till stormaktsdiplomaterna.[4] Först erinras om Danmarks envisa fasthållande vid alliansen med Napoleon. Löwenhielm sökte därefter bevisa, att den svenska kronprinsens fälttåg i Holstein icke företagits uteslutande i Sveriges intresse utan lika mycket varit till de allierades fördel. I stället för att utnyttja de fördelar, som ett fortsatt krig kunnat medföra, avstod Karl Johan Pommern till Danmark för att därigenom påskynda Kielfreden. Sverige ansåg sig därför ha rätt att vänta, att Danmark samvetsgrant uppfyllde sina förpliktelser. Men Kristian Fredrik vägrade att överlämna de fyra norska fästningarna och ställde sig i

---

[1] Engeström t. Löwenhielm d. 15 mars 1815. Apostille. Feuk, sid. 128.

[2] Engeström t. Löwenhielm, mars 1815. Odaterad apostille n:o 1.

[3] Engeström t. Löwenhielm d. 16 mars 1815. Apostille.

[4] »Examen des droits du Danemarc à la Poméranie comme stipulation du traité de Kiel», tryckt av Rassow i Pommersche Jahrbücher (1915), sid. 181—190.

spetsen för resningen i Norge. Därvid understöddes han av danska ämbetsmän, och hans handlingssätt gillades av det danska folket. Regeringen i Köpenhamn gjorde ingenting för att bestraffa prins Kristian och de övriga upprorsmännen. Sverige hade å sin sida uppfyllt Kieltraktaten, Danmark däremot icke. Fredrik VI var som suverän ansvarig för den skada, som tillfogats Sverige genom kronprinsen Kristian Fredriks och danska ämbetsmäns uppträdande i Norge. Sverige skulle emellertid uppfylla sina återstående förpliktelser, sedan Danmark fullgjort sina skyldigheter.

Under tiden hade händelserna utvecklat sig på ett sätt, som Danmark visste att begagna sig av. Vid underrättelsen om Napoleons landstigning i Frankrike skyndade det sig att erbjuda de allierade 20,000 man under förklaring, att dessa trupper endast kunde lämnas under den förutsättningen, att det kände sig tryggt från Sveriges sida med avseende på Kielfredens fullgörande.[1]

Detta var ju endast ett svepskäl, eftersom å svenskt håll aldrig talats om krig med Danmark. Frågan om Pommern kom dock att på ett för Sverige menligt sätt sammankopplas med den om deltagande i kriget mot Napoleon.

När det danska erbjudandet gjordes, var ett gemensamt ingripande av England, Österrike, Preussen och Frankrike till Danmarks förmån redan påtänkt. England var även denna gång den drivande kraften. Till dess politik hörde nämligen, att aldrig släppa ett redan fattat beslut ur sikte. Dess föregående ansträngningar för Danmarks sak hade misslyckats. Nu gjordes på begäran av Rosenkrantz ett nytt försök.[2]

Om den på Englands initiativ tillämnade stormaktspåtryckningen att genomdriva Pommerns övergång till Dan-

---

[1] Danmarks deklaration d. 2 april 1815. Negociations avec le Danemarc. G. S. B.; Rosenkrantz t. Eyben d. 3 april 1815. Ges. ark. Preussen I. RA. K.; E. Carlson i Hist. Tidskr. 1883, sid. 119; Feuk, sid. 131.

[2] Rosenkrantz t. Metternich och Hardenberg d. 9 mars 1815. Geheime-Reg. RA. K.

mark fick Löwenhielm den 28 mars underrättelse av kejsar Alexander, som dock följande dag lovade att för sin del ingenting göra däråt, förrän han talat med den svenska diplomaten om saken.[1]

Wellingtons uppgift, att tsaren redan samtyckt att deltaga i stormakternas tillämnade föreställning till Sverige, torde därför vara förhastad.[2]

Den projekterade noten var helt kort. Stormakterna förklarade, att de efter att ha tagit del av både svenska och danska synpunkter funnit Danmarks anspråk rättvisa. Löwenhielm anmodades att meddela sin regering makternas önskan, att Pommern och Rügen måtte överlämnas till Danmark. Dessutom erbjödo de om så behövdes sin medling även i andra svensk-danska mellanhavanden, på det att fredstraktaten i Kiel måtte uppfyllas till alla delar.[3]

Notens upphovsmän sökte också bemöta de av Löwenhielm framförda svenska synpunkterna. De påstodo, att möjligheten av norskt motstånd mot föreningen med Sverige framkastades redan under fredsförhandlingarna. Fredrik VI kunde inte tvinga norrmännen till underkastelse under Sverige. Det enda han kunde göra var att lösa dem från deras trohetsed till honom själv. Motståndet hade letts av Kristian Fredrik och danska ämbetsmän. Visserligen hade ingen bestraffning av de brottsliga ägt rum, men dels var det svårt att straffa den danska tronföljaren, dels hade den svenska konungen önskat, att de skyldiga ämbetsmännen skulle benådas. Makterna hade efter en omsorgsfull prövning kommit till den slutsatsen, att danska hovet efter bästa förmåga sökt fullgöra Kieltraktaten. Långt ifrån att ensidigt ta parti för Danmark hade de sökt tillvarataga även Sveriges intressen.

---

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 29 mars 1815. Apostille.

[2] Wellington t. Castlereagh d. 25 mars 1815. Wellington, sid. 613—614.

[3] »Projet d'une note à remettre à Mr. le comte de Loewenhielm» jämte »Observations» etc. i Dpt. f. u. A. Østrig I b. RA. K. Avskr. i U. B.

Det enda sätt, på vilket Löwenhielm kunde förekomma en sådan av stormakterna utfärdad officiell deklaration, som Sverige säkerligen måst ställa sig till efterrättelse, var att vända sig till kejsar Alexander. Den 29 mars hade han sålunda ett längre samtal med tsaren. Han kritiserade makternas bevisföring och klandrade skarpt deras tilltag att med en gemensam not vilja besvara hans privatim meddelade memorandum. Vidare protesterade han på det bestämdaste emot stormakternas, i detta fall i synnerhet Frankrikes, självtagna inblandning i en tvistefråga, som föll utanför deras domvärjo. Lika liten rätt till inblandning ägde Wienkongressen, som endast hade att komplettera Parisfredens bestämmelser. På samma gång Löwenhielm pointerade, att Sveriges vägran att överlämna Pommern till Danmark endast var villkorlig, (d. v. s. gällde närmast ersättning för utgifterna för det norska fälttåget) framhöll han, att den svenska regeringen, sedan dess synpunkter godtagits, gärna skulle se tsaren som medlare. Alexander tycktes ingenting ha att invända mot den svenska kongressdiplomatens argument och visade sig på det hela taget välvilligt stämd mot Sverige. Men han befann sig onekligen, vilket han också sade Löwenhielm, i en ganska kinkig situation. Dels var han bunden av hänsyn till de allierade, som förebrådde honom hans partiskhet för Sverige, dels voro några av hans ministrar Englands anhängare.[1]

I en särskild promemoria tillbakavisade Löwenhielm stormakternas påtänkta inblandning. Med rätta påpekade han, att deras åtgärd att besvara en konfidentiellt meddelad, osignerad exposé med en av fyra makter undertecknad not var något i diplomatiens historia alldeles obrukligt. För att en intervention skulle vara berättigad, måste avseende även fästas vid de svenska synpunkterna. Sverige hade ingenting emot en vänskaplig överenskommelse med Danmark och

---

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 31 mars 1815. F. 647 l. U. B. Delvis tr. hos Schinkel VIII, sid. 260—261.

skulle med tacksamhet acceptera kejsar Alexanders medling i den pommerska frågan.[1]

För vidare överläggningar hade Löwenhielm av tsaren blivit hänvisad till de ryska ministrarna, med vilka han under de följande dagarna hade flera konferenser. På grund av ryssarnas uttalanden under dessa trodde Löwenhielm, att makternas officiella inblandning skulle kunna undgås. Slutligen lyckades han också förmå tsaren till uppskov med sin underskrift å den projekterade stormaktsnoten.[2]

Åtminstone vid tvenne sammankomster, den 20 och 27 april, påminde lord Clancarty, som efter Wellingtons avresa till krigsskådeplatsen efterträtt denne i Wien, om utfärdande av noten till Sverige.[3] Men de ryska och preussiska ministrarna kommo med undanflykter. Sista gången föregåvo de, att de ännu saknade instruktioner angående denna sak.

På detta sätt fördröjdes den gemensamma notens avlämnande, och hela företaget utmynnade till slut i en tämligen betydelselös skrivelse från Englands representant ensam till Löwenhielm. Clancarty fann dock lämpligt att vid ett samtal med den svenska kongressministern framkasta en hotelse, att en brittisk eskader skulle blockera de norska hamnarna och på så sätt bringa norrmännen till resning mot Sverige, som skulle tvingas till eftergift.[4]

Ett alldeles påtagligt bevis, att alla Danmarks ansträngningar i den pommerska frågan misslyckats, är Rasoumoffskys svar till Rosenkrantz på ett memorandum innehållande Danmarks synpunkter. Först när Sveriges klagomål och hindren för Kielfredens verkställighet blivit undanröjda, kunde tsaren efter anhållan av båda de intresserade parterna ingripa som skiljedomare, hette det i skrivelsen.[5]

---

[1] Löwenhielms promemoria d. 31 mars 1815. F. 647 l. U. B. Se bilaga VII.

[2] Löwenhielm t. Engeström d. 4 och 5 april 1815.

[3] D'Angeberg III, sid. 1083 och 1120.

[4] Rosenkrantz t. Eyben d. 19 april 1815. Ges. ark. Preussen I. R. A. K.

[5] Rasoumoffsky t. Rosenkrantz d. 7 maj (25 april), 1815. Dpt. f. u. A. Østrig I b. RA K.

Vad kan då ha varit orsaken till att stormakterna med undantag av Ryssland så avgjort ställde sig på Danmarks sida i denna tvistefråga? Det är alldeles tydligt, att England var den drivande kraften vid den planerade aktionen mot Sverige. Officiellt angåvo de engelska statsmännen sin ståndpunkt i den pommerska frågan vara den, att Danmark gjort vad det kunnat för att uppfylla sina förpliktelser, varför Sverige borde göra detsamma. England gjorde således anspråk på att vara garantimakt för Kielfreden och anslöt sig helt och hållet till den danska uppfattningen.[1] Danmark kunde vidare som stöd för sina anspråk anföra, att den dansk-preussiska fredstraktaten förutsatte, att Sverige överlämnade Pommern.[2]

För Londonkabinettet torde emellertid hänsyn till parlamentet till stor del ha varit bestämmande för dess hållning i denna fråga.[3] Stämningen i parlamentet liksom i vida kretsar i England var avgjort emot den svensk-norska unionen, som ansågs vara ett sammanfogande av två oförenliga element.[4] Regeringens nordiska politik klandrades skarpt av underhusoppositionen. Vederbörande i London tyckte för övrigt, att Sverige genom föreningen med Norge blivit tillräckligt belönat för sina tjänster och därför gärna kunde lämna ifrån sig Pommern.[5]

Det österrikiska hovet var en av legitimitetsprincipens ivrigaste anhängare och hade med största motvilja gått med på att till förmån för Karl Johan, f. d. jakobinen, som hade revolutionen att tacka för sin uppkomst, beröva Danmark ett land, som i århundraden varit dess lydland. Nu ville kejsar Frans åtminstone skaffa Fredrik VI ersättning för förlusten av Norge.

[1] Jfr sid. 133 och 148—149.

[2] Schimmelmann t. Eyben d. 25 febr. 1815. Ges. ark. Preussen I. RA. K.

[3] Jfr sid. 46.

[4] Webster, British policy 1813—1815, sid. 408.

[5] Rehausen t. Engeström d. 7 mars 1815. Anglica. Löwenhielm t. Engeström d. 5 april 1815.

För Frankrike var det egentligen likgiltigt, vem Pommern tillhörde, men Talleyrand anslöt sig ändå till Englands och Danmarks ståndpunkt.

Rysslands hållning kan förefalla tvetydig. Den hade ingivit de danska ministrarna ganska stora förhoppningar, fastän det är möjligt, att yttranden av tsaren och hans ministrar blivit överskattade och att man därför å danskt räknat för mycket på rysk välvilja.[1] Tarrach förutsåg ännu i februari möjligheten av ett ryskt ingripande till Danmarks förmån. Av ett dylikt väntade han sig stor effekt i Stockholm, i all synnerhet om England och Preussen kommo att följa Rysslands exempel.[2] Kanske befarade Löwenhielm någon gång detsamma i Wien. Om tsaren vid något tillfälle visat intresse för Danmarks sak, kan detta i någon mån ha ha skett av hänsyn till Castlereagh och de övriga engelska statsmännen, vilkas utpräglat danskvänliga ståndpunkt i den pommerska frågan säkerligen var honom bekant. I allmänhet voro Rysslands och Englands intressen på kongressen diametralt motsatta.[3] En ny konfliktanledning kunde ha blivit följden av ett alltför bestämt partitagande för Sverige, och det är tänkbart, att Alexander ville undvika en ytterligare skärpning i motsättningen mellan honom och engelsmännen.

Att tsaren ändå till sist ställde sig på Sveriges sida torde ha berott på hans önskan att bibehålla Karl Johans vänskap. Möjligen inverkade också Löwenhielms kraftiga föreställningar och åberopande av kejsarens tidigare löften, att Sverige eventuellt skulle få behålla Pommern.[4] Det svenska ombudet hade ju också tillfälle att visa, att utsikter förefunnos för en lösning, som kunde tillfredsställa alla parterna.

---

[1] Jfr sid. 157—158.

[2] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 3 febr. 1815. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B.

[3] Debidour, sid. 21; Ward i Cambridge Modern History IX, sid. 581.

[4] Jfr sid. 155.

Preussen slutligen hade förenat sig med de andra stormakterna av den anledningen, att Pommern lättast och billigast kunde förvärvas genom en överenskommelse med Danmark.[1] Fredrik VI hade ju redan förbundit sig att avstå provinsen, så snart Sverige överlämnat den.[2] Men när Ryssland givit de svenska anspråken sitt stöd, visade sig även Preussen mera tillmötesgående, och så småningom lyckades Löwenhielm inleda direkta underhandlingar. Liksom Fredrik Wilhelm i allmänhet visade sig eftergiven mot tsaren, så anslöt sig den preussiska politiken till den ryska. Det är bekant, huru Fredrik Wilhelm kraftigt ingrep i den sachsisk-polska tvistefrågan och i strid mot sina rådgivares mening ställde sig på Rysslands sida. Om denna hans russofila politik i allmänhet var riktig eller om han i stället i sitt eget lands intresse bort söka förbund med England, därom äro meningarna delade.[3] I varje fall synes Castlereagh på det hela taget ha varit välvilligt stämd mot Preussen.[4] Säkert är, att det i den pommerska frågan till slut följde Rysslands politik och skilde sig från England.

Preussens hållning hade emellertid varit vacklande. Som vi sett, hade dess ministrar förenat sig med Sveriges motståndare. Hardenberg förklarade t. ex., att Fredrik Wilhelm betraktade diskussionen mellan Sverige och Danmark absolut ur samma synpunkt som England och önskade se den avslutad till Danmarks fördel.[5] Preussen var också en av de makter, som givit sitt bifall till den av England föreslagna noten. Men när det sedan gällde att utfärda den, förenade sig de preussiska diplomaterna med de ryska i att fördröja den.

* * *

---

[1] E. Carlson i Hist. Tidskr. 1883, sid. 118.

[2] Jfr sid. 122.

[3] Treitschke, sid. 632 ff. Feuk i Hist. Tidskr. 1914.

[4] Webster, The congress of Vienna, sid. 99.

[5] Hardenberg t. Rasoumoffsky d. 19 mars 1815. Acta betr. Schwed. Pommern. G. S. B. Tr. hos Feuk, sid. 127.

I början av april inträder den pommerska frågan i sitt tredje och sista stadium, de direkta underhandlingarna mellan Sverige och Preussen under Rysslands medling. Under sin verksamhet ansåg Löwenhielm, att han borde ha två viktiga punkter i sikte, nämligen först och främst att söka undvika den situationen, att Europas makter stodo förenade mot Sverige till Danmarks fördel. En sådan åtgärd skulle förr eller senare bliva bindande för Sverige och alldeles utesluta möjligheten av separata underhandlingar med Preussen om Pommern. För det andra gällde det för honom att söka tjäna Sveriges finansiella intressen i dess pretentioner på ersättning för krigskostnaderna. Till uppnående av dessa syftemål fanns endast en utväg, nämligen att vädja till Rysslands ambition och politiska intresse att få uppträda som medlare. Löwenhielm hade därför utan tvekan förklarat, att Sveriges avsikt aldrig varit att behålla Pommern för egen del utan endast som en pant för kostnaderna under det norska kriget. Sedan dessa blivit ersatta, skulle Sverige gärna avträda sin tyska besittning. Vad som ytterligare förmått honom att handla på detta sätt mot tidigare instruktioner, som förbjödo honom att ingå på underhandlingar om Pommern, var upptäckten av Dehns mission och det uppdrag, han innehade.[1]

Sigismond Dehn var en judisk bankir, som lyckats vinna statskanslerns Hardenbergs och hans dotters, grevinnan Pappenheims förtroende. Genom henne blev han bekant med Karl Johan, som använde honom i diverse ekonomiska uppdrag. Dehn, som karaktäriserats som en ganska skicklig man, ehuru långt ifrån nogräknad om medlen att vinna sitt ändamål, sändes till kongressen i Wien, där han var så mycket mera användbar, som ingen gav akt på honom och han ägde stort inflytande hos Hardenberg. Man kunde genom honom göra anbud, som skulle ha kompromitterat både det svenska hovet och dess ombud vid kongressen.[2]

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 5 april 1815.

[2] Hartmansdorff, Berättelse om Pommerns afträdande.

På grund av sina personliga egenskaper lyckades han också till sin fördel omstämma Löwenhielm, som i början visat sig något reserverad mot honom.[1] I samma mån han kunde övertyga denne om sina förbindelser med Hardenberg, följde Löwenhielm uppmärksamt hans enskilda förhandlingar med de preussiska ministrarna. För dessa underhandlingar lämnade han den svenska kongressministern redogörelse. Löwenhielm pointerar, att det var genom Dehn, han fick den enda och reella kännedomen om kronprinsens verkliga avsikter rörande Pommern. Sedan Dehn bl. a. visat honom ett egenhändigt brev från Karl Johan, behövde han inte längre sväva i okunnighet om dessa och om kronprinsens önskan att ingå på underhandlingar om Pommern såväl med Preussen som Danmark. Med hänsyn till detta blev det så mycket mera nödvändigt att förekomma den redan undertecknade noten. Utom alla andra följder skulle denna not också avbryta Dehns underhandlingar med Preussen, som, då det redan undertecknat den jämte de andra makterna, inte kunde ge sig till att dementera detta genom en separat negociation om en avträdelse, som man ville avtvinga Sverige. Även Dehn insåg detta och hade uppmanat honom att kungöra Sveriges önskan om en uppgörelse i godo i den pommerska affären. Mellan kronprinsens och Engeströms uppfattning om sättet för den pommerska frågans lösning synas alltså vissa divergenser ha funnits.

Den svenska regeringen betvivlade, att det danska erbjudandet att ställa 20,000 man till de allierades förfogande var uppriktigt menat. Även om så var fallet, fanns från svensk sida intet hinder för de danska truppernas anslutning till koalitionen mot Napoleon. Sverige fordrade ingenting annat än Kielfredens fullständiga genomförande och hade aldrig hotat Danmark med krig, även om detta land insisterade på Pommerns omedelbara avträdande.[2]

---

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 5 april 1815.

[2] Engeström t. Löwenhielm d. 19 april 1815.

I likhet med Löwenhielm fann Stockholmskabinettet stormakternas inblandning i tvisten om Pommern otillbörlig. Han skulle endast hålla sig till fördraget i Kiel. Kunde ej tvisten slitas i godo i enlighet med regeringens önskan och överlämnades den projekterade noten till Löwenhielm, skulle han förklara, att han ägde order att icke mottaga något meddelande i denna sak och att frågan skulle avgöras i Stockholm. Ingen makt hade rättighet att intervenera i denna affär med avsikt att förminska Sveriges obestridliga rättigheter.[1]

Den 5 april hade Löwenhielm också en överläggning med Hardenberg, för vilken han framhöll, att det för Preussen vore mycket bättre att underhandla om Pommern med Sverige än med Danmark. På statskanslerns fråga, vad Sverige önskade som ersättning för Pommern, svarade han undvikande, att han, först sedan de svenska anspråken på provinsen blivit erkända, kunde uttala sig därom samt att med de billiga fordringar, Sverige ämnade uppställa, en överenskommelse utan svårighet borde kunna åstadkommas. På samma gång beklagade Löwenhielm för Engeström, att han förut saknat kännedom om Dehns närvaro i Wien. Sitt samtal med Hardenberg delgav han denne, och båda diskuterade med varandra de åtgärder, som borde vidtagas.[2]

Ju längre tiden fortskred, dess mindre oroad kände sig Löwenhielm av den projekterade stormaktsnoten. Han började rentav få den övertygelsen, att kejsar Alexander skulle motsätta sig dess överlämnande samt att å andra sidan Preussen skulle kunna förmås att officiellt ange, hur stor summa det ville betala för Pommern. Angående den saken hade Dehn en konferens med Jordan och Hardenberg. Närmast gällde det att se, om den sistnämnde kunde bestämma sig för ett så tydligt uttalande, att Löwenhielm blev i stånd att

[1] Till Löwenhielm d. 25 april 1815. Skrivelsen uppsatt av någon av Karl Johans sekreterare, troligen de Camps. Se Clason i Hist. Tidskr. 1916.

[2] Löwenhielm t. Engeström d. 5 april 1815. Apostille n:o 2.

övertyga tsaren om möjligheten av en överenskommelse under hans medling.[1]

Om Dehns underhandlingar med Hardenberg är endast helt obetydligt bekant. Antagligen samtalade de med varandra på tu man hand utan att någon av dem upptecknade vad som sades.[2] För att anmoda kejsar Alexander att påverka Hardenberg att lämna bestämt besked om hur mycket Preussen ville ge för Pommern hade Löwenhielm företräde den 14 april. Tsaren lovade då att göra sitt bästa därvid.[3]

I strid mot sina instruktioner hade således Löwenhielm tagit upp den pommerska affären, som dock länge stod på samma punkt. Förhandlingarna tycktes ha svårt att riktigt komma i gång, ty Hardenberg dröjde med att tillkännage Preussens villkor. Den svenska diplomaten ville snarast möjligt ha ett bestämt uttalande.[4] Så snart statskanslern gjort ett dylikt, var ingenting att frukta av Englands och Danmarks åtgöranden. Sedan underhandlingen en gång påbörjats, återstod det att se, om den kunde hänskjutas till Stockholm med de av Hardenberg föreslagna grunderna eller om det för att uppfylla vad Ryssland, Preussen och i synnerhet Danmark komme att fordra vore nödvändigt att låta den fortsätta i Wien. Blev detta oundvikligt för att inte omöjliggöra konungens intentioner, måste Löwenhielm överskrida regeringens order genom att gå med på en konvention sub spe rati. Två projekt avsedda som basis för underhandlingarna hade redigerats av Dehn, som genom general Camps fått instruktioner.[5]

Löwenhielms förhoppning, att hans handlingssätt skulle gillas av hans överordnade, blev i sinom tid uppfylld. Regeringen i Stockholm godkände hans åtgärd att inlåta sig i

---

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 8 april 1815. Apostille.

[2] Feuk, sid. 146.

[3] Löwenhielm t. Engeström d. 15 april 1815. Apostille n:o 3.

[4] Löwenhielm t. Hardenberg d. 18 april 1815. Acta betr. Schwed. Pommern. G. S. B.

[5] Löwenhielm t. Engeström d. 19 april 1815. Apostille.

underhandlingar om Pommern, ehuru tidigare instruktioner förbjödo detta på grund av att frågan ingalunda föll under kongressens domvärjo. Men nya omständigheter, omöjliga att då förutse, hade tillkommit, varför konungen var fullkomligt nöjd med hans åtgärder. Om en överenskommelse med Preussen omöjligen kunde åstadkommas, fick den pommerska frågan endast diskuteras mellan Sverige och Danmark. Karl XIII tillbakavisade fortfarande främmande makters inblandning däri. Slutligen anbefalldes Löwenhielm att sätta sig i förbindelse med general Camps, som blivit utsänd till Berlin för att där förhandla om Pommern.[1]

Som förut överenskommet var, hade Hardenberg den 22 april audiens hos Alexander. Men utgången av denna försatte Löwenhielm i det största bryderi. I stället för att bestämt uttala sig om preussiska regeringens önskan att förvärva Pommern och ange hur stor betalning den ville lämna, framkom nämligen Hardenberg med ett förslag att uppskjuta hela affären, till dess en allmän fred kommit till stånd, under förevändning, att Preussen för ögonblicket inte disponerade över tillräckliga summor att tillfredsställa både Sverige och Danmark. För det svenska ombudet stod det genast klart, att detta förslag var värdelöst, om det ej godkändes av Danmark och England. Även om så skedde, erbjöd det ingen garanti för de svenska intressena. Om frågan togs upp efter kongressen, kunde Sverige berövat kejsar Alexanders stöd lätt tvingas till eftergift. Preussen lyssnade under hand till Dehns propositioner, men stod fortfarande officiellt anslutet till England, när det gällde den projekterade noten. Vad Danmark angick, så var det tydligt, att förslaget om den pommerska frågans uppskjutande stod i diametral motsats mot dess intressen. Fredrik VI hade också vid ett samtal med Hardenberg dagen förut energiskt förkastat tanken därpå.

På morgonen den 25 april fick Löwenhielm företräde

[1] Engeström t. Löwenhielm d. 20 maj 1815.

hos kejsaren, som därvid sade sig ha fått det intrycket, att Hardenberg trots allt önskade en överenskommelse med Sverige men funnit de av Dehn begärda summorna för höga och överskridande Preussens tillgångar. Därav drog Löwenhielm den slutsatsen, att ajourneringsplanen helt enkelt tillkommit för att skrämma både Sverige och Danmark för att därigenom få bättre villkor. Befarande ett avbrott i de svensk-preussiska negociationerna sökte han genom Dehn sätta sig i förbindelse med Hardenberg, som dock höll sig undan. Av stor vikt ansåg Löwenhielm det vara att förmå Preussen till direkta underhandlingar, som nödvändigt måste medföra erkännande av Sveriges rätt till Pommern. Som ett conditio sine qua non för dessa betraktade han dels uppfyllande av de svenska ersättningsanspråken, dels kompensationer åt Danmark, så att det inte framdeles med stöd av Kielfreden kom med nya fordringar. Han trodde också, att de lättast skulle bedrivas i Wien, där man kunde räkna på tsarens hjälp mot England. Tveksam om han skulle träffa ett avtal eller ej och oaktat order att hänskjuta den pommerska frågan till Stockholm ansåg han sig, om detta visade sig omöjligt, böra avvika från sina instruktioner.

På samma gång trodde han sig böra försvara sitt handlingssätt genom en hänvisning till den pinsamma situation, i vilken han befann sig på grund av sin tidigare okunnighet om Dehns mission. Han hade kunnat hålla sig strängt till sina order och inte ta någon hänsyn till den judiska bankiren. Men hans bestämda övertygelse, att detta skulle ha varit till skada för det mål, kronprinsen satt sig före genom Dehns beskickning, föranledde honom att utan tvekan ge denne sitt förtroende. Likaså erkänner han den finansiella begåvning och det nit, Dehn utvecklade vid tillvaratagandet av de svenska intressena.[1]

Otålig över Hardenbergs undvikande hållning begärde

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 26 april 1815.

Löwenhielm i ett brev till honom ett personligt sammanträffande, vilket också beviljades.[1] Statskanslern motiverade därvid sitt förslag om uppskov med samma skäl som inför tsaren, vilket bemöttes med ett påpekande, att Sverige skulle visa det största tillmötesgående. Ersättningssummans storlek ansåg Hardenberg vara för högt beräknad, varför han ville utreda Pommerns och Lauenburgs verkliga värde samt med ledning därav uppställa sina beräkningar. Genom en antydan, att Preussens flagga inom sex veckor kunde vaja över Stralsund, sökte Löwenhielm uppegga hans fantasi och framhöll därjämte fördelarna för Preussen av suveränitet över Pommern, i synnerhet de politiska och kommersiella. I besittning av Lauenburg kunde Preussen erbjuda Danmark detta område helt eller delvis. För övrigt talade de båda diplomaterna, som sökte visa sig så lugna och likgiltiga som möjligt, om några detaljer rörande dotationerna, befästningsarbetena m. m. Beträffande villkoren och de fordrade penningsummorna trodde sig Löwenhielm i brist på egna instruktioner böra hålla sig till Dehns, vilkas autencitet han haft tillfälle verificera. Av denna hade han fått veta, att kronprinsens första förslag var 10 millioner Rdr. likaså de modifikationer, som kunde göras däri. I samråd med Dehn skulle han påskynda underhandlingarna för att undandraga dem inflytande från Sveriges många fiender.[2] För de svårigheter, som dessa beredde honom, redogjorde han i en depesch av samma dag till Karl Johan. Han erkände oförbehållsamt det värdefulla stöd, han haft av tsaren, som trots Clancartys övertalningsförsök vidhöll sin vägran att underskriva den projekterade stormaktsnoten.[3]

En bidragande orsak till den framgång, han dittills haft i Wien, hade nog varit Sveriges förklaringar om anslutning till de allierade gentemot Napoleon. Vid en audiens den 6

[1] Löwenhielm t. Hardenberg d. 26 april 1815. Bil. t. dep. d. 26 april.

[2] Löwenhielm t. Engeström d. 27 april 1815.

[3] Löwenhielm t. Karl Johan d. 27 april 1815. Duplicataoriginal i U. B. Delvis tryckt hos Schinkel VIII, sid. 261 ff.

maj var Löwenhielm dessutom i tillfälle att på vissa villkor erbjuda 20,000—30,000 man svenska hjälptrupper mot Frankrike.[1] Innan han ännu erhållit regeringens medgivande att underteckna en konvention under formen sub spe rati, hemsände han en försvarsskrift, där han redogjorde för sina skäl att börja underhandlingarna med Preussen. En för honom avgörande synpunkt hade varit, att dessa förhandlingar under Rysslands bemedling även utan att leda till ett slutligt resultat medförde erkännande av Sveriges rätt till ersättning för det norska fälttåget. Vidare skulle en samfälld not av stormakterna omöjliggöras, eftersom varken Ryssland eller Preussen längre kunde vara med om en sådan.

I sju punkter sammanfattade han de fördelar, som han genom sitt tillvägagångssätt ansåg Sverige vinna. Dessa fördelar voro 1) genom att underteckna under formen sub spe rati undvek han att binda händerna på sin regering, 2) Sverige fritogs därigenom från beskyllningen att genom orättvisa pretentioner beröva Europa sin egen och Danmarks hjälp mot Napoleon, 3) Sverige skulle få sina krav på pekuniär ersättning tillgodosedda, varemot det utsattes för att ännu en gång röna de andra makternas otacksamhet, om saken uppsköts till obestämd tid eller till den allmänna freden, 4) England saknade anledning att vägra utbetalning av Guadeloupemedlen, 5) Sverige skulle äga större frihet i den europeiska krisen, sedan dess två stora finansiella intressen blivit tillgodosedda, 6) Sveriges värdighet skulle komma till sin rätt genom tillbakavisande av de andra makternas försök att bedraga det och genom en överenskommelse i godo med Danmark på grundval av ursprungligen framställda krav, 7) Sverige behövde inte anhålla om officiell medling eller garanti för att reglera sina affärer med Danmark.[2]

---

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 6 maj 1815. Apostille. Samma erbjudande gjordes ett par veckor senare till stormaktsdiplomaterna. Löwenhielm t. Humboldt d. 20 maj 1815. G. S. B.

[2] Löwenhielm t. Engeström d. 6 maj 1815.

Regeringen medgav verkligen den 18 april underhandlingar under formen sub spe rati, fastän det naturligtvis dröjde någon tid, innan detta kom Löwenhielm till handa.[1]

Svårigheterna vid de pågående underhandlingarna kommo mindre från Preussen än fastmera från Danmark. Dock hoppades Löwenhielm, att kejsar Alexanders avvisande svar på Fredrik VI:s anhållan om hjälp mot Sverige skulle stämma ned tonen hos de danska ministrarna. Tillåtelsen att underteckna sub spe rati komme han sannolikt att begagna sig av. Av Dehn hade han fått veta, att denne enligt sina instruktioner bemyndigades att acceptera sex millioner Rdr. en summa, som dock kunde sänkas till 5 $^1/_2$ milj. pr. C. Angående själva sättet för betalningen ville han göra allt för att skaffa Preussen lättnader.[2]

Medan Löwenhielm själv ledde de politiska underhandlingarna, gav han Dehn fria händer att sköta de ekonomiska. Mest torde denne ha förhandlat muntligen och synes endast ha lämnat efter sig lösa, odaterade, icke underskrivna lappar. Å en av dessa hade han upptagit det svenska ersättningskravet till 9 $^1/_2$ milj. pr. C., utgörande det beräknade värdet av Pommern med tillhörande domäner etc. Därifrån skulle dragas dels värdet av Lauenburg (3 milj. pr. C.) jämte den pekuniära ersättning, som Preussen likaledes borde ge Danmark, dels av Sveriges skuld till Ryssland sedan 1812, vilken skulle övertagas av Preussen.

Enligt de preussiska statsmännens kalkyler upptogs värdet av Pommern och allt vad Preussen skulle få till 10,325,000 Rdr pr. C. Inberäknat värdet av Lauenburg skulle Preussen ge Danmark 4 milj. Rdr pr. C. Av återsto-

---

[1] Engeström t. Löwenhielm d. 18 april 1815.

[2] Löwenhielm t. Engeström d. 10 maj 1815. Apostille. — 1 Riksdaler preussiska kurant (förkortas Rdr pr. C.) motsvarande ungefär 1 $^1/_3$ Rdr svenskt banko. 1 Rdr hamburger banko motsvarade 1814, om pari sättes till 50 skillingar, 2 rdr svenskt mynt och 1 $^1/_2$ preussiska rdr (approximativ beräkning). Jfr Engeström t. Tawast d. 14 febr. 1814. Danica. Se nedan.

den 6,325,000 Rdr pr. C. beräknades 1,325,000 Rdr för inlösen av domänerna, 3 milj. Rdr ersättning åt svenska staten och 2 milj. Rdr åt kronprinsen personligen. Dessa beräkningar torde ha tillkommit i början av maj, ty en annan av Jordan uppsatt promemoria angående förvärvet av svenska Pommern innehåller ungefär samma siffror.[1]

Dehn tycks ha spelat en ganska besynnerlig roll vid dessa underhandlingar. Han var ju Sveriges ombud med uppgift att jämväl tillvarataga Karl Johans ekonomiska intressen. Det oaktat påstod han sig enligt löfte till Hardenberg alltid ha sökt främja Preussens intressen. Enligt sin instruktion skulle han för Pommern inklusive donationerna betinga sig 6 milj. Rdr pommerska kurant. Genom att i stället beräkna lösesumman för Pommern i preussiska kurant och sätta ersättningen för dotationerna en halv milj. lägre hade han till skenet fasthållit vid det belopp, som nämndes i instruktionen men i själva verket berett Preussen en extra vinst på 1,300,000 Rdr. I det dagliga livet beräknades nämligen 100 Rdr svensk-pommerska kurant till cirka 114 Rdr preussiska kurant.

Löwenhielm hade efter samråd med Rasoumoffsky fordrat 5 milj. pommerska kurant, under det att Dehn begärde 5 $^1/_2$ milj. pr. C. Dehn framhöll, att hans förslag i realiteten var fördelaktigare för Preussen och tillrådde Hardenberg att antaga detta.[2]

Om Dehn enligt sin instruktion skulle begära 6 milj. pommerska kurant, så torde detta belopp ha varit tilltaget med åtskillig prutmån. Han hade nämligen för Löwenhielm omtalat, att han, om underhandlingen stötte på svårigheter, trodde sig kunna inskränka sig till att begära 5 $^1/_2$ milj. Rdr pr. C.[3]

I varje fall kom Dehns förslag att läggas till grund för

[1] Rep. VI Wiener-Kongress. G. S. B. Fenk, sid. 154 f.

[2] Dehn t. Hardenberg d. 19 och 22 maj 1815. Rep. VI Wiener-Kongress. G. S. B.

[3] Löwenhielm t. Engeström d. 10 maj 1815. Apostille.

underhandlingarna, och beräkningarna gjordes i preussiska kurant.

Blott motsträvigt hade Hardenberg gått med på underhandlingarna med Sverige. Helst hade han velat förhandla med Danmark ensamt, som erbjöd fördelaktigare villkor och som enligt hans övertygelse ägde bättre rätt till Pommern. Men då Sverige faktiskt var i besittning därav, nödgades han först träffa en överenskommelse med det och sedan gottgöra Danmark.[1]

Preussens övertagande av Pommern förutsattes av den svenska regeringen böra föregås av en överenskommelse mellan denna stat och Danmark. Likaså befalldes Löwenhielm att göra sin sanktion av Preussens förvärv beroende av den pommerska frågans lösning.[2] Meningen var tydligen, att den svenska underhandlaren skulle begagna sig av detta som ett lockbete. Men Hardenberg drog ut på tiden med de danska underhandlingarna, varför också de med Sverige kommo att stå stilla. Antagligen var det hans avsikt, att sedan tsaren, som dittills varit Sveriges bästa stöd på kongressen, och Fredrik VI avrest från Wien tvinga både Sverige och Danmark att sänka sina fordringar. För att förekomma detta och frampressa en kategorisk förklaring från Preussens sida, vände sig Löwenhielm åter till Alexander, till vilken han överlämnade ett memorial innehållande Sveriges fordringar för avstående av Pommern. Villkoren voro följande.

Preussen skulle få Pommern på samma villkor som Danmark mot en summa av fyra millioner pommerska riksdaler, vilkas betalning skulle regleras genom en särskild överenskommelse. Alla de fordringar, som konungen av Danmark kunnat uppställa på Pommern, borde Preussen förbinda sig att tillfredsställa, så att Sverige befriades från alla efterräkningar. Återstoden 600,000 riksdaler svenskt banko av den million i samma mynt, som konungen av Sverige-Norge

---

[1] Rassow i Pomm. Jahrbücher 1915, sid. 132.

[2] Engeström t. Löwenhielm d. 14 maj 1815.

lovat konungen av Danmark genom en hemlig artikel i Kieltraktaten, skulle i stället utbetalas av Preussen. Danmark borde återge Sverige rättigheten att ha särskild postförbindelse med Hamburg över dess område på samma sätt som före kriget. Slutligen krävdes, att fördraget i Kiel förklarades gällande i alla de punkter, som ej blivit ändrade genom den ifrågavarande uppgörelsen, vars uppfyllande till alla delar skulle garanteras av England och Ryssland.[1]

Efter att på stående fot ha genomläst detta memorandum och framställt en mindre anmärkning emot det lovade kejsaren att göra allt vad han kunde för att bringa hela frågan till ett snabbt avgörande och överlämna det till sin minister Rasoumoffsky, som skulle diskutera dess innehåll med Hardenberg. Nu blev denne raskare i vändningarna. Då han icke önskade Rysslands alltför stora inblandning i Preussens affärer, förklarade han för Dehn, att han med största aktivitet skulle avsluta förhandlingarna med Danmark. Av Rasoumoffsky hade han redan fått Löwenhielms memorandum och med Dehn genomgått de olika paragraferna. Vad som mest väckt Hardenbergs motvilja var förslaget om Englands och Rysslands garanti av den blivande konventionen. Löwenhielms mening med en sådan garanti var att vinna säkerhet för bestämmelsernas genomförande och på samma gång beröva England och Ryssland all förevändning att bestrida transaktionens giltighet. Om likväl inte statskanslern ville gå med därpå, var han dock beredd att avstå från förslaget, emedan det enligt hans förmenande inte utgjorde ett tillräckligt skäl för ytterligare uppskov i underhandlingarna, som borde vara avslutade före kejsar Alexanders avresa.[2]

Sedan Hardenberg verkligen på allvar börjat sysselsätta sig med den pommerska frågan, gingo underhandlingarna betydligt raskare på grund av kongressens annalkande slut.

[1] Löwenhielms memorandum tr. i Schinkel, Bihang III, sid. 375. Schinkels datering felaktig.

[2] Löwenhielm t. Engeström d. 16 maj 1815.

Å ömse håll visade man sig nu medgörlig. Sverige eftergav något av sina fordringar på rysk uppmaning. Kejsar Alexander, som ville underlätta förhandlingarna, föreslog genom Rasoumoffsky Löwenhielm att pruta $^1/_2$ million på de ursprungligen begärda fyra millionerna mot att han avstod från sin skuldfordran hos Sverige sedan 1812. Härtill samtyckte Löwenhielm, fastän denna skuld redan var utplånad genom en den 14 maj träffad uppgörelse mellan den ryska statsmannen Nesselrode och Gustaf Löwenhielm.[1] För att dock ej Sverige skulle gå alldeles miste om fördelarna av denna konvention, begärde Löwenhielm, att tsaren till Sverige måtte utbetala dess andel i de krigskontributioner, som under sista kriget mot Napoleon pålagts Frankrike och övriga av de allierade ockuperade länder samt dessutom åtaga sig motsvarande svenska fordran hos Österrike. Efter några svårigheter ordnades saken på Rasoumoffskys förslag slutligen så, att konventionen av den 14 maj annullerades och Ryssland utbetalade sin lott av Sverige tillkommande krigskontributioner, varemot ingenting nämndes om betalandet av Österrikes andel.[2] Sverige var nu kvitt sin skuld till Ryssland.

Den 23 maj kunde Dehn anmäla, att alla hinder för den slutliga överenskommelsen voro avlägsnade.[3]

Följande dag bad Löwenhielm Hardenberg om ett sammanträffande för den slutliga redigeringen av traktaten. Statskanslern anhöll då om 24 timmars uppskov, men sedan tre dagar gått, utan att han låtit höra av sig, måste Löwenhielm ånyo påminna om saken.[4] Orsaken till dröjsmålet

---

[1] Kopia av konventionen den 14 maj 1815 bland Gustaf Löwenhielms depescher.

[2] Gustaf Löwenhielm t. Engeström d. 26 maj 1815.

[3] Dehn t. Hardenberg d. 23 maj 1815. Rep. VI Wiener-Kongress. G. S. B.

[4] Löwenhielm t. Hardenberg d. 24 och 27 maj 1815. Rep. VI Wiener-Kongress. G. S. B. L:s skrivelse d. 24 blev uppsnappad av den österrikiska hemliga polisen. Weil II, sid. 586.

var den, att Hardenberg ville avvakta förhandlingarna med Hannover. Först när dessa blivit slutförda och sedan Lauenburg i ett fördrag av den 29 maj avträtts till Preussen, ansåg han sig kunna fullborda traktaterna med Sverige och Danmark.[1]

Varje hinder för en svensk-preussisk överenskommelse syntes nu vara avlägsnat. Först ville dock Löwenhielm avvakta undertecknandet av konventionen mellan Danmark och Preussen, vilket också skedde den 4 juni. Genom denna överflyttades de danska anspråken på Pommern till Preussen, som till ersättning överlämnade Lauenburg till Danmark jämte 2 millioner Rdr pr. C. förutom återstoden av Sveriges skuld enligt Kielfreden, 600,000 svenska Rdr. Till denna konvention fogades sedermera tre hemliga artiklar, daterade den 7 juni. Dessa artiklar innehöllo bl. a. Sveriges och Danmarks avsägelser av ömsesidiga anspråk med anledning av Kielfreden.[2]

I sista stund uppstod emellertid en ny svårighet, som hotade att göra det hela om intet. För Sveriges säkerhet ansåg sig Löwenhielm böra fordra en förklaring av Danmark, att det avstod från alla pretentioner på svenska Pommern enligt Kielfreden. Men då invände den danska fullmäktigen, greve Bernstorff, att han saknade bemyndigande att avsluta någon som helst överenskommelse med Sverige och inte ville veta av någon direkt underhandling med Löwenhielm i denna sak. Genom kraftiga föreställningar från Hardenberg, som åtagit sig att skaffa Danmarks avsägelse av alla anspråk gentemot Sverige, och Rasoumoffsky, till vilka den svenska underhandlaren vänt sig, förmåddes han likväl ge efter i så måtto, att han verkligen gav sitt samtycke till den begärda avsägelseakten av Danmarks anspråk men endast under den förutsättningen, att även Sverige

---

[1] Jfr Rassow, sid. 137—138.

[2] D'Angeberg III, sid. 1338; Sverige och Norges traktater I, sid. 23. Danske Tractater I, sid. 83.

lämnade en dylik av sina. Härtill gav Löwenhielm, som helst hade önskat ett fördrag mellan Danmark och Sverige, sitt bifall på det villkoret, att svenska och danska konungarnas ömsesidiga bekräftelse å avsägelsetraktaterna skulle utväxlas i Berlin genom den preussiska regeringens omsorg och accepterade det av Humboldt och Bernstorff uppgjorda utkastet till deklaration.[1] Endast motvilligt kunde Bernstorff bekväma sig att gå med på detta under förbehåll, att ratifikationerna ej publicerades. Någon risk att bifalla detta förbehåll kunde inte Löwenhielm finna.

Vid denna underhandling, varunder Hardenberg mestadels tjänstgjorde som mellanhand, liksom hela tiden i Wien sökte Danmark ängsligt undvika varje direkt beröring med Sverige. Detta var även fallet, när det gällde utbytandet av svenska Pommern mot Lauenburg. Enligt Köpenhamnskabinettets mening var detta en affär endast mellan Danmark och Preussen.[2] Bernstorffs avvisande hållning visade endast Danmarks ovilja mot Sverige. På hans omedgörlighet strandade också ett av Löwenhielm gjort försök till uppgörelse om den svenska postens väg genom Danmark.

För att närmare reglera sättet för betalningen av de penningsummor, som den preussiska regeringen skulle erlägga, utrustades Dehn av Löwenhielm med en provisorisk fullmakt, som sedan godkändes av regeringen. Emedan Löwenhielm förstod, att det skulle vara omöjligt för Preussen att lämna hela ersättningssumman i kontanta pengar, ansåg han, att den åtminstone delvis borde få erläggas i naturaprodukter och fabriksalster. Ett försök av Hardenberg och Rasoumoffsky att få den svensk-preussiska traktaten intagen i kongressens slutakt under förevändning av större garanti tillbakavisades bestämt av den svenska underhandlaren, som konsekvent vägrade lämna stormakterna någon

---

[1] Löwenhielms deklaration d. 31 maj 1815. Rep. VI Wiener-Kongress. G. S. B.

[2] Resumé d'un entretien avec Mr le comte de Bernstorff. G. S. B.

del i denna affär. Likaså hade Löwenhielm fasthållit vid att det var Sverige och inte Danmark, som avträdde Pommern.[1]

Fastän traktaten är daterad den 7 juni, undertecknades den först den 8 vid en sammankomst hos Rasoumoffsky. Alla dokumenten voro i ordning, då allt i sista ögonblicket hotade att gå om intet. När baron Humboldt, Preussens andre underhandlare, fick veta, att Löwenhielm endast tänkte underteckna under formen sub spe rati, gjorde han svårigheter och beklagade, att Preussen i traktaten med Danmark lovat överlämna Lauenburg inom två månader, medan det på grund av formen för Löwenhielms underskrift kunde dröja länge, innan Preussen fick Pommern. Visserligen sökte Löwenhielm försvara sig med att påvisa, att underskriftens form kunde vara tämligen betydelselös, men Humboldt var obeveklig och föreslog, att Preussen helt enkelt skulle nöja sig med den rätt till Pommern, det redan erhållit av Danmark. Hardenberg proponerade, att de preussiska sändebuden skulle signera under samma form eller att Löwenhielm blott skulle göra förbehåll rörande artikeln om betalningssumman. Båda dessa förslag biföllos av denne, men på Humboldts inrådan tog Hardenberg dem tillbaka. Löwenhielm befann sig i en svår ställning, ty om hans saknad av fullmakt blivit blottad, kunde detta ha medfört farliga konsekvenser. För att göra slut på Rasoumoffskys och de preussiska diplomaternas betänkligheter beslöt han alltså att underteckna utan vidare förbehåll. Men han trodde sig genom att avlämna en särskild deklaration ha vunnit samma resultat, som om han undertecknat på det sätt, han önskat. I denna not förklarade han, att han endast, sedan den konvention rörande betalningssummans erläggande, som omtalas i artikel V, blivit av konungen godkänd, kunde garantera Pommerns överlämnande, som enligt artikel VI

---

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 7 juni 1815. Tr. av E. Carlson i Hist. Tidskr. 1883, sid. 132.

skulle ske en månad efter fördragets ratificering, inom bestämd tid.[1]

Fördraget med Preussen av den 7 juni är baserat på Kielfreden. Karl XIII avträder Pommern och Rügen med alla dess tillhörigheter och överlämnar dessutom till Preussen Stralsunds fästning, övriga befästa punkter med dithörande krigsmaterialier samt 200 kanoner och 6 kanonslupar (art. I och II). Konungen av Preussen övertager den pommerska kammarens skulder med undantag av dem, som med svenska riksdagens bifall förvandlats till svenska skulder (art. III). De av svenska konungen stiftade donationerna och domänerna med 43,000 Rdr pom. kurant i årlig avkastning skulle återlämnas till Preussen och donatärerna hållas skadeslösa av Sverige (art. IV). Femte, sjätte och sjunde artiklarna, på sätt och vis traktatens viktigaste och stående i sammanhang med varandra, bestämde, att konungen av Preussen för Pommern och ön Rügen skulle betala en summa av $3\,^1/_2$ millioner pr. C., för vilkas betalning såväl terminerna som övriga villkor skulle ordnas genom kommissarier. Överlämnandet borde äga rum inom en månad efter ratifikationernas utväxling och verkställas genom därtill å ömse sidor utsedda kommissarier. I åttonde och nionde artiklarna lovade Preussen att bibehålla invånarna vid deras privilegier, likaså fromma stiftelser och universitetet i Greifswald. De två följande artiklarna behandlade handelsfrågor. Mellan Sverige och Pommern existerande kommersiella förbindelser fingo bestå i ytterligare 25 år. De övriga artiklarna rörde enskilda personers skulder, utflyttningsfriheten, arkivens utlämnande, ämbetsmännens bibehållande och postföringen. England och Ryssland inbjödos att ge sin sanktion åt traktatens bestämmelser (art. XVII). Utväxlingen av ratifikationerna skulle ske inom sex veckor (art. XVIII). I en separat och sekret artikel frikallade konungarna av Sverige och Danmark varandra från ömsesidiga anspråk på grund av Kielfreden.[2]

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 9 juni 1815 m. hans »Note declaratoire som bihang.

[2] Sveriges och Norges traktater I, sid. 15—22.

Medgivandet att överlämna Stralsunds befästningar, kanonerna och kanonsluparna, vilket i hög grad underlättat hela transaktionen, uppgav Dehn ha skett enligt hans instruktioner. Detsamma var förhållandet med bestämmelserna om donationerna.

Löwenhielm sammanfattade de fördelar, Sverige genom denna uppgörelse erhållit, sålunda:[1]

a) 3,500,000 Rdr pr. kurant d. v. s. i svenskt mynt 4,800,000
b) befrielse från skulden till Danmark 600,000
c) upphävandet av skulden till Ryssland sedan 1812 716,000

Summa 6,116,000

d) tillfälle till uppgörelse med Danmark om postförbindelserna,
e) bibehållandet av handelsförbindelserna med Pommern i 25 år,
f) Danmarks avsägelse av alla pretentioner på grund av Kielfreden.

Till allt detta kom en extra summa uppgående till 1,550,000 Rdr preussiska kurant, som Preussen åtog sig att betala till kronprinsen personligen enligt en sekret tilläggskonvention.[2]* En av Dehns uppgifter bakom ryggen på Löwenhielm torde ha varit utverkandet av detta belopp, som ursprungligen tänktes till 2 millioner.[3] Tämligen säkert är också, att general Camps beskickning till Berlin stod i något samband med detta ärende. Åtminstone skrev Engeström, att generalens utsändande hade till ändamål kronprinsens enskilda angelägenheter.[4] Denna förmån åt Karl Johan motiverades som ersättning för att han använt sin enskilda förmögenhet till statens bästa.[5]

---

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 7 juni 1815.

[2] Camps t. Karl Johan d. 5 juni 1815. Den sekreta artikeln tryckt i Pomm. Jahrbücher 1915, sid. 135 not.

[3] Rassow i Pomm. Jahrbücher 1915, sid. 135; Feuk, sid. 179.

[4] Engeström t. Taube d. 23 maj 1815.

[5] Löwenhielm t. Karl Johan d. 10 juni 1815. Avskrift i F. 859 c. U. B.

Av Engeström hade Tarrach fått veta, att Camps var bemyndigad att för Pommern begära en summa, som var lägre än vad den svenska regeringen förut begärt. Tarrach föreslog samtidigt, att Camps som f. d. jakobin under sin vistelse i Berlin måtte bevakas av hemliga polisen.[1]

Resultatet av uppgörelsen om Pommern måste betecknas som synnerligen fördelaktigt för Sverige inte minst ur ekonomisk synpunkt, helst som den svenska regeringen var beredd att nöja sig med en vida mindre ersättningssumma. Camps var nämligen bemyndigad sänka anspråken till 3,300,000 Rdr pommerska kurant och för övrigt att på allt sätt underlätta förhandlingarna bl. a. genom att utan ersättning erbjuda återköpsrätten till Wismar och till tullen i Warnemünde.[2] Detta var dock den svenska regeringens yttersta medgivande, över vilket den ej ville gå.[3]

Dessutom var det en fördel för Sverige att få sin geografiska avrundning fullbordad och bli kvitt en provins, varav endast obehag kunde väntas, samt risken att inblandas i kontinentens stridigheter. För Preussen var besittningen av Pommern framför allt värdefull ur politisk synpunkt. Men förvärvet därav blev tämligen dyrt, då både Sverige och Danmark måste gottgöras därför. Preussen måste, för att en överenskommelse skulle kunna uppnås, uppge den fördel, det skulle haft att underhandla med Danmark ensamt, vars anbud var fördelaktigare än det svenska.[4] Dessutom måste det tillbyta sig Lauenburg, som Danmark skulle få till ersättning, genom att enligt ett fördrag den 29 maj till England-Hannover avträda Ostfriesland, Hildesheim, Goslar och en del av grevskapet Lingen.[5] *Treitschke,* som anser Pom-

---

[1] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 23 maj 1815. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B.

[2] Instruktion för Camps tryckt hos Feuk, sid. 339 f.

[3] Engeström t. Camps 31 maj 1815.

[4] Rassow i Pomm. Jahrbücher 1915, sid. 136.

[5] Fördraget mellan Preussen och Hannover den 29 maj 1815 tryckt i Martens Nouveau Recuil II, sid. 316.

merns övergång till Preussen beteckna slutet av Hohenzollrarnas nära 200 år långa kamp för sitt arv, fann det vara på tiden, att denna provins skildes från sin samhörighet med Skandinavien för att bli tysk.[1]

Till den för Sverige gynnsamma utgången av underhandlingarna å kongressen hade utom Löwenhielms diplomatiska skicklighet även kejsar Alexanders kraftiga bistånd medverkat. Utan detta hade de svenska intressena nog fått stå tillbaka.

En följd av trycket av de yttre omständigheter, under vilka traktaten tillkom, var emellertid, att dess avfattning delvis lämnade något övrigt att önska, vilket försvårade underhandlingarna om dess tillämpning. Några av dess bestämmelser blevo kanske ej tillräckligt tydligt formulerade, andra, som bort vara med, uteglömdes. Efter kongressens slut fick Löwenhielm mottaga Karl Johans erkännande för sin verksamhet där.[2]

Utom den pommerska frågan hade Sverige vid denna tid även två andra intressen att bevaka, närmast hos Preussen. Den ena var frågan om andel i de av de allierade utskrivna krigskontributionerna, den andra rörde prinsessan Sofia Albertinas önskan att återfå stiftet Quedlinburg. Omedelbart efter slaget vid Leipzig hade de allierade den 21 oktober överenskommit, dels att låta alla de ockuperade länderna deltaga i utgifterna för kriget, dels att ställa dem under administration av ett av de allierade gemensamt dirigerat centralt departement, vars sammansättning och befogenhet utstakades i konventionen.[3]

Enligt den fjortonde paragrafen i denna konvention ägde Sverige rätt till andel i dessa kontributioner i förhållande till den armé på 30,000 man, med vilken det deltagit i det gemensamma kriget. De influtna kontributionerna jämte frivilliga

---

[1] Treitschke I, sid. 661; 666.

[2] Karl Johan t. Löwenhielm d. 3 aug. 1815. Avskrift i F. 859 c. U. B.

[3] D'Angeberg I, sid. 60 ff., II, sid. 458 not. Jfr Feuk, sid. 220 ff.

sammanskott av de tyska staterna hade uppburits av Ryssland, Österrike och Preussen. Enligt överenskommelse skulle Sverige av dessa medel erhålla $^1/_{17}$.

I instruktionen för G. Löwenhielm, som avsändes till Wien i en speciell mission för att uppgöra en del ekonomiska frågor, bl. a. Sveriges skuld till Ryssland sedan 1812, upptagas de svenska fordringarna — krigskontributionerna och de tyska staternas bidrag — till 2,766,000 francs eller omkring 1 million Rdr de Banque de Suède.[1] Hittills hade emellertid Sverige ingenting fått av sin andel.

I Carl Löwenhielms instruktioner nämndes ingenting om krigskontributionsfrågan. Men då regeringen senare fann troligt, att den kunde komma före på kongressen, så befalldes han att inhämta upplysningar i detta ämne, varefter han skulle få ytterligare order.[2]

Redan i början av november gjorde han en framställning i denna fråga i en not till de allierades ministrar, men då denna blev obesvarad, överlämnade han den 3 december en ny not med ytterligare påminnelser.[3] Han ansåg sig ha så mycket större skäl härtill, som kammarrättsrådet Öhrwalls närvaro i Wien kunde underlätta likvidationen.[4] Den svenska regeringen, som fann Sveriges rätt till andel i kontributionerna obestridlig, gillade fullkomligt hans förfarande.[5] Även denna Löwenhielms andra not lämnades obesvarad. Naturligtvis kände han sig förargad över denna nonchalans från stormaktsdiplomaternas sida. Att de voro strängt upptagna av de stora europeiska frågorna utgjorde ingen ursäkt för deras ohövlighet härvidlag. Särskilt missnöjd var han med Hardenbergs tillvägagångssätt.[6]

---

[1] Instruktion för G. Löwenhielm d. 31 jan. 1815. G. Löwenhielms saml. vol. III.

[2] Engeström t. Löwenhielm d. 11 okt. 1814.

[3] Löwenhielm t. Metternich, Nesselrode och Hardenberg d. 3 dec. 1814. Bil. t. depesch d. 3 dec. 1814. Weil I, sid. 635.

[4] Löwenhielm t. Engeström d. 3 dec. 1814.

[5] Engeström t. Löwenhielm d. 9 dec. 1814.

[6] Löwenhielm t. Engeström d. 21 dec. 1814.

Vid ett samtal med denne i januari föreställde Löwenhielm honom också det stötande i hans uppförande, att helt enkelt underlåta att besvara de skriftliga meddelanden, som gjordes av Sveriges befullmäktigade minister. Utan betänkande rentav förnekade Hardenberg, att Sverige över huvud ägde någon rätt till andel i kontributionerna, emedan den svenska armén aldrig varit i Frankrike, ett påstående som den svenska diplomaten bestred. Löwenhielm trodde meningen vara att draga ut på tiden och avvakta kongressens slut för att sedan göra ärendet till föremål för långa underhandlingar och söka undanhålla Sverige, vad makterna redan lagt beslag på. Ett sätt att hindra detta ansåg han vara att inför Tarrach i Stockholm betyga konungens missnöje med Hardenbergs ohövliga beteende. Som en nödfallsutväg föreslog han också att lägga beslag på preussisk egendom och lämna Tarrachs reklamationer obesvarade under lika lång tid, som han själv måst vänta på svar. Hardenbergs uttalade grundsats härledde han ur Preussens snålhet och glömska av de tjänster, kronprinsen gjort denna stat. Sverige borde hävda sin solklara rätt och inte förödmjuka sig inför den preussiska diplomatien liksom denna mast göra för den franska.[1] Hos kejsar Alexander trodde sig Löwenhielm kunna finna stöd mot Hardenberg. Tsaren ställde sig visserligen välvillig gentemot de svenska anspraken men tillrådde uppskov, till dess de stora europeiska frågorna nått sin lösning. Först då kunde småstaternas finansiella intressen lämpligen upptagas till behandling.[2]

Den svenska regeringen var liksom sin minister vid kongressen besluten att med fasthet hävda sin ståndpunkt. Inför Tarrach beklagade sig von Engeström över Hardenbergs ohövlighet. Han erkände, att ingen anledning till anmärkning fanns emot Preussens minister i Stockholm, vilken

[1] Löwenhielm t. Engeström d. 22 jan. 1815, tr. hos Schinkel IX. sid. 491 ff.

[2] Löwenhielm t. Engeström d. 25 jan. 1815. Tryckt hos Fournier, sid. 370.

gjorde sitt bästa att åstadkomma ett gott förhållande mellan de bada länderna. Även om Preussen kunnat glömma, tillade han hotfullt, de tjänster, som den svenska armén gjort det på kontinenten, borde det likväl komma ihåg, att Sverige var en sjömakt att räkna med.[1]

Mer än en tom hotelse kunde det sista väl knappast bli, även om Löwenhielm verkligen framfört det, vilket synes osannolikt. Bortåt två månader efter denna skrivelse kom äntligen efter ytterligare påminnelser ett svar från Hardenberg. Sverige tillerkändes där rätt till $^1/_{17}$ av kontributionernas totalsumma, dock med avdrag för redan uppburna kontributioner.[2] Att Hardenberg så alldeles ändrat ståndpunkt torde böra tillskrivas påtryckningar av den preussiska statsmannen Jordan, som var en ivrig beundrare av Karl Johan.[3] Sedan Preussen erkänt Sveriges anspråk på andel i kontributionerna, tycktes frågan i själva verket vara avgjord. Men ännu återstodo vidare underhandlingar såväl med Preussen som med de övriga allierade i denna sak. Av kammarrättsrådet Öhrwall och en preussisk kommissarie undertecknades den 8 juni huvudlikvidationen mellan Sverige och Preussen.[4] Sveriges fordringar fastställdes därvid till 1,193,389 Francs 11 ct.[5] Utbetalningen av denna summa från Preussen liksom uträkningen av de avdrag, som skulle göras, tillhörde de affärer, som Dehn fick taga hand om. Fullmakt för Dehn utfärdades den 31 juli, och samtidigt anmodades Öhrwall att lämna honom alla behövliga upplysningar.[6] Det dröjde åratal, innan han blev färdig med dessa invecklade underhandlingar.

---

[1] Engeström t. Löwenhielm d. 16 febr. 1815. Apostille.

[2] Hardenberg t. Löwenhielm d. 10 april 1815. Bilaga till Löwenhielms depescher; Hardenberg t. Tarrach d. 15 april. Acta d. Gesandtschaft zu Sthlm. G. S. B.

[3] Grevinnan Pappenheims skrivelse till Karl Johan d. 4 sept. 1814. Tr. hos Schinkel IX, s. 493 ff.

[4] Feuk uppger felaktigt den 8 maj (sid. 244).

[5] Öhrwall t. Billberg d. 11 juni 1815. Billbergska samlingen.

[6] Engeström t. Öhrwall d. 30 juli 1815.

Tämligen obetydlig var den quedlinburgska frågan. Prinsessan Sofia Albertina hade under de stora omvälvningarna i Tyskland gått miste om sitt stift Quedlinburg, om vars återlämnande till henne eller gottgörelse det svenska hovet sedan hösten 1813 gjort framställningar hos det preussiska kabinettet. Slutet blev dock, att Preussen behöll stiftet.

Pommerns överlämnande.

Den femte artikeln i traktaten av den 7 juni bestämde, att svenska och preussiska fullmäktige omedelbart skulle sammanträda i Berlin för att närmare reglera tiderna och sättet för betalningssummans erläggande. Som svensk kommissarie tjänstgjorde Dehn, vilken genom sin föregående inblick i den pommerska affären utan tvivel var synnerligen lämplig för detta uppdrag. Han avslöt den 4 juli en konvention med de preussiska underhandlarna Jordan och Rother.[1] Till Sverige skulle i första hand utbetalas 500,000 Rdr pr. C. i fem terminer med början en månad efter utväxlingen av ratifikationerna och omedelbart efter Pommerns överlämnande. Sverige samtyckte vidare att för en million pr. C. till fastställt pris mottaga preussiska manufakturvaror, huvudsakligen beklädnadsmaterial för hären och flottan. Sättet för deras leverans bestämdes också. Beträffande de återstående två millionerna föreskrevs, att om mot all förväntan kriget mot Napoleon icke var slut den 1 oktober 1816, behövde Preussen först i februari följande år börja avbetalningarna, som skulle ske med 200,000 Rdr två gånger om året. I annat fall, d. v. s. om kriget var slut före den 1 oktober 1816, skulle med samma betalningsterminer dubbla summan erläggas, och skulden alltså vara avskriven i slutet av juni 1819. För denna skuld skulle utfärdas preussiska obligationer till $^1/_3$ med ett värde av 5,000 Rdr och resten till

[1] Konventionen den 4 juli 1815, tryckt i Sveriges och Norges traktater I, sid. 87 ff.

10,000 Rdr vardera. Vidare innehöll konventionen speciella bestämmelser om obligationerna m. m. En viss betydelse för de följande underhandlingarna kom den femte artikeln att få. Genom denna tillförsäkrades nämligen Pommerns invånare av svenska kronan betalning för alla rättmätiga fordringar (justes pretentions). Den ratificerades i Stockholm 20 juli och av Fredrik Wilhelm i Paris den 5 september s. å.

Huvuduppgiften för Dehn var dock de finansiella underhandlingarna. Han bemyndigades att inkassera alla Sveriges fordringar i Tyskland ävensom den penningsumma, som Karl Johan för egen del förbehållit sig av Preussen samt uppgöra och likvidera dess skulder därstädes.[1] Inbegripet däri var således också allt vad Sverige hade att fordra av Preussen, både av ersättningssumman för Pommern och av resterande kontributioner.[2] Angående sina uppdrag fick Dehn närmare anvisningar av Engeström i en särskild promemoria, som också angav, hur de influtna medlen borde användas och vilka skulder, som närmast borde betalas. Särskilt torde böra framhållas den svenska regeringens önskan, att den million av ersättningen för Pommern, som skulle erläggas i manufakturvaror, i stället måtte utbytas mot kontanta pengar eller preussiska obligationer. Men detta syntes knappt låta sig göra utan att slå av 2 à 300,000 Rdr å Sveriges fordringar. Dehn befalldes dock att göra sitt bästa för att minska denna förlust.[3]

När Dehn kom till Berlin, visade det sig, att han ingenting kunde uträtta där. Hans uppdrag att ombesörja utväxlingen av ratifikationerna strandade nämligen på den om-

---

[1] Fullmakt för Dehn d. 31 juli 1815. Fullmakt av Karl Johan d. 30 juli. G. S. B.

[2] Jag inskränker mig till att endast behandla Dehns underhandlingar med Preussen 1815 och förbigår alldeles hans senare vidlyftiga transaktioner med Preussen och andra stater.

[3] Odaterad promemoria ang. Dehns underhandlingar. Finanshandlingar, Dehn I, 1815—1816.

ständigheten, att legationsrådet Le Coq, som i utrikesministerns frånvaro förestod dennes departement, alldeles saknade instruktioner för detta ändamål. Traktaterna funnos för övrigt i Paris. Då finansministern likaledes var frånvarande, var det omöjligt att i Berlin underhandla om utbytet av manufakturvarorna.[1]

Även sedan Dehn den 26 augusti anlänt till Paris, visade det sig omöjligt att genast skrida till utväxlingen av ratifikationerna, då Hardenberg var alltför upptagen av andra saker. Emellertid lyckades han få underhandlingarna igångsatta för manufakturvarornas utbyte mot kontanter, något som dock stötte på svårigheter. Den första tygleveransen var redan färdig att avgå, emedan man skyndat att göra beställningar hos de schlesiska fabrikanterna, vilka, sedan den ryska marknaden stängts för deras varor, saknade avsättning. Därför voro de ur stånd att hålla tillverkningen i gång och sysselsätta sina arbetare. Försvårades utbytet redan av denna anledning, så tillkom också en annan. Förvärvet av Pommern till det pris, Preussen betalade, väckte stark opposition inom nationen. Regeringen var därför glad att ha funnit ett betalningssätt, som slog an på de patriotiska känslorna, varför Dehn trodde, att man å preussisk sida hellre skulle ha gjort en eftergift för att få betala med manufakturvaror än att hålla till godo med en för att annullera leveransen. I syfte att undvika allt för stora avprutningar förklarade han, att Sverige visserligen åtagit sig att hålla till godo med manufakturvaror men också ägde bestämma, hur mycket det ville ha av olika varuslag, varför han enligt sin instruktion begärde $^1/_{10}$ kläde och $^9/_{10}$ linne. Blott på detta sätt lyckades han förmå de preussiska underhandlarna att avstå från projektet att lämna betalningen i manufakturer och i stället ingå på diskussion om de medgivanden, Sverige borde göra. Efter fyra dagars underhandlingar kom deras ultimatum, 350,000 Rdr. Att få dem att vika från denna

[1] Dehn t. Engeström d. 20 aug. 1815.

ståndpunkt fann Dehn omöjligt, emedan de synbarligen hade bestämda instruktioner från regeringen, som, oaktat all önskan att så vitt möjligt gynna Sverige, alltför mycket fruktade verkningarna därav hos allmänheten och fabrikanterna.[1]

Slutligen lyckades Dehn emellertid åstadkomma en uppgörelse. Genom en tilläggskonvention av den 9 september annullerades artikel II i konventionen av den 4 juli. Konungen av Sverige-Norge nedsatte nu sin fordran med 350,000 Rdr för att bereda de preussiska fabrikanterna en ersättning för de leveranser, som de gingo miste om, mot att han fick kontant betalning i stället för manufakturer. Återstoden, 650,000 Rdr, skulle betalas i fyra terminer.[2] Något ytterligare medgivande utöver de preussiska kommissariernas ultimatum hade Dehn sålunda inte lyckats utverka, lika litet som han kunnat påskynda betalningen. Han beklagade, att han måst underskriva en nedprutning av den svenska regeringens fordringar utöver dess önskan, men han såg ingen utsikt att få något mera utan tvärtom förlora på ett dröjsmål.[3] Hans uppehåll i Paris blev för övrigt långvarigare, än han tänkt sig, då hans underhandlingar drogo betydligt ut på tiden.

Det återstår nu att redogöra för Pommerns slutliga överlämnande till Preussen. Till att som svensk kommissarie verkställa detta utnämndes generallöjtnanten Gustaf Boye. Han var en lättsinnig men i grund och botten redbar man, som länge vistats i landet och var vänlig mot alla, vilken sistnämnda egenskap gjorde honom lämplig för hans uppdrag.[4] Som svensk sekreterare tjänstgjorde den sedan så bemärkte Jakob August von Hartmansdorff. Till ledning för Boye utfärdades två instruktioner, en öppen och en

---

[1] Dehn t. Engeström d. 3 sept. 1815. Corr. de Mr. Dehn 1815—1822.

[2] Konventionen av den 9 sept. tryckt i Sveriges och Norges traktater I, sid. 91 ff.

[3] Dehn t. Engeström d. 17 sept. 1815.

[4] Hartmansdorff, Ber. om Pommerns afträdande.

hemlig. Båda äro daterade den 16 augusti.[1] I den förra befalldes han att i allmänhet iakttaga traktaterna av den 7 juni och 4 juli, vad där stadgades om Pommerns överlämnande. För övrigt innehöll den några mera speciella föreskrifter, företrädesvis rörande de ekonomiska frågorna. Av artiklarna i den hemliga instruktionen är särskilt den femte anmärkningsvärd. Den föreskrev, att Pommern och Rügen skulle avlämnas till de preussiska kommissarierna, så snart officiell underrättelse ingått antingen från svenska ministern i Berlin eller från Dehn om utbytet av ratifikationerna på de förut nämnda traktaterna samt om den överenskomna tiden för överlämnandet av de preussiska obligationerna, som ingingo i huvudbeloppet av de summor, Preussen hade att betala. Även här voro de ekonomiska frågorna huvudsaken. Framför allt gällde det likvideringen av svenska kronans skulder till invånarna, för vilket ändamål instruktionen innehöll närmare förhållningsorder.

I detta sammanhang torde det vara nödvändigt att något närmare ingå på de två frågor, som erbjödo de största svårigheterna vid uppgörelsen med Preussen, nämligen om betalningen av skulderna till invånarna och om donationerna i Pommern. Att här lämna en ens tillnärmelsevis uttömmande för dessa synnerligen invecklade förhållanden är givetvis omöjligt. Det var delvis gamla skulder sedan Gustaf IV Adolfs tyska krig, varunder pommerska kammaren fått befallning att acceptera växlar. Vid slutet av 1809 utgjorde de med upplupna räntor 353,262 Rdr 43 s. Hamburger Banko. Ständerna beslöto 1812 i samband med nedsättningen av den utländska gälden att upphäva den garanti, de 1810 åtagit sig för pommerska växelcirkulationsskulden. Riksgäldsfullmäktige befalldes utplåna denna summa ur räkenskaperna. Ouppgjorda mellanhavanden med pomrarna funnos naturligtvis också efter 1813—1814 års krig.

---

[1] Instr. för Boye d. 16 aug. 1815. Borussica. Feuks uppgift att instruktionen daterats den 14 aug. är felaktig.

Kronprinsen fruktade, att preussarna från köpesumman för Pommern skulle vilja göra avdrag för invånarnas fordringar. Det var för att hindra detta, som den nyssnämnda femte artikeln i Boyes instruktion tillkommit.

Donationerna i Pommern utdelades av kronprinsen efter slaget vid Leipzig åt vissa högre officerare. Gåvobreven antedaterades den 20 oktober 1813. Hela summan av de bortskänkta dominialinkomsterna utgjorde 43,000 Rdr pommerska kurant.[1] Förläningarna hade blivit bortgivna med fullkomlig och evärdlig äganderätt. Några av donatarierna hade sålt eller på annat sätt avhänt sig sina gods, så att de befunno sig i tredje mans hand. Svårigheterna uppstodo, när enligt fördraget med Preussen domänerna skulle återställas. Saken var inte avhjälpt genom det återkallande av domänerna som skedde i september 1815.[2]

Boye anlände den 3 september till Stralsund. Sedan furst Putbus och andra personer senare ankommit dit, bragte han inför honom och medlemmarna av de pommerska lantständerna likvidationsfrågan på tal, varvid de syntes mycket förvånade och protesterade mot de framställda svenska kraven. För att nå ett resultat var det nödvändigt att sammankalla lantständernas deputerade och inleda underhandlingar med dem.[3]

Några preussiska kommissarier att mottaga landet voro ännu inte utsedda, och Boye hade därför tid på sig för uppgörelsen med invånarna. Om de visade sig omedgörliga, ansåg han det nödvändigt utskriva en krigskontribution i förhållande till deras fordringar, vilka dock ännu voro honom obekanta. Han anhöll emellertid hos regeringen om fullmakt in blanco att i mån av behov utskriva en krigsgärd.[4]

Karl Johan biföll denna begäran och gav befallning om

---

[1] Utrikes registratur d. 24 maj 1814. Karl Johan t. Karl XIII d. 20 okt. 1813. F. 841 f. U. B. Jfr Åkerblom, sid. 125 ff.

[2] Utrikes registratur d. 20 sept. 1815.

[3] Boye t. Karl XIII d. 9 sept. 1815. Borussica.

[4] Boye t. Karl XIII d. 17 sept. 1815. Borussica.

utfärdande av en sådan fullmakt. Boye skulle själv ifylla beloppets storlek.[1]

Till de pommerska deputerade, som den 28 september ankommit till Stralsund, överlämnade Boye följande dag den kungliga propositionen.[2] Enligt denna promemoria uppgingo svenska kronans skulder från fälttågen 1805—1807 och 1813—1814 till 247,907: 41: 10 Rdr pommerska kurant, men samtidigt upptogs också Pommerns andel i svenska krigskontributioner till 444,894: 27: 7 Rdr samma mynt.[3] För att närmare rådgöra med sina kommittenter begärde de deputerade någon betänketid och lämnade Stralsund.

Först i början av oktober kommo de preussiska kommissarierna, statsministern baron von Ingersleben och överste Steinwehr för att övertaga landet. Den 10 oktober ägde den första kongressen rum mellan dem och svenskarna. På Ingerslebens yrkande, att landet ofördröjligen måtte avlämnas, svarade Boye, att Sverige ingenting uraktlåtit för att bidraga till fördragets uppfyllande, vilket bäst bevisades av hans vistelse i Stralsund sedan över en månad. Konungen av Sverige borde ingenting förlora, menade han, på ett dröjsmål, som H. M. icke förorsakat och begärde därför, att Pommerns avlämnande måtte anses ha ägt rum före den 1 oktober. Såväl dess inkomster som dess utgifter efter denna tid skulle tillhöra konungen av Preussen. Han trodde, att Sverige skulle vinna därpå, emedan pommerska kammarens utgifter under denna tid voro större än inkomsterna. Ingersleben gjorde inga svårigheter mot en sådan överenskommelse och lovade för att ändå ernå fördragets bokstavliga uppfyllande att underteckna en konvention, dock under förbehåll, att landets överlämnande inte uppsköts längre. Boye framhöll då, att fördragsbestämmelserna voro ouppfyllda från Preussens sida, så länge obligationerna inte blivit överlämnade och frågade, om Ingersleben kunde ge någon upp-

[1] Wetterstedt t. Engeström d. 30 sept. och 1 okt. 1815.

[2] Boye t. Karl XIII d. 30 sept. 1815. Borussica.

[3] Boyes proposition bilaga t. depesch d. 25 sept. 1815. Borussica.

lysning därom. Denne sade sig vara ur stånd därtill men trodde, att preussiska finansministern skulle med skyndsamhet fullgöra detta åliggande. Under förhoppning att dessförinnan få nödiga underrättelser antingen från kronprinsen eller från Dehn föreslog Boye till sist den 22 oktober som avlämningsdag.[1]

Med de preussiska kommissarierna hade Boye den 12 oktober en officiell konferens, varvid i synnerhet på Steinwehrs yrkande dagen för överlämnandet utsattes till den 18 oktober, årsdagen av slaget vid Leipzig. Ämbetsmän och kårer hade redan inbjudits att övervara ceremonien, då Boye följande dag fick bestämda order av kronprinsen att avsluta uppgörelsen med de pommerska deputerade. Men då dessa fortfarande visade sig motspänstiga, fann han i sin förlägenhet ingen annan råd än att uppskjuta överlämnandet. En välkommen anledning därtill fick han, då han natten mellan den 13 och 14 plötsligt insjuknade. Officiellt tillskrev han sin sjukdom men konfidentiellt de deputerades hårdnackenhet skulden för ajourneringen, skrev han med en viss galghumor.[2] Ingersleben, obehagligt berörd av uppskovet, skrev då ett brev till honom för att påskynda saken och föreslog, att den eventuellt skulle avgöras utan den svenska kommissariens närvaro.[3] Till svar meddelade då Boye, att han enligt sina instruktioner måste vara närvarande vid ceremonien och utsatte avlämnandet att ske den 23 oktober.[4]

I två skrivelser av den 16 och 17 oktober besvarade de pommerska deputerade den svenska propositionen av den 29 september. I den förra sökte de endast vederlägga konungens fordringar, men i den senare hade också upptagits flera för de svenska kommissarierna obekanta fordringar, så att

---

[1] Boye t. Karl XIII d. 11 okt. 1815; Hartmansdorff, Ber. om Pommerns afträdande.

[2] Boye t. Karl XIII d. 16 okt. 1815.

[3] Ingersleben t. Boye d. 18 okt. 1815. Bilaga t. Boyes depesch d. 24 okt.

[4] Boye t. Ingersleben d. 18 okt. 1815.

landets fordran sammanlagt uppgavs till 490,404: 8 1/4 Rdr pom. kurant, en summa betydligt större än Boye någonsin tänkt sig. Han kunde visserligen göra bruk av den kungliga fullmakten in blanco, som han fått, och utskriva en kontribution, som var fyra gånger större än landets hela befolkning för att därmed betala skulder, som Sverige i Berlinkonventionen förbundit sig att gottgöra. Fullmakten var avsedd att begagnas före de preussiska kommissariernas ankomst, således under helt andra omständigheter. Men nu hade de redan kommit, och tiden var inne, då Preussen skulle ta i besittning ett land, som det redan ägde. Invånarna skulle därför akta sig att betala den av deras forna överhet pålagda krigsgärden. Utskrivandet av en kontribution skulle dessutom med all säkerhet medföra obehagliga förvecklingar med Preussen, som givetvis kom att ta sig an sina nya undersåtars sak. Boye fann därför rådligast att alldeles avstå från en sådan åtgärd och i stället söka förmå de deputerade att godvilligt antaga konungens anbud. Han lyckades få de preussiska kommissarierna och furst Putbus m. fl. att påverka dem, så att de ansattes från alla håll. I det längsta visade de sig obevekliga, ty de hade ju egentligen ingenting att förlora på likvidationens uppskjutande. Till slut lovade de att skänka efter 130,404 Rdr pom. kurant och nöja sig med 360,000 Rdr. Likväl gjorde de detta endast sub spe rati. Ändå kände sig de båda svenskarna glada häröver, övertygade som de voro, att om preussiska regeringen tog hand om sina nya undersåtars fordringar, skulle Sverige nödgas betala allt. De ville inte förkasta de deputerades anbud men kunde inte heller acceptera det, varför de anmälde saken hos konungen och kronprinsen i avvaktan på deras beslut.[1]

På grund av det långa dröjsmålet med landets avlämnande blev stämningen orolig. Rykten kommo t. o. m. i

---

[1] Boye t. Karl XIII d. 22 okt. 1815. Borussica. Hartmansdorff, Ber. om Pommerns afträdande.

omlopp, att Sverige tänkte avstå Pommern till England. Boye och Hartmansdorff, som i det längsta väntade på order från kronprinsen, ansågo inte, att Sverige vann den ringaste säkerhet, även om landet avlämnades först sedan de preussiska obligationerna erhållits. Om Preussen nämligen ville vara bedrägligt, så var det knappast lämpligt att vara detta inför hela Europas åsyn på ett så i ögonen fallande sätt som återhållande av obligationerna, när det så mycket lättare kunde begagna det alltid till buds stående tillfället att underlåta deras infriande under förevändning av avdrag för de pommerska fordringarna m. m. Att under sakernas närvarande läge fördröja avlämnandet hade varit att för en bagatell ge Preussen rättighet att å sin sida även bryta fördraget. Genom vidare uppskov kunde också överenskommelsen, att överlämnandet skulle anses ha skett före den 1 oktober gå om intet, liksom ett uppskjutande var vådligt även ur politisk synpunkt. Avlämnandet bestämdes därför till den 23 oktober.[1]

Kl. 11 nämnda dag infunno sig i guvernementssalen ämbetsmän och deputerade, uppställda i halvcirkel. Efter upplåsning av de båda kommissariernas fullmakter, fördraget i Wien och svenska konungens avträdelsebrev höll Boye ett tal till de församlade, varpå Ingersleben i Fredrik Wilhelms namn tog landet i besittning. Samma dag avlade också trupperna ed åt sin nya härskare.[2]

Även efter överlämnandet sammanträdde kommissarierna några gånger för att ordna i samband därmed stående frågor. Preussarna frågade, om landets invånare blivit officiellt uppmanade att uppge sina fordringar, vilket Boye för-

---

[1] Boye t. Karl XIII d. 22 okt. 1815. Borussica. Hartmansdorff, Ber. om Pommerns afträdande.

[2] Boye t. Karl XIII d. 24 okt. 1815. Borussica. Hartmansdorff, Ber. om Pommerns afträdande. Karl XIII:s avträdelsepatent, Fredrik Wilhelms och Ingerslebens proklamationer tryckta av Rassow i Pomm. Jahrbücher 1915, sid. 9 ff., det officiella protokollet över avlämnandet ibid., sid. 193.

nekade. Han anmärkte dock, att generalkrigskommissariatet fått i uppdrag att likvidera fordringar härrörande från kriget och att han ville avvakta svar från sin regering angående de medgivanden, som de deputerade gått in på, innan han utsände inbjudan att framkomma med fordringar för militära prestationer. Vidare begärde de preussiska kommissarierna upplysning, om kronans domäner i Pommern befunno sig i samma skick som den 7 juni. Boye sade sig inte kände till någon förändring härutinnan.[1]

Till hyllningsdag hade de preussiska kommissarierna utsatt den 16 november, då de skulle mottaga landets trohetsed. Några dagar senare, den 20 november, anlände en kurir från Stockholm med befallning till Boye att genast resa till Berlin för att till Fredrik Wilhelm överlämna tvenne brev från konungen och kronprinsen samt gratulera honom till det nyss avslutade kriget.[2] Samtidigt underrättades Boye och Hartmansdorff, att deras och de pommerska deputerades framställningar blivit hänvisade till statssekreteraren af Wirsén och generalintendenten Billberg, vilkas utlåtande däröver likväl ännu inte var färdigt.[3]

Sista konferensen mellan de svenska och preussiska kommissarierna hölls den 22 november i Stralsund. Därvid genomgingos bestämmelserna i Wien- och Berlintraktaterna, liksom även den officiella avträdelserecessen fastställdes, innehållande de punkter, om vilka kommissarierna enat sig. Konventionen i fråga innehöll fyra bestämmelser.[4]

1. Överlämnandet skulle anses ha skett den 1 oktober. 2. Inkomster och utgifter efter denna tid övertogos av Preussen. 3. Pensioner, som Preussen åtagit sig, skulle utbetalas, även om de därtill berättigade bosatte sig i Sverige. 4. Be-

---

[1] Extrait de Proces Verbal d. 28 okt. 1815. Bilaga t. Boyes skrivelse d. 8 nov.

[2] Engeström t. Boye d. 15 nov. 1815. Utr. koncept.

[3] Engeström t. Boye d. 15 nov. 1815.

[4] Konvention om Pommerns överlämnande d. 24 nov. 1815. Tryckt i Sveriges och Norges traktater I. sid. 101.

stämmelser om reglering av postförbindelserna mellan Sverige och Pommern. På Boyes önskan avlämnade dessutom Ingersleben en skriftlig förklaring, att Pommerns överlämnande blivit fullgjort enligt Wienfördragets bestämmelser.[1]

För att fullgöra sitt nya uppdrag ankom Boye den 30 november till Berlin. Genom en skrivelse från Dehn, som fortfarande befann sig i Paris, fick han meddelande om Hardenbergs protest mot den påtänkta krigskontributionen. Dehn uppmanade honom att dementera ryktet därom.[2]

Angående den pommerska likviden föreskrev Engeström sedermera, att då konungen funnit de deputerades förslag oantagliga, borde Boye förklara, att konungen, sedan de trätt under en främmande spira, inte längre kunde förhandla direkt med dem. Allt vad som hörde till denna likvid skulle därför avhandlas i Berlin tillika med det, som ännu återstod att avgöra mellan svenska och preussiska regeringarna om det pommerska statsverket.

Tarrach hade emellertid i hemlighet blivit underrättad om den svenska regeringens avsikt att pålägga pomrarna en krigskontribution. Hos Engeström och t. f. hovkanslern Brinkman protesterade han mot kontributionens utskrivande och inrapporterade saken till Berlin[3] Där väckte den en viss uppmärksamhet, men då Pommern redan överlämnats till Preussen, ansågs den svenska åtgärden bli utan verkan.[4]

Hardenberg, som för tillfället uppehöll sig i Paris, vände sig med anledning av Tarrachs rapport till Dehn med anmodan att hos regeringen i Stockholm göra kraftiga föreställningar mot utskrivandet av kontributionen. Efter Pommerns övergång till Preussen måste detta betraktas som ett försök från Sveriges sida att skaffa sig kompensation för invånar-

---

[1] Ingerslebens deklaration tryckt av Rassow i Pomm. Jarbücher, sid. 192.

[2] Boye t. Engeström d. 12 dec. 1815.

[3] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 24 okt. 1815. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B.

[4] Le Coq t. Fredrik Wilhelm d. 8 nov. 1815. G. S. B.

nas fordringar hos svenska kronan. Om det svenska hovet fortfarande vidhöll sin avsikt, hotade statskanslern, att Preussen skulle innehålla motsvarande del av de summor, som det traktatsenligt skulle erlägga till Sverige.[1]

Dehn svarade, att han ingenting visste. Han betvivlade, att saken hade någon grund. Provinsen hade ju redan blivit överlämnad, utan att någon kontribution hörts av. Uppgörandet av de svensk-pommerska mellanhavandena trodde han komma att ske utan svårighet.[2]

Den av Boye avslutna konventionen hade vunnit regeringens bifall.[3]

Om Pommern förut haft en viss betydelse för Sveriges utrikespolitik, som just tack vare denna provins kunnat engageras i mer eller mindre äventyrliga företag på kontinenten, så hade det också, såsom Arndt uttryckte sig varit »bryggan mellan Sverige och Tyskland». Förbindelserna mellan svensk och tysk kultur främjades alldeles särskilt av universitetet i Greifswald, där hundratals svenska studenter fått sin utbildning och där åtskilliga svenskar varit anställda som lärare. Vid universitetet knutna forskare — bl. a. Arndt och Rühs för att endast nämna ett par av de mest bekanta — hade genom egna skrifter eller översättningsarbeten sökt göra tysk publik bekant med svensk kultur och vetenskap.[4]

Underrättelsen om Pommerns förestående övergång till Preussen synes av de flesta svenskar ha mottagits med tillfredsställelse. Man hoppades hädanefter undgå att inblandas i förvecklingar på kontinenten.[5]

Däremot torde pomrarna själva ha skilts från Sverige med blandade känslor. Det förefaller, som om de utan mot-

---

[1] Hardenberg t. Dehn d. 22 nov. 1815. Koncept. G. S. B.

[2] Dehn t. Hardenberg d. 24 nov. 1815. G. S. B.

[3] Engeström t. Boye d. 8 dec. 1815.

[4] Dalgren, E. M. Arndt och Sverige, sid. 7—10.

[5] Tarrach t. Fredrik Wilhelm d. 6 juni 1813. Corr. avec la mission du Roi. G. S. B.

vilja men också utan entusiasm blivit preussiska undersåtar. Stämningen bland folkets stora flertal synes ha varit utpräglat svenskvänlig, och Preussen torde knappast ha utövat någon större dragningskraft. Minst belåtna med ombytet av suverän voro kanske köpmännen, som voro osäkra, hur handeln skulle gå under den nya flaggan, och ämbetsmännen. I allmänhet torde dock Pommerns befolkning ha glatt sig över att åtminstone ha kommit under en tysk makt.[1]

De band, — politiska och kulturella — som sedan omkring 170 år förenat Pommern och Rügen med Sverige, voro således upplösta. Men ännu voro flera viktiga frågor oavgjorda, såsom betalningen av den svenska kronans skulder, likviden mellan de båda regeringarna, donationerna m. m. Under flera år fördes segslitna förhandlingar mellan Sverige och Preussen, till dess 1823 den slutliga uppgörelsen äntligen kom till stånd.

---

[1] Arndt, Erinnerungen, sid. 86. Ruge, sid. 229—230. Dalgren, a. a., sid. 74 och uppsats i Ord och Bild 1915.

BILAGOR.

Bil. I.

St. Marsan till Goltz.

Le ministre de Sa Majesté le roi de Prusse a été informé que le chargé d'affaires de S. M. I. et R. avoit quitté Stockholm. Le soussigné est en conséquence chargé de demander au gouvernement Prussien que m:r de Tarrach recoive l'ordre de demander ses passeports et de quitter Stockholm avec toute sa légation.

Le soussigné en s'acquittant de la commission qu'il a reçue prie S. E. monsieur le comte de Goltz d'agréer les assurances nouvelles de sa haute considération.

L'envoyé de France

De S. Marsan.

Berlin le 19. janvier 1813.

S. E. m. le comte de Goltz ministre d'Etat et de cabinet.

Bil. II.

Goltz till Hardenberg.

Le comte de S:t Marsan m'a remis la note cijointe par laquelle l'empereur Napoléon demande le rappel du Sr. de Tarrach. La chose était à prévoir, après le renovi du S:r de Cabre et après que le duc de Bassano avait posé en principe dans l'entrevue de Dresde, que, le cas y échéant, la France et la Prusse retireroient simultanément leurs missions de Stockholm. Je dois donc présumer que Votre Majesté ne voudra pas s'y refuser aujourd' hui.

Cette première démarche désagréable en entraine une seconde, — le consilium abeundi à donner au baron de Taube, mais il y aura moyen d'adoùcir la proposition par des explications verbales et par des argumens qui ne seront pas difficiles à trouver, et je lui insinuerai surtout, si Votre Majesté l'agrée, que loin de songer à lui prescrire un terme péremptoire pour son départ, on lui laissera le temps d'en écrire à sa cour et de prendre ses arrangemens à loisir, pourvu qu'il commence par rénoncer à ses fonctions officielles et par faire ostensiblement ses préparatifs de voyage.

De même aussi pourra-t-on modifier par des instructions secrettes les ordres qui seront envoyés au S:r de Tarrach. On lui prescriroit, par exemple, d'annoncer tout de suite son rappel, de déposer son caractère public, et de faire partir son secrétaire de légation; mais de traîner l'arrangement de ses affaires particulières et de réculer son départ, sous prétexte de santé dans une aussi mauvaise saison. Il donneroit en sus à connoître confidentiellement tant au baron d'Eng(e)stroem, qu'au Prince-Royal, combien il en côute à Votre Majesté de prendre une résolution qui est inséparable de son systéme actuel, mais qu'Elle se flatte que la suspension passagère de ses relations diplomatiques ne fera aucun tort à celles de son amitié et de su bonne intelligence avec la cour de Suède et pu'Elle s'empressera de renouer les unes et les autres aussitôt que les circonstances le permettront. Il me semble, Sire, qu'il est de Votre intérèt et dans Votre façon de penser, de garder ces ménagemens envers une puissance qui pourroit d'un côté nous nuire et de l'autre nous devenir très utile dans des chances futures et imprévues, sa rupture avec la France et les mesures dont elle s'occupe de longue main devant nécessairement amener des évenemens qui ne laisseront pas d'influer sur la Prusse. J'ai essayé de représenter au ministre de France l'intérêt, qu' auroient nos deux cours à faire, surveiller celle de Suède par un observateur impartial dont la conduite est à l'abri de tout reproche et dont le séjour prolongé ne tireroit pas à conséquence dans le moment

Le Roi approuve entièrement les propositions de ce rapport. V. E. voudra donc bien instruir M. de Tarrach enconséquence. La Note qu'Elle avait déja signée a été remise à m. le C. de S:t Marsan datée du 23 Janvier. Breslau le 23. 2. 13. Hardenberg.

même où l'Autriche vient de rétablir le comte de Neyperg dans son ancien poste. Le comte de S:t Marsan m'a répondu que ses ordres sont trop précis pour qu'il puisse s'en écarter et qu'il est persuadé d'ailleurs que la cour de Vienne ne manquera pas, ou de révoquer l'envoi du comte de Neyperg, s'il en est encore temps, ou de le faire revenir incessament. Il ne me reste ainsi qu'à attendre les ordres de Votre Majesté. Ils décideront de la réponse que je dois donner pour la forme au comte de S:t Marsan des ouvertures que j'aurai à faire au baron de Taube et de la dépêche que j'adresserai au S:r de Tarrach.

Berlin le 22 Janvier 1813.

Goltz.

Au Roi.

Bil. III.

Hardenberg till Goltz.

Dresde, le 28. Avril 1813.

Je profite de l'occasion d'un courrier que le Comte de Loewenjelm fait partir ce soir pour addresser cette lettre à Votre Excellence et Lui accuser la reception de celle qu'Elle m'a fait l'honneur de m'addresser en date du 26. de ce mois.

Le roi a approuvé pleinement que Vous ayez amêné avec Vous, Messieurs de Hartmann et Greutm. Envoyés, chère Excellence, le plutôt possible, le premier à Stockholm et le second à Londres, mais reste à Savoir, Si celuici ne seroit pas mieux d'aller s'embarquer à Cuxhaven. Tarrach me mande qu'il est aux abois pour le travail mécanique de Ses dépêches. Ie vous ai envoyé hier l'extrait des dépêches de ce ministre et de la dernière de Vienne. J'attends à tout instant Krusemarck qui doit nous arriver de cette capitale.

Quant à l'article de la Norwège, il est infiniment facheux, parcequ'il empêche pour le moment, la coopération à la cause commune des deux puissances qui y sont particulièrement interessés. Vous trouverez dans les Instructions de Mr: de Tarrach, ce qui a rapport à la cession de la Poméranie Suèdoise. Il est essentiel sans doute de ne rien conclure à cet égard, Sans savoir à quelles conditions elle pourroit avoir lieu. Vous voudrez donc bien prendre tout ce qu'on vous dira à cet égard simple-

ment ad referendum et en faire Votre rapport au Roi. Notre interêt principal est de faire diriger avant toute chose, toutes nos forces contre l'ennemi commun.

Je viens de présenter hier au Roi, le Lieutenant-General Stewart, comme Ministre de la Grande Bretagne. Le Traité d'Alliance et de Subsides avec cette Puissance d'un coté et la Russie et la Prusse de l'autre sera négocié et conclu ici.

Rien de bien marquant ne s'est passé aux armées depuis les derniers événements. L'ennemi s'est établi derrière la Saale. Il fait faire des reconnaissances au délà de cette rivière qui sont toujours repoussées.

Agréez, chère Excellense, les assurances de ma haute considération et de mon parfait attachement.

Dresde le 28. Avril 1813.

A Son Excellence Monsieur le Comte de Goltz à Stralsund.

Bil IV.

Benda till Hardenberg.

Hochgebohrener Freyherr! Höchst zu gebiethender Herr Staats Canzler!

Ew. Excellenz wollen geruhen, meinen nachfolgenden Vortrag als den Ausspruch heisser Vaterlandsliebe und des sehnlichen Wunsches aufzunehmen, dass der Preussische Staat nach sieben schmachvollen und seinen Wohlstand erschöpfenden Jahren, aus dem gegenwärtigen ruhmvollen kampf kräftiger und bluhender als jemals hervorgehe, und in dem kunftigen Umfange und Zusammenhange seiner Staaten einen ebenso sicheren Schutz gegen fremde Gewaltthätigkeit finde, als in der Energie und Tapferkeit seiner Völker.

Der Friedensschluss Schwedens mit Dänemark hat der letztern Macht eine deutsche Provinz überliefert; Deutsche sind der Gegenstand des Handels für fremde Herrscher geworden; Ew. Excellenz kann ich nicht genug schildern, welchen schmerzlichen Eindruck dieser Tausch auf die Gemüther der ehemaligen Schwedisch-Pommeraner gemacht hat, und wie allgemein sie sich nach einer günstigern Wendung ihres Schick-

sals sehnen. Ich kann darüber urtheilen, weil ich durch Verheyrathung diesem kleinen freundlichen und reichen Landstrich eingebürgert bin und die allgemeine Stimme des Missmuths mir von mehreren Seiten kund geworden ist.

Für Dänemark kann der Besitz dieser Provinz von gar keinem Nutzen sein, und nur den Nahmen einer Entschädigung für den Verlust von Norwegen führen, denn abgelegen vom Mutterstaat, kann dieses Ländchen weder in militairischer noch finanzieller Hinsicht für jene Macht einen Werth haben, und es ist keinem Zweifel unterworfen, dass dessen Vertausch an Preussen sehr leicht zu bewürken seyn wird.

Es würde kühn seyn, von dem niedrigen Standpunkt aus, von welchem ich gegenwärtig die politischen Verhältnisse der Continentalmachte zu übersehen vermag, Ew. Excellenz auf die Acquisition von schwedisch Pommern für den Preussischen Staat aufmerksam zu machen, wenn nicht, wie gesagt, meine Vaterlandsliebe mir die Veranlassung gäbe, diese Verbindung eben so sehr zu wunschen, als in schwedisch Pommern selbst dafür die allgemeine Stimme entscheiden würde. Zu wiefern die Erwerbung dieser, durch die natürlichsten Grenzen mit dem preussischen Staat verbundenen Provinz in militairischen, und in wiefern sie, bey ihrer für das Handelsverkehr glücklichen Lage und dem Reichtum ihres Bodens in finanzieller Hinsicht wunschens werth seyn muss, wage ich nicht erst Ew. Excellenz höherer Einsicht ausfürlich darzustellen.

Wäre meine Ansicht Ew. Excellenz nicht neu, sondern bereits zur Erwägung gezogen, oder befinden Hochdieselben solche nicht berücksichtigenswerth, in beyden Fällen geruhen Sie, nicht die Quelle zu verkennen, aus welcher diese Ergiessung floss, nähmlich aus einem patriotischen Herzen.

Sollten aber meine Wunsche in Erfullung gehen, und schwedisch Pommern das Glück zu Theil werden, unter den ruhmvollen u. milden preussischen Scepter zu treten, dann wäre es mein sehnlichstes Verlangen, zur Administration eines Landes gezogen zu werden, für welches ich durch Grundbesitz und verwandtschaftliche Verhältnisse das lebhafteste Interesse haben muss, und von Ew. Excellenz wage ich in jenem Fall die Gewährung dieser Bitte zu hoffen, der ich mit dem Gefühl der tiefsten Ehrerbietung ersterbe als

Ew. Hochfreyherrlichen Excellenz
unterthänigster gehorsamster
der Regierungassessor Benda.

Liegnitz, den 9. Märtz 1814.

Bil. V.

Hardenberg till Benda.

Dijon, den 6:ten April 1814.

An den Herrn Regierungsassessor Benda

Liegnitz.

Ich verkenne die wohlgemeinte Absicht Ew. pp. nicht, welche Sie zu dem in Ihrem Schreiben vom 9:ten v. M. enthaltenen Vorschlage, die Vereinigung Schwedisch Pommerns mit Preussen betreffend, veranlasste, und freue mich Sie versichern zu können, dass dieser Gegenstand, da man von den Vortheilen einer solchen Vereinigung hinlänglich überzeugt ist, bereits in Berathung gezogen worden ist.

Sollten die getroffenen Einleitungen zum Ziele führen, so werde ich gern nach Möglichkeit Ihre Wünsche wegen einer Anstellung in Schwedisch Pommern berücksichtigen und gebe Ihnen anheim, dieselben ihrer Zeit zu erneuern.

Hardenberg.

Bil. VI.

Engeström till Löwenhielm.

Apostille du 15 Mars 1815, N:o 2.

La Monarchie Prussienne est reconstruite d'après la même échelle qui la constituait avant la guerre de 1806 et avant la paix de Tilsit. Qui est-ce qui a contribué à mettre la Prusse dans une situation à pouvoir reclamer la reconstruction de Sa Monarchie? est-ce le Danne-

marc ou la Suède? le Dannemarc déclare la guerre à la Russie et à la Prusse au moment même où la bataille de Leipzig fut perdue pour l'Empereur Napoleon. Le Gouvernement Suédois était en guerre avec la France avant même que l'Empereur Napoleon eut passé le Niemen et il avait envoyé une armée en Allemagne lorsque les deux tiers de la Monarchie Prussienne étaient envahis par les armées Françaises.

La Russie, l'Autriche et la Prusse reconstruisent leurs Monarchies, la Russie reçoit une grande partie de la Pologne, l'Autriche des provinces entières en Italie, la Prusse 5 millions d'habitans; et la Suède, qui a contribué à faire obtenir à ces puissances tant et de si grands avantages qu'est-ce qu'elle obtient pour son compte? Elle a perdu la Finlande, pays qui faisait partie intégrante du Royaume, et sur lequel elle avait bien d'autres droits que ceux que lui donne sur la Norvège la Constitution que le Roi a du sanctionner; qui en outre lui donnait un million de Riksdalers de revenu, lui fournissait 20 mille Combattans et des matériaux immenses pour ses Flottes. En indemnisation elle a obtenu la Norvège qui ne lui rapporte rien, qui ne lui offre d'autre avantage que celui de sa tranquillité assurée de ce coté là, et qui enfin lui imposa des nouvelles et grandes obligations. Et l'on pourroit encore prétendre que la Suède cedât la Poméranie au Dannemarc!

Le même principe d'indemnisation, qui a été établi pour les autres puissances qui ont signé le traité de Paris, devant être adopté pour la Suède, son droit incontestable est d'obtenir la même population qui constituait la Monarchie avant la perte de la Finlande. Comme le nombre des habitans de la Norvège et de la Poméranie ensemble est inférieur à celui des habitans de la Finlande, loin de devoir ceder la Pomeranie, sur laquelle le Roi de Dannemarc, d'après le sens du traité de Kiel, n'a pas la plus legère prétention, la Suède a encore le droit de reclamer le déficit en population de l'indemnisation qui lui revient. —

Si l'on allait dire qu'il n'y a pas pour le Dannemarc d'autre indemnité en Allemagne on peut repondre, s'il y en a d'avantage pour le Roi de Saxe, et cependant le Roi de Saxe offrit à Leipzig, et même avant la fin de la bataille, de se rendre aux alliés et l'armée Saxonne passa, presque en totalité, de notre coté.

La justice reclame de préférence en faveur du Roi de Saxe bien plus qu'en faveur du Roi de Dannemarc, car le Roi de Dannemarc a persisté dans l'alliance de Napoleon jusqu' à ce que le Schlesvig et le Holstein etaient envahis et que deux de ses forteresses, boulevards de tout le continent, ont été emportés. Le Roi de Dannemarc, pour se servir d'une expression de son ministre, ceda la Norvège pour sauver les Duchés, et les preuves que l'on a acquis posterieurement, des lettres

qu'on a trouvées depuis, prouvent evidemment, que la revolte du Prince Chrétien avait été ordonnée par le Ministère Danois.

Ut in litteris
d'Engeström.

Apostille à Mr le C:te de Löwenhielm.

Bil. VII.

Löwenhielms svar på den projekterade stormaktsnoten.

J'ai lû avec attention le projet de Note qui m'a été communiqué, J'ai l'honneur d'y faire les observations suivantes:

1:o) Il est hors de tout usage qu'un simple exposé non signé, communiqué confidentiellement, reçoive pour reponse une Note formelle sur le même sujet, signée par quatre Puissances.

2:o) Je ne vois pas en tout état de cause quelle part la France peut prendre à cette démarche. L'affaire de Pommeranie n'est nullement une affaire du Congrès, qui ne doit s'occuper que de completter le traité de Paris. La France n'est en aucune manière garante du traité de Kiel, ainsi je ne vois pas pourquoi elle Se mettrait à côté des quatre autres Puissances, dont les transactions antérieures avec la Suède et le Dannemarc portent directement sur le sujet en litige et ont par conséquence d'autre droit et d'autres motif(s) d'offrir leur intervention.

3:o) Si cette intervention doit être utile, si elle doit calmer les esprits et non les aigrir, il me semble qu'il est nécéssaire de ne pas exclure les justes prétentions de la Suède à être dedommagé des frais de la guerre de Norvège.

La fin du projet de Note semble même donner lieu à ce que les Puissances s'en occupent immediatement.

La Suède de son côté n'a jamais refusé d'entrer dans une discussion liberale et juste et sera toujours disposée à s'entendre à l'amiable et aux termes de l'equité avec la Cour de Dannemarc sur tous les points qui peuvent rester en litige entre les deux Puissances.

La Suède acceptera avec reconnaisance l'arbitrage de S. M. l'Empereur de toutes les Russies. Si le Dannemarc veut de son côté accepter

cet auguste arbitrage, ou reclamer celui d'une autre Puissance, je considère ce moyen comme celui qui mêne le plus promtement au but.

Ci-joint j'ai l'honneur de communiquer les Notes échangées à Stockholm entre les Ministres de Dannemarc Mr de Krabbe et Son Excellence Monsieur le Comte d'Engeström sur ce même sujet. La reponse de ce dernier prouvera combien la Suède est prête à se conformer aux principes de l'équité.

Vienne le 31 Mars 1815.